

„CHANCEN VON TSCHERNOBYL“

Ulrich Beckin riskikonsepti näkökulmana länsisaksalaiseen
ydinvoimadebattiin 1986

Anu Junnikkala
Pro gradu –tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

„Chancen von Tschernobyl“ – Ulrich Beckin riskikonsepti näkökulmana länsisaksalaiseen ydinvoimadebattiin 1986

Anu Junnikkala
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja Kari Palonen
Kevät 2008
89 s

Työni käsittelee vuoden 1986 Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuutta seurannutta, ydinvoiman hyväksyttävyyttä koskenutta keskustelua Länsi-Saksassa. Lähestymistapani mukaisesti hahmotan ydinvoimadebattia riski-ilmion käsittelynä ja käsitteellistämisenä. Näkökulmani kiistan seuraamiseen on Ulrich Beckin Riskogesellschaft; Auf dem Weg in eine andere Moderne - teoksen näkökulma modernisaatoriskeistä poliittisiin ja taloudellisiin kerrannaisvaikutuksiin yltyvinä, pitkälle tarkoittamattomina ilmiöinä. Aineiston tulkinnalla analysoin riskin poliittista arviointia ja käsitteellistämistä siitä lähtökohdasta, että uhkaava riski on merkitykseltään tyhjä ja vasta sen poliittinen ja kielellinen määrittäminen antaa sille poliittisesti ymmärrettävän muodon. Toinen tutkimuskysymykseni on riskin tulkitseminen mahdollisuuskäsitteenä, ymmärrettynä tilaisuutena vallitsevien poliittisten arviointitapojen ja rationaliteetin murtamiseen ja uudelleenkonstruointiin. Seuraan länsisaksalaista keskustelua Tshernobylin onnettomuuden tapahtumapäivästä 26.4.1986 vuoden loppuun, jatkaen aikakauslehtien dialogin seuraamista vielä seuraavan vuoden ajan. Aineistoni koostuu sanomalehdistä, puolueita lähellä olevista aikakauslehdistä, Saksan parlamentin materiaaleista sekä yksittäisistä poliitikkojen puheista ja kirjoituksista. Analysoin Tshernobyl-keskustelua poliittisista dimensioista, jotka nostavat tarkasteltaviksi riskin käsittelyä määrittävät piirteet: ilmiön hahmottamattomuuden, arviointiperusteiden ja yhteiskunnan premissen kiistanalaisuuden sekä päätöstentekoon kietoutuvan ennakoimattomuuden.

Analysoimani Tshernobyl-keskustelun kautta hahmotan ydinvoimakiistan olevan riskin määrittämisen uudenlaisen poliittinen kontekstin; epävarmuuden, tuntemattomuuden ja kontrolloimattomuuden käsittelyä. Tässä mielessä kiista riskin määrittämisestä on suoraan luettavissa kiistan relevanteista poliittisen arvioinnin tavoista. Tulkitse Tshernobyl-keskustelun monipuolistavan poliittisen arvioinnin tapoja laajentamalla ja satunnaistamalla poliittisen määrittelyn premissejä sekä niiden kokoamisen tapaa. Rakentamani riskinäkökulman voi nähdä jäsentävän ja tekevän ymmärrettäväksi riski-ilmioita käsittelevän keskustelun vastakkaisten argumenttien samanarvoista relevanttiutta ja tätä kautta riskikeskusteluille ominaista päättymätöntä ristiriitaisuutta ja kiistanalaisuuden sulkemattomuutta. Tästä näkökulmasta riskikonseptointini kuvaa saksalaista ydinvoiman lakkautusohjelmaa yhtenä ajallisena otoksena keskustelusta, eli selittää sen temporaalisena, tilannekohtaisena ja satunnaisena lopputulemana.

Avainkäsitteet: riski, riskiyhteiskunta, Ulrich Beck, Länsi-Saksa, rationaliteetti, mahdollisuus, Tshernobyl

1 JOHDANTO	2
1.1 TUTKIMUSNÄKÖKULMAN POHTIMISTA	5
1.2 AINEISTO	7
2. RISKIYHTEISKUNTA POLIITTISENA MURROKSENA	9
2.1 RISKI KONSTRUKTIONA EPÄVARMUUDESTA	12
2.2 RISKI RATIONALITEETIN MURROKSENA	22
2.3 MAHDOLLISUUS UUSINA TULKINTOINA	33
3 RISKI POLIITIKON KÄSISSÄ	39
3.1 HELMUT KOHLIN LIITTOTASAVALTA	40
3.2 HYPPÄÄMMEKÖ LIKKUVASTA JUNASTA?	42
3.3 RIITTÄVÄ TURVALLISUUS RISKIMÄÄREENÄ	50
3.4 UHKAN RETORIikka – POISPUHUMINEN JA PELKOKAMPANJA	58
3.5 TEOLLISUUSVALTION SELVIÄMISESTÄ	68
4 RISKI - NORMAALI AMBIVALENSSI	79
4.1 RISKIN HAHMO 2000-LUVUN YMPÄRISTÖPOLITIIKASSA	82
LÄHTEET	84

1 JOHDANTO

Vuoden 1986 Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus herätti Länsi-Saksassa laajan julkisen debatin ydinvoiman hyväksyttävyydestä, synnytti ydinvoimanvastaisia kansanliikkeitä ja agitoi toistuviin väkivaltaisuuksiin poliisien ja mielenosoittajien välillä. Ydinvoimadebatin konkreettisiksi seurauksiksi jäivät nopeasti perustettu ydinvoimaturvallisuuden hallinnointiin perustettu ministeriö¹ ja edelleen voimassaoleva pitkäntähtäimen suunnitelma maan kuudentoista ydinreaktorin alasajosta. Länsisaksalaiset poliitikot Tshernobylin onnettomuus toi uuteen tilanteeseen, jonka työni näkökulman mukaisesti voi tulkita riskin käsittelyksi, käsitteellistämiseksi ja riskillä politikoinniksi.

Ulrich Beck hahmottaa samana vuonna ilmestyneessä *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne* teoksessaan näkemyksen riskiyhteiskunnasta, jossa yhteiskunnan ja tätä kautta poliitikkojen käsiteltäväksi tulevat ulkopuolisten vaarojen sijaan heidän oman toimintansa aiheuttamat seuraukset, refleksiiviset riskit. Riski kiinnittyy juuri politiikan kyseenalaistamattomiin käsitteisiin kehitykseen, varmuuteen ja oman toiminnan hyväksi ennakoituihin seurauksiin. Beckin riskiyhteiskuntaan tematisoima ”politiikan uudelleen keksiminen” hahmottaa näitä poliittisen avautumisen elementtejä. Tästä näkökulmasta länsisaksalaiset poliitikot olivat vuonna 1986 tilanteessa, jonka voi nähdä vaatineen heiltä uudenlaista suhtautumista, poliittista arviointia ja politikoinnin tapaa.

Työssäni analysoin riskin käsittelyä ja käsitteellistymistä länsisaksalaisessa Tshernobyli-keskustelussa. Lähestymistapani riskin tulkintaan korostaa Beckin riskiyhteiskuntaa tematisoivaa *Nebenfolgen der Nebenfolgen* –ulottuvuutta, eli riskin tarkastelua sen toisen asteen ennakoimattomien vaikutusten perspektiivistä. Tämä näkökulma avaa toisen tutkimuskysymykseni; mahdollisuusaspektin esiin lukemisen riski-ilmiön arvioinnista ja käsitteellistämisestä. Konstruoimaani mahdollisuusaspektia hahmotan Beckin poliittisen avautumisen näkökulmaa myötäillen tilaisuutena ja olosuhteina poliittisille määrittelyksille, joiden voi nähdä rikkovan konventionaalista ymmärrystä poliittisesta arvioinnista. Mahdollisuudenkäsitteen voi työssäni tiivistää rationaliteetin uudelleen määrittelyksi, riskin toisen asteen seurausten konseptin sille antamassa merkityksessä. Riskiarvioiden toimiminen premissien kyseenalaistumisen ja rationaliteetin muuntumisen lähtökohtana on

¹ Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit.

nähtävissä erityisesti siinä, ettei riskin käsitteellistäminen rajoitu riskitekijän konstruointiin, vaan syntyy paremminkin riskiin linkittyvien käsitteiden uudelleen tulkinnalla.

Riskikäsitteen ydin, näkökulmana poliittisen arvioinnin ja kiistan esiin lukemiseen, löytyy sen jatkuvasta avoimuudesta uusille kilpaileville määrityksille. Uudenlaisen poliittisen arvioinnin mahdollisuuden momentti on paikallistettavissa erityisesti Beckin toisen asteen tarkoittamattomien seurausten kautta. Tästä riskien poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia kuvaavasta näkökulmasta nostan esiin erityisesti kaksi riski-ilmiön toinen toistaan määrittävää aspektia. Ensimmäinen kuvaa jo *Nebenfolgen der Nebenfolgen* – termin suomennoksen ilmeiseksi tekemää ennustamattomuutta ja epävarmuutta, joka määrittää sekä päätöksenteon tapaa, että sen (tarkoittamattomuuden mielessä) ylittävää rationaliteetin muuntumista. Toinen hahmottaa riskiä itse arvioinnin muutoksena, joka ei niinkään kuvaa uusia argumentteja, vaan uudenlaista poliittisen arvioinnin rakentumisen tapaa.

Vuoden 1986 Tshernobyl-keskustelua analysoin riski-ilmiön poliittisena tiedostamisena ja määrittelykiistana. Tämän voi lähestymistapani mukaisesti paikantaa päätöksenteon vaiheeksi, joka riski-ilmiötä arvioivana punnintana ilmentää toisen asteen ennakoimattomia seurauksia ja osaltaan siis toimii niiden lähtökohtana. Analysoin riskikeskustelua poliittisten dimensioiden kautta, jotka nostavat esiin riskikonseptille ominaisen hahmottamattomuuden sekä päätöksenteon seurausten tarkoittamattomuuden, ja tätä kautta ilmentävät riskiarvioihin kiinnittyvää rationaliteetin kyseenalaistamisen ja uudelleenmäärittämisen mahdollisuutta. Riskin tarkastelu ajan ja tilan dimensioiden näkökulmasta hahmottaa riski-ilmiön konstruointia rajoissa, joiden siltä voi nähdä puuttuvan. Riskin ilmeinen hallitsemattomuus ajassa ja tilassa tekee juuri näiden rajojen poliittisen mieltämisen välttämättömäksi. Tässä mielessä valitut dimensiot voi nähdä erityisesti riski-ilmiötä määrittävän ei-tiedetyn ja tuntemattoman konstruoinnin tarkasteluna. Kolmantena poliittisena dimensiona hahmotan rationaaliteetista käytävää kiistaa siitä näkökulmasta, miten akuutti riskitilanne ja siihen sisältyvät toimintavaihtoehdot nimetään. Tämä ilmentää rationaliteetin ymmärrystä etenkin siinä mielessä, miten rationaalisuuden, irrationaalisuuden ja tunteiden merkitys määritetään ja arvioidaan. Viimeisenä ulottuvuutena tarkastelen teollisessa, sosiaalisesti hyvinvoivassa yhteiskunnassa vallitsevan rationaliteetin reunaehtoja, toisin sanoen kehityksen ja vallitsevan yhteiskuntamuodon edellytysten punnintaa, puolustamista ja purkamista.

Luvussa kaksi käyn läpi Beckin riskikonseptin hahmottumista ja aspekteja sekä sen edellytyksiä poliittista avaavana ja vallitsevaa ymmärrystä ja järjestystä kyseenalaistavana konseptina. Beckin politiikka ja poliittisuus – käsitteitä pohtimalla pyrin edelleen terävöittämään millaisen poliittisen näkökulman riskikäsitys antaa mahdollisuuskonseptin lukemiselle. Suhteutan Beckin riskiymmärrystä muuhun Beckin Risikogesellschaft-teoksen aikaan julkaistuun, riskikonseptia poliittisesti avaavaan tutkimukseen. Aikalaistutkimuksen esittelyssä olen keskittynyt avaamaan kirjoittajille sekä yhteistä että keskeistä, Beckin refleksiivisen riskikonseptin kanssa keskusteltavaa aspektia: riskitodellisuutta yhteiskunnan kehitykseen punoutuvana ja siitä erottamattomana määreenä, jonka ilmeneminen on paikannettavissa päätöksentekoon.

Riskikäsitteestä oli Beckin riskiyhteiskunta-määrittelyyn saakka suhteellisen vähän 'aikalaistutkimusta'. Ranskalainen riskisosiologi Patrick Lagadec kirjoitti riskien sivilisaatiosta 1980-luvun alussa, hänen teoksiensa *La civilisation du risque* (1981) sekä *Le risque technologique majeur* (1981) on myös tulkittu aloittaneen riskiyhteiskuntakeskustelun ennen Beckiä. Englantilainen Mary Douglas ja yhdysvaltalainen Aaron Wildavsky julkaisivat vuonna 1982 riskien kulttuurillista rakentumista tarkastelleen teoksen *Risk and Culture*, jossa he määrittivät riskin kielellistä ja käsitteellistä olemusta. Niklas Luhmann kirjoitti riskistä päätöksenteon aspektina ja osallistui myös Beckin teoksen kommentointiin. Yhdysvaltalainen Charles Perrow (1984) hahmotti teollisten riskien monimutkaisuuden sitovan ne yhteiskuntamuotomme normaaleiksi onnettomuuksiksi ja siten normaalin ymmärtämistä muokkaaviksi ilmiöiksi.

Luvussa kolme analysoin riskikonseptia luonnehtimistani poliittisen tulkinnan näkökulmista. Käyn läpi riskiin kiinnittyvää määrittelykiistaa Tshernobyl-onnettomuuden käsittelyssä tulkiten poliitikkojen linjauksia halutun energiapolitiikan perustelemissa. Riskin ajallinen aspekti ilmentää etenkin riskillä pelaamisen ulottuvuuksia ja uhkien ajallisen priorisoinnin kautta määrittyvää toimintaa suhteessa tuntemattomaan tulevaisuuteen. Spatiaalisen ulottuvuus kuvaa dikotomioihin perustuvaa konventionaalista rationaliteettia ja tämän rajoissa poliittisen arvioinnin vallitsevaa muotoa ja uudelleen muotoutumista. Kiista rationaliteetista tulee ilmeiseksi Tshernobylin nostamien tunteiden noustessa keskeiseksi poliittisen käsittelyn kohteeksi; riskin olemus määrittää näin rationaaliteettia järkipäisen toisen puolen, tunteiden ja irrationaalisuuden kautta.

Neljännän näkökulmani käsittely kokoaa pohdintaa suunnanmuutoksen tarpeellisuudesta ja tarpeettomuudesta normatiivisemmalla tasolla, ja tätä kautta määrittää poliittiselle arvioinnille miellettyjä rajoja, edellytyksiä ja mahdollisuuksia. Luvussa neljä kokoon johtopäätöksiä ja pohdin modernisaatoriskin omalaatuisuutta ja merkitystä poliittisena ilmiönä. Lopuksi hahmotan modernisaatoriskin ilmeisyyttä nykyajan ympäristöpoliittisessa kontekstissa.

1.1 Tutkimusnäkökulman pohtimista

Näkökulmani Tshernobyl-keskustelun analysoimiseen ja Beckin poliittisen avautumisen hahmottamiseen eivät noudata varsinaisesti yhtenäistä metodista pohjaa. Tutkimusnäkökulmat rakentuivat aineistoa läpikäymällä siinä nousevien keskusteluteemojen tulkitsemiseksi. Riskin ajallinen ja spatiaalinen konstruointi nousi aineistossani keskeiseksi riskikeskustelun ulottuvuudeksi, joten lähdin tukinnassani liikkeelle siitä, miten poliitikot rakensivat ja suhteuttivat riskiä näissä dimensioissa. Seuraavien rationaalisuutta ja rationaliteettia eteenpäin tematisoivien näkökulmien voi nähdä rakentuvan ajan ja tilan konstruktioiden pohjalle. Mahdollisuusnäkökulma hahmottuu implisiittisesti riskitilanteen määrittelyn kautta ja vaatii mielestäni useampien poliittisten dimensioiden esiin lukemista. Modernisaatoriskin näkökulma on kuitenkin analyysin koossa pitävä tekijä.

Tulkittessani mahdollisuuskonseptin esiin lukemisen prosessiksi, joka on ymmärrettävissä ennakkoehtojen murtamisena, joudun myös olettamaan Tshernobyl-onnettomuutta edeltäneet ennakkoehdot jonkinlaisiksi. Tässä ne ovat perustuvat niin sanottuun yleisymmärrykseen demokraattisen teollisuusyhteiskunnan premisseistä, jollaiseksi myös Beckin tulkinnan voi katsoa lukeutuvan. Pääpiirteittäin sanottuna teollisuusyhteiskunta uskoo asiantuntijuuteen poliittisten päätösten tukena sekä energiapolitiikassa erityisesti tieteen tuottamiin tuottavuus- ja turvallisuuslaskelmiin. Yhteiskunnan kehityksen päämääristä hyvinvoinnista, itse kehityksestä ja taloudellisesta kehittymisestä vallitsee konsensus ja lisäksi talouden ja teknologian edistymisen ymmärretään mahdollistavan sosiaalisen ja kulttuurisen hyvinvoinnin.

Aineiston tulkinta muodostuu debatista riskitulkintojen välillä joiden voi nähdä suuntautuvan joko riski-ilmion ymmärtämiseen ja sen konseptin käyttämiseen tehtyjen päätösten ja `vallitsevan ymmärryksen` kyseenalaistajana, tai vaihtoehtoisesti vallitsevan politiikan puolustamiseen niin sanotussa poikkeustilanteessa. Tutkimuskysymykseni ei ole tarkoitus rakentua ydinvoiman vastustamisen ja puolustamien argumentteihin, vaikka nämä tasot helposti yhtyvät tutkimuksessa, vaan mielenkiintoni on ensisijaisesti näiden takaisen argumentaation rakentumisessa. Työssäni tulkitsen poliittista merkityksenrakentamista pääasiassa puoluelinjojen mukaan, tämä korostuu tilanteessa jossa ydinvoimalaonnettomuus ajoittui Länsi-Saksan merkittävien maapäivävaalien ja lähestyvien liittovaltiopäivävaalien alle. Niin sanotun vaalimieli-alan seuraaminen ja sen mukainen retoriikka sekä puolueen linjan konstruointi olivat siis osaltaan läsnä riskitilanteen käsittelyssä. Poliittisten linjojen ”menestyminen” ei mielestäni kuitenkaan ole yksiselitteisesti arvioitavissa vuoden 1986 ja 1987 vaalituloksissa. Pidemmälläkään tähtäimellä tämä ei välttämättä ole mahdollisuuskonseptin esiin lukemiselle oleellinen mittari eikä siten myöskään tämän työn tulkinnan kohde.

Näkökulmani Beckin laajaan refleksiivisen modernisaation kattokäsitteen alle rakentuvaan tuotantoon on vuoden 1986 riskitodellisuuden tulkinnalle relevantin poliittisen perspektiivin etsiminen ja sen rajoissa pitäytyminen. Tällaiseksi lähtökohdaksi voi tiivistää Beckin (1986) näkökannan teknisten mahdollisuuksien lisääntymisestä [Zweckrationalität] samassa suhteessa niiden laskennallisen arvioinnin [kalkulieren] vähenemiseen. Refleksiivinen modernisaatio kuvaa sosiologisesti ymmärrettävää, koko yhteiskunnan läpäisevää struktuurimuutosta, joka Giddensiltä lainatussa merkityksessä riisuu teollisen yhteiskunnan premissit puitteistaan ja uudelleen puitteistaa ne. Rajoitan Beckin tulkinnan riskikäsitteen analysointiin poliittisena konseptiona ja sivuutan tässä mielessä suurilta osin laajemman refleksiivisen modernisaation poliittisen luennan. Tosin myös riskikäsitteen tutkimuksellinen mielenkiinto on ymmärrettävissä refleksiivisen modernisaation suunnassa juuri purkamisen ja uudelleen käsitteellistämisen tendenssiksi. Tämän yksityiskohtaisemmin en silti näe sosiologisesti yhteiskuntaa hahmottavan teesin tarkastelua työni kannalta relevantiksi. Beck itse hahmottaa riskikäsitteen kautta ”uuden poliittisen keksimistä” yhteiskunnallisessa merkityksessä, joka ensisijaisesti merkitsee alapoliitikkojen syntymistä; uusien aihealueiden muotoutumista poliittisina kysymyksinä eli eräänlaista politiikan rajojen kyseenalaistumista ja laajentumista. Beckin tarkastelu liikkuu yleisellä, sosiologisesti kokoavalla tasolla. Oma lähtökohtani on riski-ilmion

tulkinta poliitikon käsissä, yhtäältä politikoinnin kohteena ja sen keinona, toisaalta sitä muokkaavana tekijänä.

1.2 Aineisto

Tshernobylin onnettomuutta käsittelevä aineistoni on laajaa ja sirpalemaista käsittäen pääosin vuoden 1986 sanoma- ja aikakauslehtiä, parlamenttipöytäkirjoja sekä poliitikkojen lausumia ja puheita yksittäisistä painetuista lähteistä. Aineiston tarkastelun rajauksena toimii Ulrich Beckin Risikogesellschaft -teoksen modernisaatioriskin näkökulma, jonka rajoissa luen keskustelua. Olen seurannut Tshernobyliin viittaavaa debattia johdonmukaisesti onnettomuuden tapahtumapäivästä 26.04.1986 vuoden loppuun, aikakauslehtilähteet olen läpikäynyt myös vuodelta 1987. Poliitiikan 'päiväagendalta' keskustelu hiipuu syksyn aikana ja vaikka on mahdollista että ydinvoimateema aktivoituu lähivuosina uudestaan, on seuraamani keskustelun päätös nähtävissä tällöin.

Pääosan aineistostani muodostavat sanomalehti Frankfurter Allgemeine Zeitung², viikoittain ilmestyvät sanomalehti Die Zeit sekä aikakauslehti Der Spiegel. Aikakauslehdistä ja puoluejulkaisuista seuraamiani ovat ihmisoikeuksiin keskittyvä Vorgänge, Kristillisdemokraattien Die Politische Meinung, Sosiaalidemokraattien Frankfurter Hefte sekä Vihreän puolueen ekoanarkistisen siiven Graswurzelrevolution³-julkaisu. Saksan Bundestagin⁴ materiaaleista olen käynyt läpi Tshernobyliä käsittelevät parlamentti-istunnot, kyselytunnit sekä kirjalliset aloitteet. Lisäksi aineistoon kuuluu poliitikkojen Tshernobyliä käsitteleviä puheita ja kirjoituksia yksittäisistä julkaisuista.

Lehdistöaineistoa tulkitessani pyrin keskittymään suoriin lainauksiin, joka ei kuitenkaan vähennä lehtien oman linjan tiedostamisen merkitystä ydinvoimadebatissa. Der Spiegel positioitui 1980-luvulla, erityisesti vahvan vaikuttajansa ja perustajansa Rudolf Augsteinin myötä merkittävästi lehden nykyistä linjaa vasemmammalle. Der Spiegelin voi nähdä suhtautuvan kristillisdemokraattisen CDU/CSU:n energiapolitiikkaan korostetun skeptisesti, lehti asettuu ydinvoiman vastustajaksi ja tuo voimakkaasti esiin hallituspuolueisiin kohdistuvaa kritiikkiä suojelutoimien näennäisyydestä.

² Jatkossa lyhenteellä FAZ.

³ Jatkossa lyhenteellä GW.

⁴ Jatkossa lyhenteellä DB.

Konservatiivisemman Frankfurter Allgemeine Zeitungin rooli on päivittäisenä sitaattipitoisena uutislehtenä neutraalimpi ja aineistosta vähiten ydinvoimakielteen. Die Zeit taaskin rakentaa hallituksen politiikkaan nähden eksplisiittisen vaihtoehtoista linjaa, lehden paikottain pamfleettimainen retoriikka kritisoi ydinvoimapolitiikkaa tieteenkehityksen ja jopa nykyisen sivilisaation kyseenalaistumisen tasolla. Tämän narratiivin jatkuminen myös Poliitikka-sivuilla ilman poliitikkojen puhetekojen eksplikointia jättää Die Zeitin aineistossani enemmänkin tapahtumista raportoijan rooliin.

2. RISKIYHTEISKUNTA POLIITTISENA MURROKSENA

Saksalaisen sosiologin Ulrich Beckin⁵ *Risikogesellschaft, auf der Weg in eine Andere Moderne* ilmestyi 1986 ja kiinnitti empiriansa 60-luvulta alkaen murrokseen joutuneisiin lääketieteen, teknologian ja talouden sisältöihin. Riskiyhteiskunta-käsite hahmottaa yhteiskunnan premissien ja kehitysuskon kognitiivista murrosta, sosiologisessa merkityksessä teollisesta jälkiteolliseen astuvaa yhteiskuntaa. Riskiyhteiskunta rakentuu Beckin refleksiivisen modernisaation käsitteen alle ja kuvaa yhteiskuntaa näkökulmasta, jossa se joutuu kohtaamaan ja ryhtyy käsittelemään oman toimintansa seurauksia; refleksiivisiä riskejä. Riskiyhteiskunnassa nämä modernisaatoriskit hahmottuvat tekijöiksi, jotka luoden ennustamattomuutta ja eräässä mielessä epäjärjestyttä rikkovat 'vanhaa järjestystä'. Uusi poliittisuus on refleksiivisen modernisaation mukaisesti luettavissa 'ainoastaan' poliittisen laadun muutoksena, Beckin sanoin: *Diese Entbindung, Freisetzung des Politischen bei gleichbleibender Organisations diagnostiziert die Theorie reflexiver Modernisierung in ihrem Kern* (1993, 214).

Riskiyhteiskunta-termi tematisoi yhteiskunnan keskeiseksi tehtäväksi riskien jakamisen, johon se soveltaa analogisesti teollisuusyhteiskunnan formulaa vaurauden ja niukkuuden jakamisesta: *Entsprechend werden die Verteilungsprobleme und Konflikte der Mangelgesellschaft überlagert durch die Probleme und Konflikte, die aus der Produktion, Definition und Verteilung wissenschaftlich-technisch produzierter Risiken entstehen* (Beck 1986, 25). Tästä näkökulmasta Beck nostaa riskien käsittelyn keskeiseksi politiikan kentäksi ja sisällöksi, josta yhteiskunnalliset vaikutukset alkavat muodostua politiikan konventionaalisen taloudellisten suureiden; pääoman, työn ja materialistisen niukkuuden käsittelyn suuruudessa. Tässä laajuudessa riskit, keskeisenä yhteiskunnan määrittäjänä, ulottavat vaikutuksensa yhteiskunnan ennakkoehtojen määrittelyyn. Tämä avaa mahdollisuuksia uudelleen hahmottamiselle tai toisin sanoen uudelleen konseptoinnille.

Sosiologisen tutkimusotteen mukaisesti Beck hahmottaa riskiyhteiskuntaa kronologisen kehityksen mielessä nykyhetken ja nykyhetkeä seuraavan lähitulevaisuuden vaiheena. 1980-luvun ajallista vaihetta Beck määrittää aikana, joka ei vielä ole riskiyhteiskunta, mutta ei myöskään pelkästään enää puutetta jakava teollisuusyhteiskunta (1986, 27).

⁵ Beck toimii sosiologian professorina Münchenin Ludwig-Maximilians yliopistossa tutkimusalueenaan politiikka-, tiede-, tekniikka- ja ympäristösosiologia.

Tämän näkökulman mukaisesti riskit lisääntyvät suhteessa kuluvaan aikaan; modernisaation edetessä riskit etenevät hallitsemaan julkista ja poliittista debattia ja määrittelemään niiden konflikteja (Beck 1993, 35). Riskien merkitys järjestyksen ja 'vanhan' yhteiskunnallisen rationaliteetin murtajana syntyy niiden konventionaalisen ymmärryksen mukaisesta hallitsemattomuudesta. Beck nimeää yhteiskunnan instituutioista tulevan tuottajia ja legitimoijia vaaroille, joita ne eivät pysty kontrolloimaan (ibid). Riskiteorian kontekstia ovat ydinvoimateknologian rinnalla myös lääketiede erityisesti geeniteknologian merkityksessä, mutta teoksen ilmestyttyä Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden aikaan, sen tulkinnalla ja sanastolla voi katsoa jossain määrin olleen vaikutusta erityisesti ydinvoiman riskikeskusteluun. Beckin riskiyhteiskuntateoria oli suurellekin yleisölle tunnettu⁶, josta kertoo myös teoksen nimeäminen 1980-lopun akateemiseksi bestselleriksi.

Beckin Risikogesellschaft -teos on osin tarinanomainen kuvaus modernisaatoriskien aiheuttamasta yhteiskuntamuutoksesta ja tässä mielessä paitsi tulkinta sen poliittisuudesta, myös poliittinen visiointi tästä kehityskulutusta. Beckin oma arvotus yhteiskunnan kehityksen hyvästä ja huonommasta suunnasta ei jää implisiittiseksi. Hänen poliittiseksi pyrkimyksekseen muodostuu byrokraattisen rationaliteetin ja sen argumenttien lähtökohtien kyseenalaistamisen kautta, laajojen perustelujen kokoaminen tieteen kritiikille⁷. Tässä mielessä Beckin riskiyhteiskunta-argumentoinnin voi nähdä kritiikkinä riskien hallinnoimisen suuntausta kohtaan, joka myöhemmin laajeni huomattavasti 1980-luvun merkityksestään ja kiteytyi *risk management* -termin alle. Beckin oma tavoitehorisontti on tulkittavissa refleksiivisen modernisaation päättymiseksi poliittisesti avautuvaan toiseen moderniin ja vastaavasti vastamodernin marginalisoitumisena. Huomioitava piirre on myös Beckin tutkimuksen tulevaisuussuuntautuneisuus, teoretisointi pitää sisällään ennustavuutta; riskiyhteiskuntateoria on kirjoitettu aikalaisanalyysinä, mutta sen poliittiset tulkinnat edellyttävät pitkän tähtäimen aikajännettä. Osaltaan myös tämä tulevaisuusaspekti rakentaa Risikogesellschaft -teoksen tarinamaista muotoa.

Yhdysvaltalainen sosiologi Charles Perrow hahmotti riskien hallinnoimisen kompleksisuutta vuonna 1984 teoksessaan *Normal Accidents, Living with High-Risk*

⁶ Myöhemmin 1990- ja 2000-luvuilla Risikogesellschaft on käännetty 23 kielelle.

⁷ Tieteenkritiikki tulee eksplisiittisemmin ilmi Beckin teoksessa *Gegengifte, Die organisierte Unverantwortlichkeit* (1988).

Technologies. Perrowin teesin yhtäläisyys Beckin riskiyhteiskunnan refleksiivisyyteen on yhteiskunnan kehitykseen sidottu eteneminen kohti suurriskien määrittämää todellisuutta, joka aletaan mieltää yhteiskunnan normaalina tilana. Perrow näkee ”insinöörilähtöisen” turvallisuuden varmistamisen epäonnistuvan väistämättä, koska hallintajärjestelmä itsessään tekee onnettomuudet väistämättömiksi. Tässä mielessä ja myös ydinvoimakeskustelua kuvaavasti, hän mieltää ihmisten elävän kollektiivisen harhaluulon vallassa, jonka mukaan virheet (onnettomuudet) kompleksisessa systeemissä johtuvat inhimillisistä tai yksittäisistä virheistä, eivätkä korkea riskistä teknologiaa operoivan ja hallitsemaan pyrkivän systeemin muodosta ⁸ sinällään. Tästä näkökulmasta Perrow kritisoi onnettomuustutkimusten nimeävän onnettomuuksien syiksi yksittäisiä tekijöitä ymmärtämättä onnettomuusilmiöiden monimuotoisuutta. Perrowin teesi yhtyy Luhmannin mukaiseen ymmärrykseen yhteiskunnan katastrofirikkaasta horisontista. Vaikka virheitä tapahtuu harvoin, ovat ne odotettavissa ja väistämättömiä ja oikeuttavat tässä mielessä puhumaan normaaleista onnettomuuksista. (Perrow 1984, 10-14) Beckin tavoin Perrow näkee suurien ydinvoimalaonnettomuuksien ajanjakson olevan kuitenkin myös pakottava tekijä kuvatun harhaluulon tiedostamiseen ja tätä kautta uudelleen käsittämisen mahdollisuuteen.

Aikalaiskriitikit Beckin *Risikogesellschaft*-kirjasta tulkitsivat riskiä usein joko mahdollisuuskäsitteen⁹ väljässä merkityksessä, tai vastaavasti kritisoivat teorisointia sen puutteesta¹⁰. Kritiikki keskittyi johdonmukaisimmin empirian puutteeseen ja esseemäisen teoretisoinnin sirpalemaisuuteen vailla akateemisen tason edellyttämää synteesiä. Rohkeaksi ja subjektiiviseksi tulkittua teoriaa tulkittiin usein juuri tämän subjektivisuuden rajoissa. Esimerkiksi Hans Joas (1988) näkee riskiyhteiskunnan teoreettisen määrittelyn ja empiiristen ilmiöiden luotteloinnin menevän sekaisin keskenään. Beckin teos ilmentääkin Beckin oman ’policyn’ läsnäoloa siinä merkityksessä, että riskiyhteiskunnan konstruointi rakentuu teoretisoinnin ja aikalaisanalyysin vaihtelevista elementeistä. Beck rakentaa laajasti uutta käsitteistöä kuvaamaan havaitsemaansa empiriaa kuten naisten palkkatyöllistymisen seurauksia, toisaalta Beckin voi paikoittain nähdä, ehkä juuri uuden käsitteistön nimeämisen laajuuden vuoksi, kokoavan empiriaa käsitteidensä lähtökohdista. Beck on jatkanut modernisaation, individualisaation ja riskien tutkimustaan

⁸ Design.

⁹ Mm. Joas Hans (1988), Stork Volker (2001).

¹⁰ Mm. William: ”Risks and benefits: whatever happened to the latter. Did Beck just forget to write about them?”

globaalimmasta näkökulmasta tähän päivään saakka, tässä työssä rajoitan tutkimusnäkökulmani mukaisen Beckin tuotannon tarkastelun vuosien 1986-1995 teoksiin.

Riskiyhteiskunta-käsitteen voi ja tuleekin ymmärtää teoretisoinnin näkökulmana, mutta Beckin sosiologiassa se on luettavissa myös ajanjaksona, eräänlaisena vanhan ja uuden ajan hybridina, jossa niiden logiikat vuorottelevat. Tässä mielessä riskiyhteiskuntaa voi lukea machiavellilaisen momentin määrittämässä merkityksessä normatiivisessa mielessä tyhjänä, amoraalisena aikana. J.G.A Pocock (1975) hahmottaa machiavellilaisen momentin kuvaavan rajallisuuttaan kohtaavaa yhteiskuntaa ja politiikkaa, joka niin sanotusti kahden aikakauden vaihdoksen luomassa tyhjyydessä on vapaa konstruoimaan poliittisia merkityksiä uusista lähtökohdista. Tästä näkökulmasta myös machiavellilainen poliittinen pyrkiminen ennakoitavuuteen tai vakauteen irrationaalisen todellisuuden kontekstissa hahmottaa lähtökohtia sille logiikalle, jota Beckin modernisaatoriskit tematisoivat. Beck hahmottaa tällaista murrosta esittäen kaikkien ”selvyyksien” poistuminen saavan aikaan sen, että valintoja voidaan perustella vain normatiivisesti. Beckin tuotannossa yhdistyy normatiivinen tavoitehorisontti, laaja teoretisointi ja aikalaisanalyysille ominaisesti runsas uusi käsitteistö. Sosiologina Beck tulkitsee riskiyhteiskunta-muutosta, poliittisesti ymmärrettävän totuuden muodostamisen kautta. Riskiyhteiskunta on tila, jossa eteenpäin siirrytään nimenomaan totuudenmäärittelyllä käsitteiden määrittämisenä ja nimeämisenä. Beck kuvaa riskiyhteiskunnan syntyä yhteiskunnassa vallitsevia, ihmisten toimintaa ja ajatuksia hallitsevien teollisen yhteiskunnan ”itsestäänselvyyksien” esiin tulemisella ja kyseenalaistumisella (1995, 17).

2.1 Riski konstruktiona epävarmuudesta

Riskin käsitteellistämisen kulmakivet ovat sen tiedollisessa olemuksessa, ajallisessa ja spatiaalisessa hahmottamattomuudessa, sekä siihen viittaavien käsitteiden kyseenalaistumisessa. Beck erottaa riskit aiemmista, teollisen tai aiempien yhteiskuntien hasardimaisista riskeistä niiden refleksiivisen muodostumisen ja niihin reagoimiseen kiinnittyvien laajojen vaikutusten merkityksessä. Riskit, konventionaalisista hasardeista poiketen, eivät ole aistein havaittavissa ja niiden globaalisen ilmenemisen synty on ymmärrettävissä ainoastaan fysiikan ja kemian määritysten välityksellä (1986, 28). Tuotantonsa aikana Beck antaa riski-käsitteelle hieman poikkeavia määrittäyksiä,

Risikogesellschaft -teoksessa hän tiivistää riskin systemaattiseksi tavaksi käsitellä hasardeja ja modernisaation aikaansaamaa sekä esiin nostamaa epävarmuutta (ibid, 29). *Gegengifte, Die Organisierte Unverantwortlichkeit* (1988) -teoksessa hän toistaa riskien olevan epävarmuustekijöitä, joita voidaan määritellä ja arvioida. Poliitiikkaa määrittävinä riskit kuitenkin ylittävät tämänkaltaisen olemuksen 'arviointimuotona' ja tulevat yhteiskuntaa dominoiviksi voimiksi.

Kielellisyyden ja käsitteellisyyden keskeisyys syntyy tästä riskien 'näkyttömyydestä'. Beck näkee luokkayhteiskuntaa kuvaavan, omasta kokemusmaailmasta lähtevän tiedostamisen kääntyvän riskiyhteiskunnassa toisinpäin: *in Risikolagen umgekehrt das Bewußtsein (Wissen) das Sein* (1986, 70). Vaikkakaan tietoisuus ei voi määrittää vaaran aktualisoitumista esimerkiksi ydinsäteilyn muodossa, kuvaa se sitä poikkeuksellisen laajaa pelitilaa, jota vaaran käsittely riskiksi tematisoinnin merkityksessä saa. Beckin sanoin riskien olemassa olo ainoastaan tiedollisen käsittämisen ulottuvuudessa tekee mahdolliseksi niiden muuntamisen, yliarvioinnin, dramatisoinnin ja minimoinnin ja tekee ne tässä mielessä avoimeksi jatkuvalla uudelleenmäärittelylle (1986, 30). Vuonna 1994 Beck ryhtyy kuvaamaan riskin määrittelyä kognitiivisena konstruktiona (1995, 18). Kognitiivisen näkökulman voi nähdä laajentavan rationaalisen riskiymmärryksen kuvaa inhimillisen 'virheellisuuden' suunnassa, kuvaten muun muassa muistin selektiivisyyttä ja henkilökohtaisten uskomusten merkitystä riskin konstruoinnissa. Riskien tiedollisuuden ja tiedostamisen voi siis nähdä kuvaavan niiden ikuista kiistanalaisuutta ja alttiutta palvelu subjektiivista tai toisin sanottuna päämäärähakuista konstruointia. Tähän perustuen mielenkiintoinen näkökulma riskeillä politikointiin ja niiden politisointiin on juuri niiden käyttäminen käsitteistön luomisen työkaluna, Beck termin Begriffsapparats –merkityksessä.

Riskitodellisuuteen reagoiminen ja sen esiin nostamien ongelmien käsittely on kuitenkin yhteiskunnalle ja poliitikoille väistämätöntä. Riski-ilmiöt syntyvät erottamattomasti teollisuusyhteiskunnalle ominaisten, vaurautta ja hyvinvointia tavoittelevien päätösten ohessa, lisääntyvät suorassa suhteessa modernisaation etenemiseen ja ilmenevät väistämättä päätösten oheisvaikutusten muodossa. *Die Industriegesellschaft – übrigens die kapitalistische ebenso wie die sozialistische – produziert systematisch ihre eigene Bedrohung und Infragestellung in der Potenzierung und wirtschaftlichen Ausschlachtung der Risiken* (1986, 77). Riskien voi siis nähdä ilmentävän myös väistämättömiä elementtejä suhteessa poliittiseen kulttuuriin, Beckin sanoin riskiyhteiskunta ei ole optio, joka voidaan

hyväksyä tai torjua poliittisessa keskustelussa, vaan se linkittyy enemmänkin tämän keskustelun oheisvaikutuksiin epämieluisissa suuruudessa (1995, 17, 1986, 35). Riski-ilmiö havaitaan ja tiedostetaan sen sivuvaikutusten kautta. Ensimmäisen asteen sivuvaikutukset ilmenevät ihmisiin, eläimiin ja kasveihin kohdistuvina terveysvaikutuksina, toisen asteen kerrannaisvaikutukset ovat näiden terveysvaikutusten sosioekonomisia ja poliittisia seurauksia (Beck 1986, 103). *Entscheidend dabei sind ... die sozialen, ökonomischen und politischen Nebenfolgen dieser Nebenfolgen ... Dort, wo Modernisierungsrisiken den Prozeß ihrer sozialen (An) Erkennung erfolgreich durchlaufen haben, ändert sich die Weltordnung* (ibid, 102-3). Beck kuvaa toisen asteen seurausten tulevan ilmeisiksi tarkoittamattomina, merkittävästi nimenomaan teollisuusyhteiskunnan taloudellista perustaa murtavina vaikutuksina¹¹. Erityisesti tästä näkökulmasta tarkoittamattomuus ja satunnaisuus yhteiskunnan rationaliteetin muuntumista määrittävänä aspektina tulevat ilmeiseksi.

Toisen asteen vaikutusten ilmetessä poliittisessa ja taloudellisessa muodossa niiden voi nähdä edellyttävän päätöksiä sekä kannanottoja, ja tässä mielessä merkittäviäkin poliittisia siirtymiä suhteessa ensimmäisen asteen seurauksina havaittuun riski-ilmiöön. *Gefährungsanlagen müssen also in der verwissenschaftlichen Zivilisation den Vorschuß auf Tabuisierung, der sie umgibt durchbrechen* (ibid, 45). Näin tulkittuna sivuvaikutusten käsittely on ymmärrettävissä oman toiminnan riskeistä tietoiseksi tulemisena ja tämän tiedostamisen agitoimana toimintana. Beck (ibid) määrittää politiikan pitkälle juuri näiden väistämättömien, mutta arvioitavissa olevien riskien käsittelynä. Kuitenkin myös toisen asteen kerrannaisvaikutusten keskeinen aspekti niiden määrittämisen kannalta ovat niiden mahdolliset, toisin sanoen potentiaaliset vaikutukset. *Abnehmende Kalkulierbarkeit geht also einher mit zunehmender Abschätzbarkeit der Nebenfolgen, mehr noch: das eine bedingt das andere* (ibid, 285). Riskin arvioiminen on sen käsitteellistämistä suhteessa laajaan kontekstiin, tässä mielessä riskiyhteiskunnan mahdollisuushorisontin aukeaminen on paikannettavissa Beckin Nebenfolgen der Nebenfolgen –seurauksien eli toisen asteen kerrannaisvaikutusten kautta. Poliitiikan konventionaalinen tilaa alkaa murtua nimenomaan näiden hiipivästi kehitystä vastaan kääntymään ryhtyvien oheisvaikutusten kautta. Toisen asteen kerrannaisvaikutusten syntyessä osaltaan välttämättömistä reaktioista ensimmäisen

¹¹ Marktbrüche, Entwertung des Kapitals, schleihende Enteignung, neue Verantwortlichkeit, Marktverschiebungen, politische Zwänge, Kontrollen betrieblicher Entscheidungen, Anerkennung von Entschädigungsansprüchen, Mammutkosten, Gerichtsverfahren, Gesichtsverlust (Beck 1986, 103).

asteen sivuvaikutuksiin, ne ovat ymmärrettävissä myös rakenteiden ja ajattelutapojen muutosten mahdollisuuksina. Oleellista on kuitenkin ennustamattomuuden ja etenkin tarkoituksettomuuden läsnäolon säilyminen riski-ilmiötä konstruoivassa päätöksenteossa, epävarmuuden näkökulmasta Beckin voi nähdä rakentavan tietynlaista analogiaa sekä suoria sivuvaikutuksia edeltävän päätöksenteon, että kyseisiä vaikutuksia käsittelevän – toisen asteen vaikutuksia edeltävän päätöksenteon välille. Molemmissa voi nähdä weberiläisen aspektin päätöstilanteen tarkoittamattomista seurauksista, Beckin toisen asteen vaikutuksissa tuon epävarmuuden voi nähdä nousevan päätöksen aspektista sen keskeiseksi kohteeksi ja tässä mielessä myös mahdollisuuden lähteeksi.

Tämä on oleellinen lähtökohta aiemmin esittämäni riskin kielellis-käsitteelliseen olemukseen: ei riski-ilmiö sinänsä, vaan vasta sen määrittely on nähtävissä poliittisena lähtökohtana, luoden moninaisia mahdollisuuksia jo pelkästään tuon määrittelyn ajoittamiseen. Riskien käsittely ei rajoitu uhkan todennäköisyyden, suuruuden tai hyväksyttävyyden määrittelyyn. Tässä merkityksessä riskin mahdollisuudet kontingenttina, päämäärähakuisena, tiedollisena konstruktiona tulevat ilmi laajemmassa kuin vain riski-ilmiön olemuksen määrittämiseen rajoittuvassa merkityksessä. Beck (1986, 54) kuvaa tiedontuottamista riskistä prosessiksi, jossa päätetään kuka joutuu vastuunalaiseksi, minkä tyyppinen ja kuinka laaja hasardi on, mistä elementeistä se koostuu ja miten sen suhteen tullaan toimimaan. Kuitenkin myös nämä ovat nähtävissä vielä jossain määrin riskien käsitteellistämisen `ensimmäisinä` kysymyksinä.

Beckin (1986, 61) sanoin riskien käsittely ja määrittely synnyttävät yhteiskunnassa uudenlaisia konflikteja ja sosiaalisia erotteluja. Sen sijaan, että riskiä varallisuuden tavoin jaettaisiin kansalaisryhmittäin, sitä säännöstellään eri merkityksissä ajallisiin ja spatiaalisiin tiloihin. Riskin tarkastelu riskiongelman poliittisena ratkaisemisena asettaa sen konventionaalisten järjestysongelmien vastakohtaksi nostamalla esiin päätöksentekoa määrittävän kontingenssin. Järjestysongelmien tavoin riskiongelmielle ei löydy selviä perusteita tai selvästi oikeaa ratkaisua, ne määrittyvät ennen kaikkea ambivalenssiutensa kautta: *Angesichts wachsender Uneindeutigkeiten – und dies ist eine sich verschärfende Entwicklung – schwindet zugleich fast zwangsläufig das Vertrauen in die technische Machbarkeit von Gesellschaft* (Beck 1993, 47). Riskiongelmiin ilmentävän epävarmuuden ja moninaisuuden lähtökohdat vaativat myös poliitikoilta uusista lähtökohdista rakentuvaa käsittelyä. Heiltä odotetaan riskien kanavointia ja

käsitteellistämistä, riski on ikään kuin yhteiskunnan kokema vaaran mahdollisuus¹², johon poliitikon on reagoitava sillä varauksella, että vaara voi myös jäädä aktualisoitumatta. Tämä kuvastaa suurtenkin riskien käsittelyn eroavaisuutta suurvaaran käsittelyyn kiinnittyvästä totaalisuudesta ja tässä mielessä 'tasapainottelun' haasteesta; riski on suhteellistettava muihin riskeihin ylidramatisoimatta sitä. Tämä lähtökohta kuvaa myös tendenssiä riskien käsittelyyn niin sanotun normaaliuden tai normaalitilan ylläpitämisen rajoissa. Beckin mukaan poliittiset toimintavaihtoehdot riskin suhteen ovat joko sen eliminoiminen, kiistäminen tai uudelleen tulkinta (1986, 35). Tämä tekee ilmeiseksi riskin mahdottomuuden 'olla' yhteiskunnallinen ilmiö ilman sen määrittämistä tällaiseksi.

Beckin riskiyhteiskunnassa menneisyys menettää voimansa määritellä nykyhetkeä. Tässä mielessä uhkien 'uudenlaisuus' luo politikointiin machiavellilaisen momentin kaltaista aikatilaa riskin kautta konstruoitavan tulevaisuuden mielessä. Erotuksena konventionaaliin, ainakin osin menneisyyden kautta rakennetuviin poliittisiin kiistoihin, riskin perustelu suhteessa tulevaisuuteen on arviointiperusteiltaan ja tulkintatavaltaan määrittämätön. Riski tuo aina ennen kokemattoman tilan ja tilaisuuden, koska jo kerran koettu katastrofi ei samanlaisena uusiutuessaan ole ymmärrettävissä riskinä. Beck kuvaa riskejä välttämisperatiiveiksi¹³ niiden kertoessa mitä ei pidä tehdä, sen sijaan mitä pitää. ”*Mit Risiken verdunkelt sich der Horizont. Wer die Welt als Risiko entwirft, wird letztlich handlungsunfähig. Wobei die springende Punkt darin liegt: Die Ausdehnung und Steigerung der Kontrollabsicht kehrt diese in ihr Gegenteil*” (1993, 48). Tässä mielessä riskitietoisuuden rakentaminen, nykyhetken sijaan suhteessa tulevaisuuteen, on käsitettävissä lähtökohtana myös riskin mahdollisuuslottuvuudelle. Ennustamattomuuden tuoma epävarmuus laajentaa tilaa, jossa mahdollisuus voi pelata poliittisen tahdon mukaista peliä. Tämä kuvaa määrittelymahdollisuuksien aiemmat rajat ylittävää laatua ja toisaalta niiden sisältämää kyvyttömyyttä nojata vallitseviin poliittisiin tukipilareihin, kuten arvoihin ja toimintatapoihin.

Riskit ovat sosiaalisia rakennelmia, jotka käyttävät hyväkseen teknistä käsitteistöä ja esitystapaa (Beck 1988, 145). Beckin sanoin riskit pöyhkeilevät ja kerskailevat matematiikalla, mutta ne koskevat todennäköisyyksiä, jotka eivät sulje mitään pois. Tämän

¹² Beck hahmottaa riskiä toistuvasti myös termillä *Gefährdung*, kuvaten kollektiivista tietoisuutta yhteiskunnan mahdollisesta vaarantumisesta.

¹³ *Vermeidungsimperative*.

kaksoisluonteen vuoksi riski voidaan pyrkiä oikeuttamaan sen pienuuteen vedoten ja katastrofin sattua vedota jälleen todennäköisyysarvion avoimuuteen. (Beck 1993, 48) Tässä merkityksessä riskien konstruoinnille on ominaista niiden legitimoiminen asiantuntijakompetenssin perusteella, huolimatta riski-ilmion olemuksesta, joka tekee tämän suuntaisen kvantitatiivisen perustelun merkityksettömäksi. Asiantuntijuudelle osin vastakkaisesti, riskitulkinnoille ominaista on myös niiden moninaisuus: *Risiken sind unendlich vermehrbar; denn sie vervielfältigen sich mit den Entscheidungen und den Gesichtspunkten, unter denen man Entscheidungen in der pluralistischen Gesellschaft beurteilen kann und muss* (ibid). Tämä näkökulma avaa riskeillä pelaamista suhteessa toisiinsa ja toisiaan vastaan: riskien vertailun voi nähdä niiden priorisoinniksi tiettyyn järjestykseen tietystä ajankohdasta käsin.

Riskien jakaantumisen tyyppi, kaava ja tavat eroavat systemaattisesti vaurauden jakaantumisen tavasta. Beck kuitenkin korostaa riskien jakaantumisen noudattavan osittain luokkakohtaista logiikkaa sosiaalis-taloudellisen hyvä- ja huono-osaisuuden mielessä. Tästä näkökulmasta luokka- ja riskiyhteiskunnalla on laajoja limittäin meneviä alueita. Riskien jakaantuminen noudattaa Beckin mukaan luokkakaavaa käänteisesti: vauraus kumuloituu ylhäällä, riskit alhaalla ja tässä mielessä riskit pitävät sisällään myös luokkayhteiskuntaa vahvistavia ei vain hajottavia elementtejä. Esimerkkinä Beck hahmottaa muun muassa ydinvoimaloiden lähellä asuvat tai niissä työskentelevät henkilöt. (1986, 46) Tämä, refleksiivisten riskien potentiaali ilmetä myös henkilökohtaisina uhkina ei mielestäni ole kuitenkaan poliittisesti keskeinen näkökulma siinä mielessä että henkilökohtaiset mahdollisuudet paeta riskiä, esimerkiksi toiseen maanosaan, eivät ole riskin poliittisen määrittelyn kannalta oleellisia. Poliittinen merkitys palautuu kylläkin sitä kautta, että luokkien varallisuus palautuu jossain määrin mahdollisuuteen fundamentaalisesta ”hengissä säilymisestä” ja palautuu siten merkittävämpänä poliittiselle agendalle. Oleellisempaa on kuitenkin varallisuus-vastaavuuden hajoaminen Beckin kuvaaman bumerangi-metaforan mukaisesti (1986, 48-9), jossain vaiheessa riski palaa myös niille jotka sitä tuottavat tai siitä hyötyvät. Aiemmin näkymättömät kerrannaisvaikutukset tulevat näkyviksi keskeisiksi seurauksiksi jotka vaarantavat myös riskien kausaalisen tuotannon.

Niklas Luhmann (1986, 18-20) näkee yhteiskuntatieteilijöiden puhuvan riskistä silloin kun luonnontieteilijät puhuvat turvallisuudesta, ero on hänestä merkittävä, koska sanat ja

käsitteet määrittävät mihin huomio kiinnitetään ja mitä arvioidaan. *Außerhalb der soziologischen Literatur scheint es üblich zu sein, Risiko als Maß einer Gefahr zu definieren* (ibid). Luhmann katsoo kuitenkin oleellisimmaksi kysymykseksi, mihin vaara perustuu, tässä mielessä hän erottaa riskin vaarasta päätöksenteosta suoranaisesti johtuvana: *Von Risiko sollte man nur sprechen, wenn die eigene Entscheidung eine unerläßliche Ursache des (möglichen) Eintritts eines Schadens ist, wenn also bei anderen Entscheidung dieser Nachteil nicht eintreten würde* (ibid). Luhmann näkee kaikkien päätösten sisältävän riskejä, mutta hyötyjen ja haittojen määrä sekä todennäköisyys vaihtelevat (1992, 142). Se että riskien punninnalla voidaan päätyä eri vaihtoehtoihin, johtaa virhepäätelyyn että riski voitaisiin välttää ja turvallisuutta lisätä päättämällä toisin (1992, 141): tämä näkyy esimerkiksi osassa kannanottoja jotka tähän perustuen vaativat Tshernobyl-keskustelun myötä ydinvoimateollisuuden lakkauttamista. Luhmannille riskit, niiden ymmärtäminen ja niistä päättäminen kuvastavat ratkaisematonta kompleksisuutta ja ristiriitaisuutta. Tämä on tulkittavissa Luhmannin lähtökohdaksi etsiä mielekästä rationaalisen punninnan tapaa, tai oman terminsä mukaan 'rakennerikkaampaa logiikkaa' riskitodellisuuden määrittämässä kontekstissa.

Luhmann (1992) positioi riskin päätöksentekoon, riskitermi ilmentää päättäjän, jossain määrin todennäköisyyslaskentaan perustuvaa arviointia tulevaisuudesta. Tätä hän selventää kuvaamalla vakuutuksen, toisin sanoen vaaran arvioinnin muuttavan vaaran riskiksi. Yksinkertaisena esimerkkinä Luhmann esittää sateenvarjotekijän, jonka mukaan sateenvarjojen keksiminen ja säätiedotukset ovat luoneet satamiseen liittyvään päätöksentekoon riskiyymmärrystä (1986, 18). Näin tulkittuna riski-ilmiöt ovat Luhmannille vaarojen synonyymejä ja riski tiedollisena konseptina rajoittuu kuvaamaan kyseisen vaaran tiedollista, strategista arviointia. *Verzicht auf Risiken hieße, speziell unter heutigen Bedingungen, Verzicht auf Rationalität* (1991, 22). Riskin ymmärtäminen päätöksenteon aspektina korostaa, Beckin tulevaisuusaspektista hieman poiketen, riskien konstruointia nykyhetkeä määrittävänä ja kuvaavana suureena. Moderni yhteiskunta ymmärtää tulevaisuutensa ja sitä kautta nykyisyytensä tämän hetken riskien muodossa (1992, 144). Riski on siis oleellinen aspekti siinä päätöksenteossa, joka tehdään nykyhetkessä ja nykyhetkeen rajoittuvilla resursseilla. Luhmann näkee riskikonseptin kiinnittyvän aikaeroihin siinä mielessä, että riskin ilmentää ajallista paradoksia ennen ja jälkeen uhkan aktualisoitumista esitettyjen arvioiden välillä (1992, 143-4). Tässä mielessä riski on

ymmärrettävä vain aikaan sidottuna, mutta toisaalta aika-tila tekee Luhmannin sanoin vain yhden uskottavan arvion mahdolliseksi.

Riskiltään pienemmän tai muuten sopivimman vaihtoehdon valinta ilmentää paitsi vaarasta muunnettua riskiarviota, myös kaikkien päätösten riskillisyyttä. Perinteisesti ulkoapäin ymmärrettyjä vaaroja ei Luhmannia tulkiten enää ole, koska olemme muodostaneet niiden suhteen päätöksiä, tehneet siirtymiä vaaratilassa tai vakuuttaneet itsemme niitä vastaan, myös päätös jättää mitään päättämättä sisältää riskin (Luhmann 1992, 143). Se ettei riskistä voi puhua ilman päätöksentekoa, ilmentää myös riskin määrittelyn poliittisuutta: *Konsequenz ist, daß Risiken auf sehr verschiedene weisen beobachtet werden können ja nach dem, welche Unterscheidungen wie gewichtet werden* (1992, 144). Beckin tavoin Luhmann tulkitsee riskiä epävarmuuden arviointina, mutta näkee riskillisen todellisuuden lähtökohtana, johon päätöksenteossa ja elämässä on sopeuduttava.

Beck määrittää modernisaatoriskien merkityksessä syntyvien konfliktien tekevän systemaattiset aiheuttajat ilmeisiksi kyseenalaistaen näin kehityksen ja voiton lähtökohtia (1986, 53). Tämän 'lähtökohtien ilmeiseksi tuleminen' johtaa myös käsitteiden hyvinvointi, talouskasvu, kehitys sekä tieteellinen rationaalisuus kyseenalaistamiseen ja uudelleenmuotoiluun. Riskin avaava ja järjestystä muuttava merkitys tulee keskeiseksi juuri tässä. Beck määrittää näihin käsitteisiin kietoutuvan konfliktin arvioivan kehityksen perusteita: *Nehmen die Konflikte, die hier ausbrechen, den Charakter von zivilisatorischen Glaubenskämpfen um den richtigen Weg der Moderne an* (ibid). Tässä mielessä riskin käsitteellistämisen merkityksen voi nähdä siihen kiinnittyvien ja sitä määrittelevien katto- tai rinnakkaiskäsitteiden avaamisessa:

Insofern können die hier aufbrechenden Probleme auch nicht – wie im 19. Jahrhundert – durch Mehrproduktion, Umverteilung, Ausbau der sozialen Sicherungen etc. – bewältigt werden, sondern erfordern entweder eine gezielte und massive 'Politik der Gegeninterpretation' oder ein grundsätzliches Umdenken und Neuprogrammieren des geltenden Modernisierungsparadigmas. (Beck 1986, 69)

Riski tulee todelliseksi nimenomaan normatiivisessa horisontissa, tästä syystä sitä ei voida "selittää pois" matemaattisesti tai kokemuksellisesti (1986, 37). Beckin mukaan

kaikki riskiä käsittelevä puhe viittaa lopulta kysymykseen ”kuinka haluamme elää”. Tässä merkityksessä Beck näkee, toiveikkaasti, riskien käsitteellistämisen olevan se muoto, jolla etiikka ja sen myötä politiikka sekä filosofia nostetaan modernisaation keskusten liike-elämässä, luonnontieteissä ja teknisten alojen sisällä keskeiseksi (ibid). Riskien määrittelyt ovat tiedostamattomia, vielä kehittymättömiä symbiooseja luonnontieteistä ja humanistisista tieteistä, arki- ja asiantuntijatiedosta, faktoista ja puhujan päämääristä. Riskejä ei voida siis määritellä erottamalla niitä toisistaan jonkin erikoisalan sisälle, eikä siten kehittää tai kiistää perustuen tieteenalan omiin rationaalisuuden standardeihin. Ne vaativat yhteistyötä tieteenalojen ja politiikan rajojen yli, tai paremminkin hajoavat tässä mielessä vastakkaisiksi määrittelyiksi ja määrittelytaisteluksi. (ibid, 37-9) Näin riskien määrittely on tarkoittamaton keino tieteenalojen demokratisoitumiseen. Beck nimeää keskeisimmiksi jaotteluiksi määrittelyn mikä on vielä hyväksyttävää ja mikä ei enää hyväksyttävää. Tshernobylin kysymyksessä tällaiseksi vedenjakajaksi kiteytyi oliko ydinvoiman riski edelleen tai enää hyväksyttävä yhteiskunnan taloudellisen turvallisuuden takaajana.

Beckille riskiin tiivistyy, samaan aikaan että riskien uudenlainen refleksiivisyys on kiistatonta, tietynlaista käyntiliikettä teollisen yhteiskunnan formulan ja riskiyhteiskunnan formulan välillä. Sosiologisesta aikakausteoreettisesta raamistosta huolimatta Beck tulkitsee näiden väliin aukeavaa tilaa poliittisesti avoimena. Toisaalta Beck kuitenkin rakentaa uutta aikaa, jonka vaatimukset ovat hetkelle pakottavat. Tiivistetysti voisi sanoa että uusi riskiaika on Beckille yhteiskunnan vielä haltuun ottamattomia ilmiöitä, joita murroksessa ryhdytään määrittelemään. Tästä aukeaa Beckille ominainen näkökulma riskien käsittelystä nimenomaan niiden käsitteellistämisenä. Riskin käsittely politiikassa on aina tilanne, jossa poliitikot eivät pysty ennustamaan päätöksen tai tavoitteidensa kaikkia seurauksia, tämä on ydinvoiman riskiä paremmin nähtävissä tapauksissa, jossa ilmiön kerrannaisvaikutukset eivät suoranaisesti ilmene negatiivisena. Tällaisena voi nähdä esimerkiksi naisten palkkatyöllistymisen latentit kerrannaisvaikutukset, jotka lopulta ilmenevät esimerkiksi työn ja työttömyyden rajan hämärtyminenä (Beck 1986).

Eerik Lagerspetz (1997, 100) katsoo Mary Douglasin ja Aaron Wildawskyn teoretisoinnin metodologisilta perusteilta Beckin riskiyhteiskunnan kanssa samankaltaisiksi, mutta näkee itse tulkinnan selkeästi päinvastaisena. Lagerspetz näkee molempien riskiyhteiskuntahahmotelmien kuvastavan modernin valtion kyvyttömyyttä pitää kiinni

lupauksestaan kontrolloida havaittuja riskejä. Siinä Missä Beck näkee näiden karkaavan teknologian karatessa käsistä, Douglas ja Wildavsky tulkitsevat kansalaisten riskitietoisuuden muuttuneen; turvallisuusvaatimukset lisäävät informaatiota, joka taas tieteelle tyypilliseen tapaan lisää tietomme rajallisuuden tiedostamista.

Mary Douglasin ja Aaron Wildavskyn¹⁴ kulttuurinen riskitutkimus (1982) havainnoi riskin määrittymistä sosiaalis-tiedollisena prosessina, jossa riski-ilmiö itsessään on merkitykseltään vähäinen ja tulkinnan lähtökohtana vallitseva yhteiskunnallinen todellisuus, tai kirjoittajien sanoin empiirinen, kokemuksellinen ja tieteellisen eetos määrittää riskin ymmärtämistä. Vaikka Douglasin ja Wildavskyn riskikonseptiota sinänsä ei ole kovin hedelmällistä verrata Beckin refleksiiviseen riskiin, hahmottaa tämä näkökulma erityisesti poliitikon riskimäärittelyn näkökulmasta riskin konstruoinnin rajoja ja joustavuutta ja siten sen 'kulttuurillisen' kontekstin ensisijaisuutta suhteessa riski-ilmiöön. Beckin riski-käsitteen ohi, Douglasin ja Wildavskyn riski syntyy turvallisuuden, tieteiden ja teknologian lähteiden muuntuessa riskien lähteiksi nimenomaan kollektiivisen tiedostamisen merkityksessä (1982, 10). Riskin arviointi muodostuu ongelmaksi tiedon epävarmuuden ja yksimielisyyden kiistanalaisuuden kohdatessa toisensa; näin sekä tutkimuksen, laskennallisten arvioiden, että keskustelun lisääminen on ratkaisun etsimisessä hyödytöntä (1982, 5-6).

Kulttuurisen riskitodellisuuden hahmottaminen näyttää näin objektiivisten, sosiaalisesti neutraalien tai moraaliselle tasolle yltämättömien riskitulkintojen mahdottomuuden. Douglas ja Wildavsky hahmottavat riskin määrittämisen olevan viime kädessä rationaalisuuden määrittämistä: *To ask which is the correct description of rational behaviour, that is to ask what the real risks are, leads to an answer which finds irrational bias and misperceptions of real interest in the viewpoint of anyone who disagrees* (1982, 9). Kulttuurisen näkökulman ulottuvuus ei suoranaisesti anna mitään riskikonseptin käsittämiseksi yhteiskunnan premissien kyseenalaistajana, mutta valottaa riskien määrittelyn moninaisuutta ja monimerkityksellisyyttä ja siten määrittelyn sulkemattomuutta. Riskien priorisointi ilman moraaliseen arvioon ulottumista vie Douglasin ja Wildavskyn sanoin 'kaksi askelta taaksepäin esimodernin suuntaan' (1982, 30).

¹⁴ Mary Douglasin lähtökohta kulttuuriantropologina on erityisesti kansojen symbolismissa ja merkityksen annossa, Aaron Wildavsky on politologina tutkinut risk management -teemaa.

Vaikka Douglas ja Wildavsky tulkitsevat riskien havainnointia etenkin siitä näkökulmasta, miten vaarat valikoituvat poliittisen huomion kohteeksi, on Beckin riskikonseption kannalta hedelmällistä kuinka he hahmottavat riskin olemusta suhteessa sosiaalisiin raameihin ja tavoitetilaan: *common values lead to common fears, and by implication, to a common agreement not to fear other things* (1982, 8). Tässä mielessä riskin havainnointi tapahtuu suhteessa visioon toivotusta yhteiskunnasta. Riskitodellisuuden oleelliseksi näkökulmaksi nousevat erilaiset riskien määrittelyn ulottuvuudet: *Since there is no single correct conception of risk, there is no way to get everyone else to accept it. Risks should be seen as a joint product of knowledge about the future and consent about the most desired prospects* (1982, 4).

2.2 Riski rationaliteetin murroksena

Beckin käsitys riskiyhteiskunnan tekijöistä järjestyksen ja ajattelun avaajana havainnollistuu Risikogesellschaft-teoksen (1986, 14) vertauksessa, joka esittää tieteen ja teknologian nyt demystifioituva samalla tavoin kuin uskontoon ja arvojärjestykseen perustunut maailmankäsitys demystifioitui 1800-luvulla. Tässä mielessä riskiyhteiskunta symboloi ennen kaikkea kiistämättömyyden hajoamista ja eksklusiivisten asiantuntijaperusteluiden korvautumista normatiivisemmalla, poliittisesti avoimella arvioinnilla. Kyseenalaistamisen perustavanlaatuisuutta Beck kuvaa myöhemmin artikkelissaan politiikan uudelleen keksimisestä¹⁵: *teknis-teollisen kehityksen synnyttämien uhkien ennakoimattomuuden tiedostaminen pakottaa yksilön refleктоimaan yhteiskunnan koossapysymisen perustoja ja tutkimaan vallitsevien konventioiden ja rationaalisuuden lähtökohtia* (Beck 1995, 21). Tämä hahmottaa Beckin riskitodellisuuden avaamia mahdollisuuksia; yhteiskunnan premissien avautumista ja altistumista poliittiselle uudelleenmääritykselle.

Aikauden vaihtumisen ymmärtäminen rationaliteetin murtumisena ja uudistumisena on toki yhteiskunnallisten ja humanististen tieteiden yleisen valtavirran mukainen käsitys. Onko tämän murroksen nimeäminen riskiyhteiskunnaksi vanhan ilmiön uudelleen nimeämistä vai ilmentääkö riskiyhteiskunta jotain uutta rationaliteetin muuntumisessa? Beck nostaa tieteen näkökulmasta esiin monia toisiinsa nähden ristiriitaisia tendenssejä,

¹⁵ Teoksessa Beck, Giddens, Lash: Reflexive Modernisation.

erityisesti lääketieteessä ja teknologiassa ilmenee sekä järjestystä hajottavia, että eksklusiivisen asiantuntijavallan kasvua edellyttäviä suuntauksia. Tieteen legitimoijana toiminut neutraalius alkaa murtua riskien kasvaessa yli niiden rajojen, jossa tiede on niiden legitiimi vastaaja (Beck, 1988). Tieteeseen tematisoidun neutraaliuden realiteettien ja totuuden esittäjänä, korvaa ymmärrys tieteen päätösten ja sääntöjen kontingenssista; myös laskennallisuuteen ja kvalitatiiviseen asiantuntemukseen perustuvat lopputulemat voivat osoittautua toisiksi. Näin ymmärrettynä riskit tulevat näkyviksi normatiivisina kysymyksinä, vastaten Beckin termin kysymykseen ”miten haluamme elää” (Beck 1986). Refleksiivisen modernisaation mukaisesti kiistattomien perusteiden kyseenalaistaminen syntyy ja lähtee liikkeelle noista kiistattomista alueista itsestään käsin. Myös tieteessä juuri tieteen sisäinen, refleksiivinen peruskysymysten kyseenalaistaminen on se tekijä, joka tekee tieteen rationaalisuuden tabut näkyviksi ja kontingenteiksi.

Toisaalta riskit agitoivat kehitystä myös toiseen suuntaan. Tendenssi rationaalisuuden kumoutumiseen ei estä tieteen ja hallinnon menestystä ja laajenemista: *Es scheint nicht übertrieben zu sagen: die Vernichtungsgefahren sind Motor der bürokratischen Expansion und der immanenten Selbstwiderlegung ihrer Rationalität* (Beck 1988, 134). Kyseenalaistumisensa ohella tiede toisaalta konstruoi itseään yhä tarpeellisemmaksi entistä laajempien alueiden tullessa tieteen määrittelyn piiriin. Tieteestä käsin luodut määrittelyt muodostavat ajattelun ja toiminnan ennakkoehtoja ja samaan aikaan tiede pystyy hyötymään itse tuottamistaan riskeistä ja hasardirikkaista olosuhteista laajentaen omaa auktoriteettiaan ”teknoterapeuttisten innovaatioiden” kautta (ibid). Näillä kysymyksillä operoidessaan se, poliittisten instituutioiden sijaan, hahmottaa yhteiskunnan uusia, mahdollisia ja vaihtoehtoisia rajoja. Tiede on sekä kokoajan tarpeellisempaa, että vähemmän riittävää sosiaalisesti merkittävän totuuden määrittelyyn. (Beck 1986, Beck 1988)

Tässä mielessä vaarojen ja uhkien riskeiksi tematisointi ei väistämättä avaa poliittista ulottuvuutta, vaikkakin Beckin tulkinnan mukaan luo tälle mahdollisuudelle edellytyksiä. Riskien niin sanottuun tekniseen hallinnoimiseen tähtäävä, etenkin riskejä tuottavan teollisuuden argumentaatiolle ominainen linja hallitsee Beckin mukaan myös teollisen yhteiskunnan politiikan konventionaalisia käsittely- ja argumentointitapoja. Tämä logiikka ilmenee riskien esittämisessä päätöksenteon ja kehityksen linjanmukaisina ja siihen kuuluvina, jolloin niiden kääntäminen aiheuttajaansa kyseenalaistavaksi ei ole mahdollista.

Beckin vastamodernisaation konsepti merkitsee poliittisen sulkeutumista, kehitystä jossa ”kehitys korvaa äänestyksen” ja riski tulkitaan vaarojen peittäjäksi ja keskustelun uudelleen hahmottumisen jarruksi. Riskin poliittiselle mahdollisuuskonseptiolle se asettuu vastakohtaksi.

Myös Niklas Luhmann hahmottaa riskien kontekstissa operoivan politiikan haasteena luopumista ’vääränlaisesta’ rationaalisuudesta. Luhmann kuvaa yhteiskunnan, joka tekee merkittävät päätöksensä riskiaspektin alaisena menettävän kaikkien kriteereidensä ja instanssiensa kyseenalaistamattomuuden. Varmuuden sijaan ainoastaan epävarmuuden ollessa varmaa, epävarmuus heijastuu myös päätöksissä ja tässä mielessä myös päätökset alkavat esiintyä mahdollisten haittojen syinä. Luhmann (1988) määrittää laskennallisen rationaliteetin Tshernobylin kaltaisessa tapauksessa olevan määritystapana yhtä kyseenalainen kuin irrationaaliseksi leimatun mielipiteen muodostuksen: *es gibt für die Entscheidung dieser Frage keine a priori feststellbaren Kriterien der Rationalität, sondern eben wiederum nur Meinungen (ibid)*. Hän näkee näiden kriteerien olevan yhteiskunnassa päätöksen alaisia, toisin sanoen riskejä käsittelevässä yhteiskunnassa ongelmat suunnataan ongelmanratkaisun edellyttämällä tavalla. Tässä mielessä riskien kontekstissa operoivaa rationaalisuutta kuvaa Luhmannille ominaisen ymmärryksen mukaan, mahdollisten, horisontissa odottavien katastrofien kanssa eläminen (1986). Tässä mielessä tämän ’todellisuuden’ pakeneminen ei ole mahdollista: *Der Schlüssel liegt deshalb in der Wahrscheinlichkeit von Fehlern in der Einschätzung von Risiken und in der Möglichkeit, solche Fehler zu vermeiden* (1986, 21).

Beckiin palaten politiikan operointi teknisen hallinnon merkityksessä ei ole poliitikon päämäärän mukaista, vaan kuvaa paremminkin riskitodellisuudessa tehtyjen päätösten ennustamattomuutta. Riskien kasvamisen tendenssi lisää myös vaatimuksia teknologian ja tieteen näennäiselle poliittiselle kontrollille, näennäiselle siinä mielessä että tieteen logiikasta luopuminen ja todellisen poliittisen vaihtoehdon esiin nostaminen muodostuu vaikeaksi: *daß sie in der Logik der Gefahrenabwehr liegen und daß es gar nicht so leicht sein dürfe, angesichts der sich abzeichnenden Gefahren politische Alternativen aufzuzeigen, die wirklich verhindern, was unter der Diktatur der Gefahr verhindert werden muß* (Beck 1986, 106). Tämä kuvaa politiikan tarkoittamatonta tendenssiä legitimoida hasardien estämisen tarkoituksessa totalitarismia: *Gerade mit dem Anwachsen der Gefahren entstehen in der Risikogesellschaft völlig neuartige Herausforderung an die*

Demokratie (ibid). Beck visioi yhdeksi riskiyhteiskunnan keskeisimmäksi tehtäväksi ”puhkaista” tämä näennäinen pakko pitää yhteiskuntaa yllä hallinnollistumisen kautta. Nykyajan perspektiivistä Beckin kiistanalaisuuden ja avoimuuden tilaa sulkevien tendenssien hahmottamiselle on helppo löytää paljon empiriaa. Hallinnollinen, tieteeseen perustuva kontrolli on kasvanut jatkuvasti ja erityisesti ’nykäyksittäin’ erilaisten vaaramomenttien seurauksena, ilmeten esimerkiksi lentokenttien biotunnisteiden ilmentävänä kiistattomuutena. Beckin sanoin tabut ”väistämättömyydestä” nousevat jälkiteollisen yhteiskunnan koetinkiviksi: teknologis-tieteellinen yhteiskunta uhkaa kokea muodonmuutoksen tieteellisesti tuotettuun tabu-yhteiskuntaan. *Immer mehr Bereiche, Instanzen, Bedingungen, die nun alle prinzipiell veränderbar wären, werden von dieser Veränderungszumutung durch die Erarbeitung von Sachzwängen systematisch ausgeschlossen* (Beck 1986, 257).

Refleksiivisen modernisaation teorian mukaisesti epäpoliittiset alueet politisoituvat juuri oman toimintansa seurauksena, eivät kuitenkaan yksilöiden toimesta tai tahdosta. *Gegengifte, Die organisierte Unverantwortlichkeit* –teoksessa Beck kuvaa tieteen kyseenalaistuvan ”ohi tutkijoiden” tai tutkijoista riippumatta: *Nicht die Wissenschaftler, aber die Wissenschaft praktiziert Selbstkritik.. Die Wissenschaftskritik liegt im Zusammenhang, vollzieht sich hinter dem Rücken und über die Köpfe der Forscherindividuen* (1988, 197). Näin poliittisen avautumisen edellytyksien voi nähdä syntyvän yhteiskunnan toiminnan oman automatiikan kautta. Beck kuvaa riskiyhteiskunnan pakottavuutta poliittisen keskustelun raamina: *Die Risikogesellschaft ist keine Option, die im Zuge politischer Auseinandersetzung gewählt oder verworfen werden könnte* (1993, 36). Tämä luo mielenkiintoiset edellytykset sille, mitkä ennakkoehdot ”pakottavuus” luo siihen miten toimijat alkavat riskejä konstruoimaan. Beckin määrittämä riskitodellisuus on pakottava tekijä, jonka voi sanoa olevan objektiivisesti läsnä kaikkialla. Tässä mielessä hänen voi ymmärtää pitävän konventionaaliseen tieteeseen nojaavaa politikointia vastamodernin mukaisena; politikointina joka ei myönnä maailmaan muuttuvan. Tämä Beckin oma toiveikas hahmotelma tulevaisuudesta, jossa politiikka saa takaisin tieteelle ja byrokralialle menettämänsä määrittelyvaltaa on luettavissa modernisaation ja vastamodernisaation vastakkainasettelusta.

Vaikka riskitodellisuus ylläpitää edellytyksiä hallinnollistumiselle, voi Beckin nähdä rakentavan riskiyhteiskuntateoretisoinnissa ennen kaikkea horisonttia hallinnollistumisen hajottavien elementtien merkityksellistymiselle. Yksiselitteisyys ja määrittelyjen arviointi totuudenmukaisen ja ei-totuudenmukaisen akselilla marginalisoituu. Beck näkee vaaroissa vielä osittain kätkeytyä järjestyksen hajoamiseen pakottavaa voimaa.

Öffentlich bewusst werdende Grossgefahren müssen in diesem Sinne zu der seltenen Ereignisgattung unbeabsichtigter Gegenbürokratisierung gerechnet werden. Sie sind eine Art bürokratischer Sündenfall: die Vertreibung der Bürokratie aus dem irdischen Paradies ihrer Allmachts- und Scheinansprüche. Gefahren sind das noch unentdeckte und ungenutzte Instrument der Ent- und Antibürokratisierung. (Beck 1988, 125)

Beck (1986, 102-105) määrittää riskien sosiaalisen tunnistamisen, niiden toisen asteen sivuvaikutusten merkityksessä muuttavan 'maailman järjestystä' määrittelykysymysten aukeamisen mielessä: *"die Öffentlichkeit regiert in technische Details hinein"*. Modernisaatioriskien sosiaalinen tunnistusprosessi vaatii poliittista toimintaa ja synnyttää kollektiivisen tiedostamisen ja syy- ja seurausketjuista avautumisen kautta poliittista dynamiikkaa. Näin riskitietoisuus avaa konflikteja aiemmin suljetuille alueille ja toimintatavoille. Risikogesellschaftin englanninkielinen käännös tiivistää poliittisen dynamiikan toiminnan momenttina: *"It produces the sudden melting point of the industrial order, where the unthinkable and unmakeable become possibilities for a short period"* (Beck 1992, 77)

Beck (1986) näkee tieteen roolin murtumisen pudottavan teknologisen ja taloudellisen kehityksen poliittisen ja ei-poliittisen väliin, alapolitiikaksi¹⁶. Beckin alapolitiikan, vakiintuneen poliittisen järjestelmän käsiteparina, voi nähdä toimijuuden ja asiasisältöjen sfäärinä, jossa riskit kuten ydinvoimaloiden energiantuotannon seuraukset alkavat syntyä. Teoksessaan *Die Erfindung des Politischen* Beck keskittyy tarkemmin avaamaan alapolitiikan käsitettään. Alapolitiikka rakentuu perinteisten poliittisten instituutioiden ulkopuoliseksi tilaksi, jonka epäpoliittisuus on muuttunut poliittiseksi samoin kuin institutionaaliset poliittiset tilat ovat muuttuneet epäpoliittisiksi: *Wir suchen das*

¹⁶ Subpolitik.

Politischen am falschen Ort, mit den falschen Begriffen, in den falschen Etagen, auf den falschen Seiten der Tageszeitung (1993, 157). Beck näkee poliittisten vastakkainasettelujen siirtyneen alapolitiikan alueille talouteen, tieteeseen ja yksityiselämän piiriin (ibid). Beckin ”institutionaalisen politiikan tyhjenemisen” voi tulkita politiikan kysymyksen asettelusta ja ohjaamisesta luopumisena, jolloin alapolitiikan alueella syntyvä agenda määrittää poliittiset kysymykset ja perinteiselle politiikalle jää jäljelle rooli toimia kehityksen näennäisenä legitimoijana. Tästä näkökulmasta alapolitiikkaa kuvaa tulevaisuuden hahmottamisen, innovaatioiden ja kysymyksen asettamisen impulssien lähtemistä uusilta tasoilta: *Das Gehirn der Gesellschaft ist nicht mehr lokalisierbar* (1993, 215). Beckin alapolitiikka esiintyy siis määrityksenä, joka toisaalta hajottaa, toisaalla pitää yllä ymmärrystä politiikasta eroteltavissa olevina tiloina. Alapolitiikka edellyttää institutionaalisen politiikan olemassa oloa relevanttina politiikan hahmottamisen tilana. Toisaalta alapolitiikka nimenomaan esittää poliittisuuden ja poliittisen toiminnan leviävän perinteisestä poliitikkojen politiikasta. Poliitiikan liikkeessa pois keskiöstä kohti alapolitiikkoja, polityn voi tulkita laajentuvan ja sen rajojen hämärtyessä tulee epäselväksi missä polity on.

Beckin termit politiikan sfääreistä määrittyvät kuitenkin ennen kaikkea niiden toimintaa kuvaavana logiikkana. Beck nimeää alapolitiikan eroavan institutionaalisesta politiikasta siinä, että poliittisen määrityksen näyttämölle päästetään konventionaalisen poliittisen järjestelmän ulkopuolisia toimijoita, sekä siinä että poliittiseen kilpailuun voivat osallistua kollektiivisen toiminnan ohella myös yksilöt (1995, 38). Alapolitikoitumisen näkökulma kuvaa tässä mielessä osaltaan ennakoimattomuuden lisääntymistä ja asioiden merkityksellistämistä joka ei enää ole linjassa totuttujen tavoitteiden kanssa. Järjestyskysymysten muuntuminen riskikysymyksiksi kuvastaa epävarmuuden paluuta yhteiskuntaan, yksiselitteisyyden katoamista ja ambivalenssin lisääntymistä (Beck 1995, 21). Riskikysymyksiä ei voi muokata tai hallinnoida järjestyskysymysten muodossa: *weil diese an dem immanenten Pluralismus von Risikofragen sozusagen ersticken und sich so unterderhand und hinter den Fassaden der Statistik wiederum in Moralfragen, Machtfragen, Dezisionismus verwandeln* (Beck 1993, 49). Tässä mielessä alapolitiikan esiin tuoma määrittelytapa ja määriteltävän riskin ’olemus’ pakottavat toisiaan esiin.

Riskien määrittelyn voi nähdä rikkovan politiikan tavanomaiset orientoitumismahdollisuudet: riskikysymysten käsittely pakottaa ambivalenssin

hyväksymiseen ja tässä mielessä riski on tekijä, joka pystyy purkamaan jo tehtyjä päätöksiä (vrt. Beck 1995, 22). Tästä näkökulmasta Beck tulkitsee institutionaalista politiikkaa politikoinnin käytännöiksi jotka ovat vielä kiinni vanhentuneessa vaaroiksi luettavien riskien hallinnoimisessa ja joilla ei voi menestyksekkäästi käsitellä modernisaatioriskejä. Poliittista riskiorientoitumista voi hahmottaa myös riskirationaalisuuden kautta. Beck kuvaa konventionaaliselle vaarojen käsittelylle olevan ominaista päämäärärationaalisten numerotodisteiden noudattamisen; *Doch wer sich ein Arrangement ausdenken wollte, um die Zweckrationalität ad absurdum zu führen, könnte wohl kaum ein geeigneteres finden als die zweckrationale Selbstwiderlegung der Risikokalkulation* (1988, 147). Uusi riskirationaalisuus ilmenee varmuuden häviämisenä lasketuista perusteista ja siten monien ja moninaisuutensa vuoksi epäluotettavien kilpailevien malleja syntyminenä, nämä alkavat ilmetä niin sanottuina arvoina ja ilmentävät riskitodellisuuden avautumisen mahdollisuuden lisäksi myös sen 'pakottavia' elementtejä.

Beckin riskiyhteiskunnan kaltainen rationaliteetin uudelleen muokkaamisen mahdollisuus ja pakottavuus on luettavissa myös Patrick Lagadec riskiteoretisoinnissa. Lagadec hahmotti 1980-luvun alussa teollisuuden suurriskien yltävän ravistelemaan teollisen yhteiskuntamuodon ja koko läntisen maailman perustuksia (1982, 17). Ranskalaisen politologin väitöskirjaan pohjaava teos *Major Technological Risk, An Assesment of Industrial Disasters*¹⁷ kuvaa niitä riskin poliittisia elementtejä, joihin myös Beckin voi nähdä riskiyhteiskuntateoretisoinnissaan tarttuvan. Myös Lagadec hahmottaa omasta lähtökohdastaan teknologisen kehityksen ambivalenssin julkitulemista ja sen myötä syntyvää kehityksen kyseenalaistumista. *The sciences and techniques, perhaps already as such but certainly when regarded as social processes, show their ambivalence more and more clearly in the same measure as they develop, model and transform our life styles and our natural environment* (ibid, 4). Moottorina tälle tiedostamisprosessille toimivat harvinaiset mutta erittäin suuret onnettomuudet sekä sosiaalisten liikkeiden kehittyminen (ibid).

Beckin kaltaisesti Lagadec näkee suurriskien poikkeavan ihmiskunnan aiemmista riskeistä ja vaaroista niiden ollessa päätösten seurausta: *Never before have such risks emerged from the very core of human activity* (ibid, 475). Riskit kasvavat samassa suhteessa ihmiskunnan

¹⁷ Alkuperäinen: *Le risque technologique majeur* 1981.

kasvavaan tahtoon ja tieteen kehittyvään kykyyn kontrolloida. Vaikka Lagadec määrittääkin suurriskiä sen seurausten totaalisuuden kautta, nostaa hän teoksessaan merkittäväksi näkökulmaksi suurriskin tarjoaman mahdollisuuden oppimisprosessiin. Lagadec hahmottaa kahta poliittisen reagoinnin tapaa teknologian suurriskien esiin nostamiin ongelmiin; ensimmäinen pyrkii pyyhkimään riskien esiin nostamat ongelmat tieltään välttämättömyyden ja asiantuntijakompetenssin argumentein. Toinen 'myöntyy', rationaalisuuden tasolla, muuntamaan toimintansa sääntöjä oleellisesti. Tässä tapauksessa suurriskin esiin työntämät ongelmat pystyvät avaamaan päätöksenteon prosessia ja turvallisuus ja sen keinot altistuvat uudelleenmäärittelyn kohteiksi (ibid, 440-475).

Beckin vastamodernisaation ja poliittisen avautumisen tematiikka on vielä hieman laajemmin luettavissa Lagadecin riskilliseen yhteiskuntaan kuvaavissa tendensseissä; hän näkee teknologisten suurriskien kyseenalaistavan vaaditun päättelytaidon ja demokratian yhteyden ja näin heikentävät kansakuntaa¹⁸ (ibid, 17). Tästä perspektiivistä Lagadec maalaa kehityksen uhkakuva, jossa tunteellisen ja korkeatasoisen päättelyyn kykenemättömän kansan ja suurriskien kohdatessa, kansalaisuuden ja julkisuuden rooli muokkaantuu uusiksi yleisen, korkeariskisen teknologian tukeman kehityksen tieltä. Tämä koskee sekä päätöksenteon avoimuutta, että kansalaisvapauksia: *It remains therefore to plan political operations accordingly, i.e. to relax the demands which come along with the ideological framework of democracy* (ibid, 446). Tämän voi tulkita sekä ristiriitaiseksi, että tilanteen uhkan ja mahdollisuuden aspektia kuvaavaksi. Ulospääsyn mahdollisuudeksi Lagadec rakentaa uuden ajattelun kulttuurin syntymisen, joka pystyy Beckiltä tutussa mielessä, hyväksymään epävarmuuden ja epäilyksen lähtökohdikseen (ibid 466-492).

Beckin politisoitumisen käsite on tulkittavissa kysymyksien tai asiiasältöjen avoimuutena uusille toimijoille ja tätä kautta monista eri lähtökohdista syntyvien perusteluiden merkityksen samanarvoisuutena. Tässä merkityksessä poliittinen ilmentää nimenomaan päätöksentekoon- tai määrittelyyn tähtäävän *prosessin* kontingenssia, sekä sen seurausten ennustamattomuutta, että moninaisia mahdollisuuksia ja ohjaavan tavoitehorisontin puuttumista. Vaikka Beck ei Pocockin (1975) tapaan korosta yksilön tiedostamis- ja havainnointiprosessin kontingenssia havainnoinnin temporaalisuuden, olosuhteisiin rajoittumisen ja sattumanvaraisuuden merkityksessä, voi tämän nähdä ennakkoehtona

¹⁸ Englanninkielinen käännös *Body politic*.

Beckin poliittiselle kontingenssille. Keskeisimmiksi poliittisen määrittäjiksi nousevat sivuvaikutusten luoma satunnaisuus ja tietty tilan politisoitumisen luoma amoraalisuus: asiasisältöjen ja suunnan kyseenalaistuksessa normatiiviset kysymykset kamppailevat tilassa, jonka ennakkoehdoksi täytyy määrittää neutraalius. Tässä mielessä riskiyhteiskunnan aikatilassa voi tulkita elementtejä myös kontingenssia rakentavasta momenttista machiavellilaisessa mielessä.

Beck lukee poliittisuutta konfliktinäkökulmasta, joka kiinnittyy kiistaan, murrokseen ja epäjatkuvuuteen. Jossain määrin näen Beckin pelkistävän kiistan esiintymistä hänen oman 'poliittisen syntymisen' konstruoinnin ulkopuolella, tietyssä määrin kiistaa esiintyy kaikessa päätöksiin ja lopputulemiin tähtäävässä toiminnassa, näin myös laskennalliseen rationaalisuuteen pyrkivällä tieteen alueella. Tässä mielessä Beckin tieteenkritiikki häivyttää niitä poliittisia elementtejä, joita tieteenkin numeroargumentointiin väistämättä sisältyy. Asiakysymysten kiistanalaistuminen, Beckin termein koko yhteiskunnan kattava refleksioituminen tulee yhteen juuri konsensuksen hajoamisena aiemmin kiistämättömistä teollisen yhteiskunnan arvoista (1986, 324-7). Luhmann (1995, 106) määrittää jonkin olevan kontingenttia, silloin kun se ei ole välttämätöntä, mutta ei myöskään mahdotonta, ”se on mitä on vaikka se voisi olla toisinkin”. Juuri poliittisten ratkaisujen kontingenssi määrittää tästä kriisistä eteenpäin pääsemistä, ratkaisut eivät voi perustua niiden kiistämättömään paremmuuteen muihin ratkaisuihin nähden. Beckille ominaista on stabiilien vastakkainasettelujen asettaminen myös poliittisen tulkinnan lähtökohdiksi. Tällaisina esiintyvät muun muassa yksinkertainen - refleksiivinen, modernisaatio - vastamodernisaatio, alapoliittikka - institutionaalinen politiikka jaottelut, joiden Beck tulkitsee riskiyhteiskunnan kuvaamien muutosvoimien myötä ikään kuin lähtevän liikkeelle ja sulautuvan toisiinsa. Tästä näkökulmasta Beckin määrittämän poliittisuuden voi, pitäen tätä ainoastaan yhtenä näkökulmana, tulkita myös Beckin konseptoina kehitystä heiluttelevana voimana, jossa asioiden käsittelytapa uudelleen muotoutuu epävarmuuden ja kontingenssin lähtökohdista. Tämä merkitys tulee ilmi myös Beckin (1995, 1993) näkemyksessä poliittisuudesta villiytenä ja viidakkona, joka murtaa järjestystä personoimattomana, paikantamattomana ja seurauksiaan arvioimaan kykenemättömänä voimana.

Beckin poliittisen ja epäpoliittisen määrittely on tulkittavissa myös kahdensuuntaisina tendensseinä, jotka rikkovat sovinnasta ymmärrystä politisoitavissa olevista kysymyksistä.

Niin poliittisen kuin myös ei-poliittisen konseptit, perusteet ja välineet tulevat epäselviksi ja tätä kautta avoimiksi, tarvitte uuden määrittämisen. Beck nimeää oleellisimmaksi kysymykseksi miten toimimme rationaalisen toiminnan seurauksena syntyneen epävarmuuden ja kontrolloimattomuuden suhteen (1993, 46). Riskiongelmien eivät ole palautettavissa tai käsiteltävissä konventionaalisina järjestyskysymyksinä niiden erottamattoman ambivalenssin vuoksi. (1993, 46-48). Tämä ilmentää myös tieteellisen ja sosiaalisen havainnoinnin ristiriitaa. Voidaan kysyä millaisia systemaattisia lähteitä virheille riskien tarkastelussa on tieteessä ja toisinpäin, missä mielessä sosiaalinen määrittely edelleen perustuu tieteelliseen rationaalisuuteen. Kvalitatiivisen ja moraalisen arvioinnin erottamattomuus tulee riskien määrittelyssä keskeiseksi riittävän turvallisuuden määrittämisen kautta. Beckin voi nähdä ymmärtävän raja-arvo¹⁹ normatiivisten arvojen tavoin eettisenä kysymyksenä raja-arvojen legitimoimissa myrkkypäästöt nimenomaan siihen rajaan asti, jonka ne itse määrittävät. Tässä mielessä kyse on nimenomaan sen määrittämisestä mikä määrä vaaraa tai riskiä on poliittisen moraalisen näkökulmasta tarpeeksi turvallista, tai kuinka Risto Eräsaari myöhemmin retorisoi, kuinka turvaton on riittävän turvallista. (vrt. Eräsaari 2002)

Lagadec hahmottaa vastaavaa poliittista arvottamista 'poliittisen toiminnan omatunnon' kautta. Poliittinen omatunto koskee kysymyksiä miten politiikan tulisi riskeihin suhtautua ja edelleen miten poliittiset hyveet saavat uudelleen otteen siitä vaikutusvallasta joka on karannut niiden käsistä (1982, 5). Riskit pakottavat yhteiskunnan tässä mielessä rajatilanteeseen, jossa näennäisiin välttämättömyyksiin ja tasapainon palauttamiseen pyrkiminen ovat poliittisesti lamaannuttavia tekijöitä, rajatilanne avaa kuitenkin myös uusia mahdollisuuksia ajattelulle. Lagadec kuvaa Perrowin tavoin, suuren teknologisen riskin vaativan konventionaalisen yksityiskohdista lähtevän tutkimustavan muutosta kokonaisvaltaisempaan ymmärtämiseen: *The approach to the issue of major technological risk requires very often that one goes back to the very foundations of our industrial civilisation, its trump cards, its highest value* (ibid, 4). Lagadec hahmottaa riskien yhteiskunnallista merkitystä Beckiä empiirisemmältä tasolta, laajemmin teknologian näkökulmasta ja toisenlaisen poliittisen ymmärryksen mielessä. Silti Lagadecin voi mielestäni nähdä nostavan esiin keskeisesti niitä piirteitä, joista Beck myöhemmin laajentaa riskiyhteiskuntateoriaansa. Hänen kuvaamansa epävarmuuden,

¹⁹ Grenzwerte.

todennäköisyyksien arvioinnin ja varman totuuden eksplisiittisen puuttumisen kautta voi lukea beckiläistä sattumanvaraisuutta ja kontingenssia. Poliittinen päätös vaatii Lagadecin mukaan epävarmuuteen astumista ja ainakin osittaista tieteellisen näkökulman ohittamista: *One moves from the elementary probability of assesment to the probability of the wager* (ibid, 476). Lagadec hahmottaa myös perinteisesti tieteen piiriin sulkeutuvien kysymisten laajenemista eettiselle tasolle: *certain technologies we use come to the very border of scientific knowledge* (ibid, 477). Beckin tavoin Lagadec tulkitsee myös politiikan uhkaa jäädä näennäiseksi legitimoijaksi; toisaalta demokraattisen legitimaation tarve kasvaa, toisaalta politiikka kokee uutta kyvyttömyyttä tämän hankintaan. Aiemmin kuvatun ”uuden ajattelun kulttuurin” syntymisen voi näiden riskielementtien kautta hahmottaa ymmärryksen muuttumisena erityisesti hallinnan merkityksestä ja hahmosta.

Beckin riskiyhteiskunta hahmottaa riskin määrittelyn kiistaksi rationaalisuudesta, näin ymmärrettynä riskin käsitteellistämisen on tulkittavissa rationaalisuuden uudelleen määrittelyksi. Yhteiskunnassa vallitseva rationaliteetti on luettavissa esiin argumentaation kiistattomista perusteista, toisin sanoen vallitsevan rationaliteetin mukainen argumentaatio ilmenee kyseenalaistamattomana. Beck hahmottaa vallitsevaa rationaliteettia ennen kaikkea kehityskona: *Fortschritt ist viel mehr als eine Ideologie: er ist eine als normal institutionalisierte außenparlamentarische Handlungsstruktur gesellschaftlicher Permanentveränderung* (1986, 325) Riskiyhteiskuntanäkökulman mukaisesti teollisuusyhteiskunnan rationaliteetti ymmärtää kehityksen sosiaalisen ja poliittisen kulttuurin edistymisenä suorassa suhteessa teknologiseen ja taloudelliseen kehitykseen. Beck nostaa Weberiä ja Vebleniä mukaillen kulttuurisen konsensuksen hajoamisen prioriteetiksi, jonka kautta talouden ja kehityksen kyseenalaistuminen tulee näkyväksi (ibid). Tässä mielessä rationaliteetin voi siis nähdä uudistuvan perinteisesti ymmärretyllä tavalla, yhteisten peruskokemusten muuntumisena ja tätä kautta uudenlaisten käsitysten ja käsittämistapojen syntymisenä.

Luhmannin (1988, 128-9) voi nähdä ymmärtävän riskin rationaliteetin muokkaajana siinä merkityksessä, että riskien ekologinen ilmeneminen uudelleen järjestää konventionaalisen ymmärryksen muotoon, joka on hahmotettavissa systeemin ja ympäristön perspektiivistä. Luhmannin (1992) rationaliteettikäsitteen voi nähdä kaiken havainnoinnin selektiivisyytenä ja tästä näkökulmasta myös tunteiden ja mielikuvituksen suuntaamisen tapana. Irrationaalisuuden ja tunteiden sitominen rationaalisuuteen on nähtävissä

vallitsevan ymmärryksen mukaisen rationaliteetin paradoksina ja siten sen määrittämisen kyseenalaistamisena. Luhmann näkee rationaalisuuden rakentuvan jaotteluiden kautta, tämän näkökulman mukaisesti hänen voi nähdä määrittävän rationaliteetin muuntumista erottelun erotteluna, joka kuvaa vallitsevan logiikan tiedostamistamista. Tämän käsityksen pohjalta riski on tekijä, joka muuntaa erotteluihin ja niiden kyseenalaistamiseen perustuvaa logiikkaa rationaliteetiksi joka näkee erottelut yhtenäisyytenä. (Luhmann 1992) Muodostuva rationaalisuus on siis toisen järjestyksen mukaista havainnointia vapautena erotteluista.

Myös Beck itse samankaltaistaa riskiä rationaliteetin murtajana muun muassa uskonnon aseman heikkenemiseen. Riskiyhteiskunnan rationaliteetin murtumisen voi siis nähdä noudattavan konventionaalista ymmärrystä aikakausia kuvaavista rationaliteeteista joita uudelleen määritellään jatkuvasti, mutta joiden muokkaantumista merkittävät Tshernobylin kaltaiset peruskokemukset tai momentit agitoivat myös sykäyksittäin. Poliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna riskikonsepti avaa kuitenkin uuden lähtökohdan. Poliittisesti keskeiseksi nousee rationaliteetin määrittäminen `rationaliteetin sinänsä` sijan. Tätä prosessia määrittävä aspekti koostuu ennakoimattomuudesta ja satunnaisuudesta, toisen asteen ennakoimattomien seurauksien merkityksessä. Tämä avaa premissien muuntumista erityisesti siitä näkökulmasta, ettei rationaliteetin uudelleen rakentuminen ole pelkistettävissä murtumiseksi kehityksen edellytyksien ehdoilla ja näin lineaarisesti eteneväksi. Näin tarkasteltuna, vaikka Beck itse kiinnittää toisen asteen vaikutuksiin avaavia ja tässä mielessä positiivisia määreitä, muuntumislogiikka ei arvota syntyvän rationaliteetin hyvyttä tai huonotta. Tämän prosessin avautuminen antaa uudelleen lukemisen mahdollisuuksia totuuden muodostumisesta ja sen sisällään pitämistä kiistoista.

2.3 Mahdollisuus uusina tulkintoina

Arkiymmärryksessämme riskin 'toiseksi puoleksi' mielletään riskeeraamisen tuoma mahdollisuus voittoon. Sovinnaista merkitystä ei kielletä tässäkään tutkimuksessa, mutta mahdollisuuskonseptio Beckin riskiyhteiskunnan muodostamassa kontekstissa merkitsee yksinkertaisimmillaan tämänkaltaisen vastakkainasettelun ohittamista. Ennakkoehdona riskin tulkitsemiselle mahdollisuusnäkökulmasta on jonkinasteinen riskin hyväksyttäminen, Beckin termin ambivalenssin olemassa olon tunnistaminen ja myöntäminen (1995, 25).

Oleellista mahdollisuusaspektille siis on, ettei riskiongelman ratkaisuna nähdä sen 'pois hoitelemista', vaan että riskiä konstruoidaan suhteessa kontekstiinsa. Tämänkaltainen riskin käsitteellinen kehittäminen edellyttää riski-ilmion eri aspektien punnintaa, joka voi perustua vain niiden olemassa olon eksplisiittiseen tunnistamiseen.

Riskin on siis määritettävä tavalla joka tekee määrittelyn ambivalenssin hyväksyttäväksi: vastakohtaisuuksia ei kiistetä, mutta ne ohitetaan siinä merkityksessä, ettei argumentaatio rakennu niiden perustalle. Mahdottoman ja mahdollisen tai uhkan ja turvallisuuden vastinpareille perustuva joko-tai logiikkaa täytyy korvata sekä-että logiikalla. Tästä näkökulmasta myös riskeillä 'pelaaminen' toisiaan määrittävien uhkien ja mahdollisuuksien kentällä, näyttäytyy uudesta näkökulmasta. Mahdollisuusaspektin voi katsoa lähtevän käsitteistä jotka nousevat riskikeskusteluun uuden kontekstin myötä merkitykseltään avoimina. Näin voidaan merkityksellistää uudelleen muun muassa jäännösriskin, kehityksen ja vastuun kaltaisia käsitteitä tai politiikan suureiden kuten ajan tai tilan roolia. Tätä totutun ulkopuolelle tulemista Beck hahmottaa kuvaamalla refleksiivisen modernisaation tarkoittavan sellaisten riskiyhteiskunnan seurausten tunnistamista, joita teollinen yhteiskunta ei pysty omilla institutionaalisoiduilla käytännöillään käsittelemään (1995, 17). Uusi poliittisuuden syntymisen lähtökohta on tässä merkityksessä nähtävissä vallitsevien politiikan konseptien epäonnistumisessa (vrt. Beck 1993, 18). Beck määrittää riskin edustavan ajattelun tapaa, joka on jälkirationaalista etenkin siinä mielessä, ettei se ole enää instrumentaalisesti rationaalista (1995, 21). Teolliselle yhteiskunnalle ominaista rationaalisuutta ei siis voi käyttää riskien määrittämisen välineenä, niin että päästäisiin entisen kaltaisesti kattaviin legitiimeihin poliittisiin määrittämiin. Tästä näkökulmasta asetelman mahdollisuus ilmenee sekä riski-ilmion tuntemattomuuden tuomana liikkumavarana, että ajallisesti ymmärrettynä momenttina joka sallii käsitteellistämisen tavan muuntumisen.

Riskien arvioiminen toisen asteen vaikutuksien merkityksessä edellyttää Beckin mukaan myös arvioinnin laadun muuttumisen ymmärtämistä: *Die Möglichkeiten der Abschätzbarkeit der Nebenfolgen treten jedoch erst dann in den Blick, wenn man sieht, daß sich mit dem Übergang zur reflexiven Modernisierung der Begriff des Kalkulierbaren-Unkalkulierbaren selbst verändert: Kalkulierbarkeit heißt nicht mehr nur zweckrationale Beherrschbarkeit und Unkalkulierbarkeit nicht allein die Unmöglichkeit einer zweckrationalen Beherrschung* (1986, 285). 'Kalkulierbarkeit' on ymmärrettävissä

arviointina, jota määrittää laskennallisuuteen ja todennäköisyyksien punnintaan perustuva ennakointi sekä keinoja suhteessa päämäärään erittelevä laskelmallisuus. Ominaisena tälle arviointitavalle voi nähdä myös sen korostaminen ja siihen keskittymisen `mikä tiedetään` tai minkä uskotaan olevan tiedettävissä. Määrittely paikantaa riskin mahdollisuusaspektin nimenomaan arviointitavan ymmärryksen muuntumiseen. Toisaalta tämä näyttää, ettei riski-ilmiön arvioimattomuus suoraan tai väistämättä estä laskennallisen arvioinnin menestystä tai sille osoitettua legitimitettä. Syntyneen riskitodellisuuden voi kuitenkin nähdä tähän uudelleen arviointiin pakottavana tekijänä erityisesti siinä mielessä, että se korostaa ja tekee ilmeiseksi arvioitamattomissa olevaa ulottuvuuttaan. Tässä mielessä epävarmuus murtaa erityisesti logiikan keinojen arvioinnista päämäärään pääsemisen tapana. Aiempaan instrumentaaliseen rationaalisuuteen viitaen Beck nimeää tieteen määrittämisen ja päämäärärationaalisen hierarkkisen rationaalisuuden menevän nurin (ibid, 287).

Beckin näkemys päämäärärationaalisen arvioinnin muuntumisesta jälkirationaaliseen, riskikonseptin määrittämään arviointiin, on lähtökohdiltaan löydettävissä Max Weberin Chance-käsitteessä. Beckin riskikäsitteellä päätöksentekoon tuoma epävarmuudeksi nimetty ennustamattomuuden ulottuvuus on Weberillä nähtävissä päätösten seurauksina, jotka poikkeuksetta ovat päätöksentekotilanteen arvioita laajemmat. Weber (1922, 13) suhteuttaa Nebenfolgen-seuraukset yhdeksi päämäärärationaalisuuden aspektiksi: *Zweckrational handelt, wer sein Handeln nach Zweck, Mitteln und Nebenfolgen orientiert und dabei sowohl die Mittel gegen die Zwecke, wie die Zwecke gegen die Nebenfolgen, wie endlich auch die verschiedenen möglichen Zwecke gegeneinander rational abwägt*. Weber kuvaa päätöksentekoa pitkälle ennustamattomien oheisvaikutusten punninnan merkityksessä. Näin Nebenfolgen-vaikutusten voi nähdä kuvaavan päätösten mukanaan tuomia seurauksia, jotka eivät ole laskennallisessa mielessä arvioitavissa, mutta joiden arviointi on kuitenkin päätöksenteon keskeinen elementti (1904, 150). Beckin modernisaatoriskin tematiikan voi nähdä Weberin Nebenfolgen-vaikutusta `villimpänä` ja tietyissä mielessä jo itse päätökseen sisältyvänä, ei vain päätöksentekoa kontekstoivana muuttujana.

Beck hahmottaa kontingenssin syntyä teesillä epävarmuuden paluusta.²⁰ Epävarmuus kuvaa logiikan muutosta siltä kannalta miten ongelmien käsittely on rakennettava uusista lähtökohdista ja uudella tavalla, koska riskiä ei voida käsitellä enää selkeyteen ja päätettävyyteen nojaavan järjestysongelman päättelytavan mukaan. *Mit und in der Risikogesellschaft gerät die lineare Steigerung von Rationalität an ihre Grenze, verstanden als Technisierung, Bürokratisierung, Ökonomisierung, Verrechtlichung usw.. Dieses Denken und Handeln in den Kategorien der linearen Rationalisierungssteigerung, wird nun durch die Risikozivilisation in einem systemischen, systematischen Sinne in Frage gestellt* (Beck 1993, 45). Epävarmuus on ambivalenssiutta, jota voidaan määritellä, mutta ei kiistattomasti eikä pois sulkevasti. Riskejä hahmotetaan todennäköisyyslaskennalla, jolle matemaattista olemusta olennaisempaa on kuitenkin se, ettei se pysty tai edes pyri sulkemaan mitään pois (ibid, 47). Epävarmuus määrittää riskikeskustelua toisaalta seurausten ennustamattomuuden, toisaalta perustelujen välittömän epävarmuuden muodossa. Beck nimeää avainkysymykseksi toimintaidean löytämisen siihen, miten toimimme nimenomaan rationaalisen toiminnan seurauksena syntyneen epävarmuuden ja kontrolloimattomuuden suhteen (ibid, 46). Beckin voi nähdä hahmottavan oleellisena kysymyksenä suunnan hakemisista, jonka myötä valitaan vallitsevissa instrumentaalisissa keinoissa pitäytyminen tai uudelleen arvioinnin ja uudenlaisen toiminnan käynnistäminen, joka pystyy hyväksymään ja myöntämään ambivalenssin olemassa olon (Beck 1995, 25).

Beck nimeää ”politiikan uudelleen keksimisen” tarkoittavan luovaa, itseään luovaa politiikkaa, joka ei kultivoi ja renovoiki vanhoja vastakkainasetteluja politiikan välineiksi, vaan luonnostelee ja rakentaa uusia sisältöjä, muotoja ja koalitioita (1993, 210). Poliittisuus ja politiikka voivat uudelleen muotoutua uusista lähtökohdista kun myös politiikan käsite hahmotetaan uudestaan. Poliitiikan uudelleenkeksimisen, poliittisen renessanssin voi pelkistetysti, työni näkökulmasta, nähdä kehityksenä jossa riski on tekijä joka rikkoo tai jolla rikotaan olemassa olevan poliittisen argumentaatiotaistelun kehää. Tämä näkökulma määrittää teollisuusyhteiskuntaan kiinnittyvän keskustelun premissit kehäpäättelyn merkityksessä, jolloin ’ulospääsy’ edellyttää poikkeavaa tekijää tai tilannetta. Tämä on nähtävissä lähtökohtana myös Beck hahmottamalle uuden ajattelutavan muotoutumiselle politiikan sääntöjen muuttumisena.

²⁰ Die Wiederkehr der Ungewissheit.

Sääntöjä muuttava ja sääntöjen mukaan suuntautunut²¹, tai toisin termein yksinkertainen ja refleksiivinen (1993, 204-248) politiikka operoivat vastatendensseinä kaikissa politiikan sfääreissä, niin poliitikkojen argumentaatiossa kuin tieteen alapolitiikaksi nimetyillä alueilla. Sääntösuuntautunut politiikka, luovakin sellainen, operoi teollisuus- ja hyvinvointiyhteiskunnan sääntöjärjestelmän puitteissa (Beck 1995, 56). Poliitikkojen sääntösuuntautunutta toimintaa voi tulkita puoluekiistojen kehänä, joka perustuu aina uudestaan olemassa oleviin ennakkoehtoihin ja kyseenalaistamattomiin tavoitteisiin talouskasvusta, työllisyydestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta ilman että premissit kyseenalaistuvat. Sääntöjä rikkova, refleksiivinen politiikka rakentuu tämän rinnalle premissejä kyseenalaistava tendenssinä, jonka Beck kuvaa syntyvän ”tukkeutumista” konsensuksessa (1993, 209). Valtiollisen politiikan sfääri kyseenalaistuu olemassa olevien, vanhentuneiden institutionalisoituneiden logiikoiden epäonnistuessa pitämään politiikan määrittelyn piirissään, tämä pakottaa raamien avaamisen, leventämiseen ja uudelleenmäärittelyyn. Tähän perustuu Beckin mukaan politiikan uudelleen keksiminen (Beck 1993, 210). Beck kuvaa sääntöjä rikkovan politiikan tähtäävän ”politiikan politiikkaan”, eli politiikan sääntöjen muuttamiseen (Beck 1995, 56). Politikoinnin näkökulmasta sääntöjä rikkovan politiikan voi mielestäni nähdä haluttua toimintamallia rakentavana argumentaatiokokonaisuutena, joka pystyy rikkomaan konventionaalisia argumentointiketjujen dominoratoja. Tämä näkökulma avaa riskin mahdollisuusulottuvuuden, jossa poliittisen toimintavaihtoehdon uudenlainen argumentointi on merkitykseltään syvempi ja laajempi sekä seurauksiltaan ennakoimattomampi kuin määrittelijät pystyvät olettamaan.

Beck näkee sääntöjä muuttavan ja sääntösuuntautuneen politiikan vuorottelevan ja sekoittuvan keskenään sekä muokkaavan toisiaan (1995, 67). Tässä mielessä riskiyhteiskunnan elementtien aktualisoitumisen esimerkiksi Tshernobyl-keskustelun kontekstissa voi nähdä, kuten myös Beck itse usein viittaa, vanhan ja uuden vuorotteluna. Säännönmukainen ja sääntöjä rikkova politiikka vaihtelevat, refleksiiviset riskit eivät poista perinteisen sulkemisen politiikan onnistumisen mahdollisuutta. *Man spielt mit vertauschten Regelsystemen zur Veränderung der Regelsysteme selbst. Einige spielen weiter Skat, während andere zu deren Empörung gleichzeitig versuchen, in Zuge des Skatspiels versetzt neue Spielregeln zu erfinden* (Beck 1993, 207).

²¹ *Regelverändernder/ regelgeleiteter.*

Sääntörikkova politiikka ei siis etene radikaaleina poliittisina agendoina vaan toimintana joka säännöistä ja totutusta logiikasta vapaana ei pysty ennustamaan omaa etenemistään. Syntyy poliittista villiyttä tai institutionaalista säännöistä vapaata poliittista viidakkoa, joka vaikuttaa kaikissa politiikan sfääreissä, myös ”ei-poliittisilla” tieteen ja teknologian alueille. (1993, 204-207). Juuri logiikan hajoaminen avaa riskin mahdollisuushorisonttia, politiikka on siis nähtävissä kilpailuna logiikasta: merkityssuhteiden rakentamisesta ja relevanteimmista näkökulmista, ei ensisijaisesti parhaasta linjasta. Refleksiivisen modernisaation logiikan mukaisesti kyseenalaistumisen lähtökohtana voi nähdä poliittisen kiistan, joka institutionaalisissa raameissa pysyen puhuu juuri policyistä; toimintamalleista ja toimintavaihtoehdoista, mutta näin tehdessään ”ajautuukin” ulos kehästä ja onnistuu muokkaamaan policyn rakentamisen premissejä. Beck ymmärtää myös sääntöjä rikkovan politiikan lähtökohdaksi poliittisesta määrityksenannosta riippumattomat tapahtumat : *Sie [Politik der Politik] bringt nur zu Sprache, was geschehen müßte, wenn wirklich würde, wovon überall (auch in Sinne der Abwehr) die Rede ist- unabhängig davon, ob das Träume, Alpträume oder aber Ideen auf dem Wege ihrer Verwirklichung sind* (1993, 208). Tästä näkökulmasta sääntöjä rikkova politiikka ei ole rajattavissa uusia päämääriä tavoittelevaan käsitteellistämiseen, vaan paremminkin kuvaa -ajan muuttumisen ymmärtämistä-.

Beck nostaa toistuvasti esiin näkökulman politiikasta joka ei suoranaisesti eikä omilla ehdoillaan ole aiheuttanut riskejä, mutta joutuu hankkimaan niille legitimaatiota. Tässä kontekstissa Beckin voi nähdä ymmärtävän poliitikkojen politiikan väistämättömien, mutta ennakoitavissa ja arvioitavissa olevien riskiseurauksien käsittelyksi. Kari Palonen (1998, 327) tulkitsee Beck-analyysissään haasteellisen politisoinnin muodon yltävän kriisi- ja muutostilanteissa toiminnallinen tilanneanalyysin yli uudenlaiseen käsitteen muodostukseen Beckin Begriffsapparat-merkityksessä. Tässä mielessä politikoinnin luomat määrittelyt, arviot ja tavat ovat vastaamista vallitsevaan riskiproblematiikkaan, mutta myös riskien luomassa tilassa liikkumista; reagoinnin välttämättömyyden, toimintahetken mahdollisuuksien ja päätöksenteon tarkoittamattoman aspektin kontekstissa.

3 RISKI POLIITIKON KÄSISSÄ

Lähden aineiston tulkinnassa liikkeelle riskille ominaisten ajallisten ja spatiaalisten rajojen hahmottamattomuudesta näiden poliittisen konstruoinnin kautta, tarkastelen miten aika ja tila toisaalta toimivat poliittisen ongelmanratkaisun välineinä ja toisaalta rakensivat ilmiön poliittista merkitystä ohi näiden tarkastelutapojen. Riskin ajallisen ja spatiaalisen hahmon kautta määritän sen olemusta poliittisen kiistan keskuksena ja edelleen, laajempaan kontekstiin kiinnittyvänä ja niitä kyseenalaistamaan pystyvänä konseptina. Tämän pohjalta hahmotan poliittisen arvioinnin käsitteiden ympärille rakentuvaa kiistaa ja lopuksi keskustelun normatiivisemmän tason tarkastelun kautta politiikan itselleen rakentamia rajoja yhteiskunnallisen todellisuuden määrittäjänä ja ”esiin rakentajana”.

Eri alaluvuissa esiin tuomani poliittiset näkökulmat, joiden aineiston poimimisen ajankohta poikkeaa hieman toisistaan, hahmottavat Tshernobyl-keskustelun etenemistä teemasta toiseen. En silti seuraa keskustelua kronologisessa järjestyksessä; luvun alussa sijaitseva aikaa käsittelevä alaluku tulkitsee tilannetta jossa Kristillisdemokraatit ovat jo luopuneet niin sanotusta ’vetäytymättömyyden’ linjastaan ja myöntyneet ydinvoimasta luopumiseen. Kolmas alaluku taas hahmottaa riskiä dikotomioita ja näiden ilmentämää politiikan tilaa murtavana tekijänä ja ajoittuu ydinonnettomuutta seuranneisiin ensimmäisiin viikkoihin.

Puhuessani tässä luvussa riskistä tarkoitan sillä ydinvoiman uhan merkityksellistämistä saksalaisen politiikan kontekstissa, riski on kokoava määre sille miten uhkatilanne tehdään näkyväksi ja vastaavasti, osittain näkymättömäksi. Tässä mielessä käytän riskikeskustelua ja Tshernobyl-keskustelua toistensa synonyymeinä, molemmat viittaavat tilanteen määrittelykiistaan ja –prosessiin.

3.1 Helmut Kohlin liittotasavalta

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus Neuvostoliitossa, nykyisen Ukrainan alueella 26.4.1986 on tähän saakka vakavin tapahtunut ydinonnettomuus²², jonka merkitys koko Euroopan ydinvoimapolitiikan uudelleenharkinnalle oli huomattava. Länsi-Saksan poliittisen reaktion voi kuitenkin katsoa poikkeavan muusta Euroopasta sekä kuohahduksen suuruuden, että pitkän ja lyhyen aikavälin seurausten perusteella. Der Spiegelin ydinvoimakyselyssä²³ 12. toukokuuta, 69 prosenttia haastatelluista kannatti ydinvoimasta luopumista (Spiegel 12.5. 1986b). Ydinvoiman kansalaisvastustus sai maassa monia muotoja erinäisistä kansalaisryhmittymistä²⁴ ja laajoista pääsanomalehdissä julkaistuista artikkeleista aina laajoihin, jossain määrin väkivaltaisuuksiin johtaneisiin mielenosoituksiin. Lehdistön välittämänä kansan mieliala rakentui nopeasti ydinvoiman vastaiseksi.

”Zwei Fachleute, drei Meinungen” (esim. Spiegel 12.5.1986a) kuvasi julkista hämmennystä ja faktattomuutta, jonka voi katsoa jatkuneen Niedersachsenin vaaleja edeltäviin viikkoihin saakka. Keskeisten asiantuntijainstituutioiden edustajat esittivät poikkeavia, osin erittäin vakaviakin arvioita terveyshaitoista²⁵. Myös hallituksen linjaus aiheutti hämmennystä vakuuttaessaan ettei Tshernobylin säteily ollut aiheuttanut minkäänlaista vaaraa Länsi-Saksan alueen ihmisten terveydelle, osavaltioiden poliitikkojen samaan aikaan kehottaessa kansalaisia mittaviin varotoimenpiteisiin: alueesta riippuen lasten ei ollut hyvä leikkiä ulkona, lemmiä ei tullut päästää laitumelle, vihannesten ja tuoremaidotuotteiden nauttimista oli hyvä välttää (Zeit 9.5.1986). Wiesbadenin pormestari Achim Exner (SPD) suljetutti urheilu- ja leikkikentät sekä muut vastaavat vapaa-ajan tilat, kun taas samaan aikaan Reinin toisella puolella Mainzissa viranomaiset eivät katsoneet rajoituksia tarpeelliseksi (Spiegel 12.5.1986) Erityisesti jälkeinpäin osavaltioiden ristiriitaisten linjojen symboliksi ovat muodostunut alueradioiden antamat täysin

²² Tshernobyl-onnettomuuden uhriluvusta kiistellään edelleen. YK (IAEA:n myötävaikutuksella) esitti vuonna 2005 uhriluvun lopulta nousevaan 4000 henkeen (IAEA Chernobyl Forum 2005). Greenpeacen raportti vuonna 2006 laskee lopullisen uhriluvun nousevan vielä 140 000 henkeen (Greenpeace 2006).

²³ Sadan henkilön haastattelu Emnid-instituutin toimesta, vastustus + 23% vuodesta 1982.

²⁴ Äidit ydinvoimaa vastaan, Lääkärit ydinvoimaa vastaan jne.

²⁵ Esim. professori Edmund Lengfelder Münchenin yliopiston säteilybiologian instituutista katsoi Baijerin ympäristöministeriön laskemien cesiusarvojen, paikkansa pitäessään, aiheuttavan ”muutamia tuhansia ylimääräisiä syöpätapauksia Baijerin alueella” (Spiegel 12.5.1986a).

vastakkaiset ohjeet. Epävarmuuden vallitessa poliitikot tasapainoilivat erityisesti vaaleja edeltävässä tilanteessa kansan turvallisuuden ja viljelijöiden elinkeinojen turvaamisen välillä. (Zeit 16.5.1986)

Poliisin ja kansalaisten yhteydenottojen runsaus ja ydinvoiman vastaisten sabotaasityöntekijöiden synnyttämä käsite ekoterrorismi²⁶ nostivat ajoittain saksalaiset kansalaisvapaudet ja sisäisen järjestyksen ydinvoimalaonnettomuuden käsittelyn päällimmäiseksi teemaksi. Lehdistö tulkitsi tilannetta jopa kansalaissodan mahdollisuutena ja Sosiaalidemokraatit nimesivät Länsi-Saksan, tai vähintäänkin Baijerin alueen muuttuneen poliisivaltioksi. Ydinvoimalaitokset, erityisesti uusien laitosten rakennustyömaat vaativat militanttia valvontaa, joka lisäsi sabotaasin uudeksi merkittäväksi ydinvoimatuotannon ”riskitekijäksi”. Kansalaisten reagoinnin vahvuus sai myös CDU:n muokkaamaan kantaansa. Levottomuuksien myötä Tshernobylin poliittinen käsittely sai aikaan kaaoksen lietsomisen ja järjestyksenpidon liioittelun välistä kiistaa.

Liittokansleri Helmut Kohl perusti nopealla aikataululla ydinvoiman turvallisuuskysymyksiä hallinnoivan ministeriön Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit²⁷, jolle ydinturvallisuus siirtyi sisäministeriöltä ja sisäministeri Zimmermannilta²⁸. Ministeriön perustamista, jolle Tshernobyl-onnettomuus oli huomattava nopeuttaja joskaan ei alkuperäinen syy, kritisoitiin oppositiossa ja lehdistössä liittokansleri Kohlin ”vaalitempuksi” Niedersachenin vaalien alla. Walter Wallmannin (CDU) nimitystä ympäristöministerin virkaan nimitettiin SPD:ssa propagandaksi: ”*amtliche Propagandastelle zur Pflege dem Atomenergie*“ (FAZ 7.6.1986). Ministeriön perustamisen syyksi onkin yleisesti tulkittu juuri ydinvoiman säilyttäminen. Tshernobylin seurauksena Länsi-Saksassa päädyttiin asteittaiseen ydinvoiman lakkautusohjelmaan²⁹, jonka keskeyttäminen on vielä tälläkin hetkellä Saksassa poliittisesti mahdotonta. Saksan puoluepoliittinen valtajärjestys pysyi kuitenkin pääpiirtein ennallaan. Kristillisdemokraattien CDU/CSU:n Unioni säilytti valtansa strategisissa Niedersachsenin

²⁶ Ökoterrorismus.

²⁷ Ministeriö aloitti toimintansa kesäkuun 1986 alussa.

²⁸ Ongelmat tiedotuksessa ja keskus- ja osavaltiohallinnon koordinoinnissa kanavoituivat Zimmermannin laajaan arvosteluun.

²⁹ Lakkautusohjelma määrittää viimeisen reaktorin sulkemisvuoden sijaan sallitut TWh-määrät reaktoreille (Vereinbarung 14.6.2000). Saksan nykyinen ympäristöministeri Sigmar Gabriel laskee lakkautusvuodeksi 2020 (Merkel: Kein Ausstieg vom Ausstieg 2008).

kesäkuun 15. päivän osavaltiovaaleissa³⁰, samoin kuin tammikuun 1987 liittovaltiopäivävaaleissa³¹. Vaalit osoittivat sosiaalidemokraattisen ”*Einstieg in den Ausstieg*”-linjan Vihreiden ”Abschalten sofort“-linjaa suositummaksi (vrt. Spiegel 16.6.1986), mutta eivät merkittävästi arvottaneet Kristillisdemokraattien linjaa.

Poliittisista puolueista ainoastaan Vihreiden voi nähdä muodostaneen ydinvoimakantansa ja argumentaatiolinjansa heti Tshernobylin onnettomuutta seuranneina päivinä. Liittovaltion hallituspuolueiden CDU/CSU³²:n voi nähdä vastanneen ”säikähdykseen” niin sanotulla kieltoreaktiolla, josta käsin ne myöhemmin joutuivat kehittämään riskikonseptiotaan. Liberaalit ja Sosiaalidemokraatit muodostivat linjaansa moniäänisen harkinnan myötä, joka sisälsi ristiriitoja sekä puolueen johdon, että erityisesti eri osavaltioiden kesken. SPD:n ydinvoimasuhtautumista oli Tshernobylin onnettomuuteen saakka leimannut tietty kahtiajakoisuus, toisaalta puolue suhtautui ydinvoimaan varauksellisesti ja SPD:n poliitikot osoittivat sitä kohtaan julkista pelkoa, toisaalta puolue oli hyväksymässä ydinvoimaa ja nimitti sitä tulevaisuuden toivoksi (FAZ 14.5.1986a).

Näen puolueiden Tshernobylin onnettomuutta edeltäneet ydinvoimakannat riskikeskustelun lukemisen ennakkoehdoin siinä mielessä, että ne määrittävät puoluepolitiikan premissejä ja tässä mielessä myös poliittisen taidon mukaista argumentointia. En kuitenkaan näe ”olemassa olevaa” ydinvoimakantaa pelkästään sulkevana määrittäjänä sille, missä määrin tutkimuskysymyksen mukainen mahdollisuusaspektin mukainen argumentointi on mahdollista. Näen että molemmat ydinvoimakannat eri variaatioineen olisivat mahdollistaneet argumentoinnin lukuisista eri lähtökohdista.

3.2 Hyppäämmekö liikkuvasta junasta?

Länsisaksalaista poliittista keskustelua leimasi käsitteistö, jonka runkoa voi kuvata kehityksen ymmärtämisenä eräänlaisena ’liikkuvana junana’. Sosiaalidemokraattien *Einstieg in den Ausstieg*, Vihreiden *sofortigen Ausstieg* sekä Kristillisdemokraattien *Nicht*

³⁰ CDU säilytti niukasti enemmistön, Vihreiden paikkaluku säilyi ennallaan.

³¹ Mahdollistivat mustakeltaisen koalition jatkamisen vallassa, vaalivoittajia pienet puolueet, Vihreille 15 lisäpaikkaa.

³² Baijerissa toimii CDU:n sijaan sisarpuolue CSU: Christlich-Soziale Union in Bayern.

aussteigen, sondern Vorreiter zu sein olivat ajalliset ulottuvuudet, joiden välillä ydinvoimasta vetäytymiskeskustelua käytiin. Termit olivat ajallisen merkityksen lisäksi myös keskustelun retorisia kulmakiviä siinä mielessä, että ne muodostivat Tshernobylin myötä luodun yhteisen nimistön, niihin kantaa ottaminen oli lähes väistämätöntä ja pakotti argumentoimaan 'liikkuvan junan' merkityskentällä. Junamainen kehitystematiikka, myös kulkiessaan SPD:n iskulauseen osoittamalla tavalla 'väärään' suuntaan, satoi kaikki poliittisen harkinnan aspektit sosiaalisista taloudellisiin kysymyksiin kehityksen kattokäsitteen alle. SPD lanseerasi toukokuun lopussa uuden termin *Umstieg*, pyrkien rakentamaan termillä uuteen suuntaan kulkevaa kehitystä (FAZ 27.5.1986a). Kulkuneuvon vaihtoon viittaava termi onnistui toisaalta rikkomaan syntyneen eteenpäin menon ja pysähtymisen vaihtoehtojen tematiikan, mutta toisaalta vahvisti suljettujen vaihtoehtojen logiikkaa siinä merkityksessä, että jatkuva liike eteenpäin, hyvine ja huonoine seurauksineen hyväksyttiin yhteiskunnan normaalitilaksi.

Junasta nouseminen ajankohdan pohdinta oli Tshernobyl-keskustelulle ominainen ja kuvaava näkökulma; aika nousi yhdeksi keskeisimmistä kiistan aiheista ja suurin osa riskidebatin argumentaatiosta koski juuri aikaa. Näkyvimmin kyse oli mahdollisen luopumisen aikatauluttamisesta, mutta ajankohtien määrittely rakensi myös ajallista tilaa, jossa ydinvoimariskille voitiin rakentaa vaihtoehtoisia merkityksiä. 'Ajallistaminen' lieventää tai vastaavasti lisää uhkan läsnäoloa nykyhetkessä. Aika toimi siis riskiagendan uudelleen järjestämisen välineenä, jolloin riskin uhkaa pystyttiin aktualisoimaan ajallisesti vähemmän ja enemmän merkityksellisissä paikoissa ja pelaamaan haluttuja uhkia ja etuja etualalle.

Kristillisdemokraatit linjasivat ydinvoimaa voitavan korvata muilla tuotantotavoilla näiden täyttäessä turvallisuusstandardit ja ydinvoiman olevan näin vain yksi vaihtoehto muiden joukossa; tällä hetkellä muut vaihtoehdot eivät kuitenkaan olleet mahdollisia ja ydinvoima oli tuotantomuotona temporaalisesti kiistämätön³³ (FAZ 23.5.1986c/d). Baijerin pääministeri Strauß (CSU) piti ydinvoimasta luopumista jonain päivänä varmana: *"Die Kernkraft wird eines Tages abgelöst werden, doch könne jetzt noch niemand sagen, wann. Wer es jedoch trotzdem sage, lüge die Öffentlichkeit schamlos an"* (FAZ 23.6.1986a). CDU:n toistuvasti käyttämä termi ennakoitavissa olevassa ajassa³⁴, jätti ydinvoimasta

³³ *Unverzichtbar.*

³⁴ *Absehbar Zeit.*

luopumisen auki, mutta poisti sen täysin nykyisen politiikanteon ulottamattomista. Strauß nimesi vesivoimasta, ydinvoiman vaihtoehtona puhumisen epärelevantiksi päivän politiikan aiheeksi kutsumalla sitä ylihuomisen musiikiksi: *Musik von übermorgen, die keine Regierung von der Verpflichtung befreie, für die unmittelbar bevorstehende Zeit vorzusorgen* (FAZ 15.5.1986b). Lausumat erottavat pitkän aikajänteen päämäärän ja ajallisesti konkreettisen poliittisen toiminnan toisistaan sillä perusteella, ettei poliitikko vielä pysty arvioimaan tavoitteen kontekstia ja siten toimimaan keinojen arvioinnin suhteen. Näin Strauß osoitti sen arvioimisen mistä ei voida olla varmoja valehteluksi ja tässä merkityksessä rajasi vastuulliseksi poliittiseksi esitykseksi vain tunnetun ja tiedetyn arvioinnin. Tutkimusministeri Riesenhuber (CDU) vastaavasti legitimoivat ydinvoiman ajallista väistämättömyyttä nimeämällä aurinkoenergian seuraavan vuosisadan visioksi (Spiegel 9.6.1986b). Straußin näkökulmaan verrattuna Riesenhuberin visio-nimityksen voi nähdä vielä korostavan tavoitteiden aikasidonnaisuutta, näin täysin poliittisen ajan ulkopuolella oleva tavoite on nimettävissä kuvitelman elementtejä sisältäväksi visioksi.

Kristillisdemokraattien riskin käsittelylle rakentama pitkä aikahorisontti ohitti akuutin uhkan, vasta seuraavan sukupolven katsottiin tekevän päätöksiä siinä ajassa, jossa poliittiset päätökset ydinvoiman jatkamisesta tai siitä luopumisesta tulevat realistisiksi ja ajankohtaisiksi. Näin ydinvoiman riski voitiin myöntää siirtämällä uhka ikään kuin toiselle aikatasolle. Tässä mielessä nykyhetkeen pystyttiin kuvaamaan muita, akuutimpia uhkia, jotka koskisivat aikalaisia heti. Tutkimusministeri Riesenhuber (CDU) luetteli ydinvoiman lakkauttamisen seurauksiksi 30 prosenttia nousevan sähkönhinnan, happosateet, astman sekä valekuristustaudin (Zeit 23.5.1986b). CDU korosti vetäytymisen aiheuttavan erityisesti sähköntuotannon rajun tipahtamisen myötä nopeasti massatyöttömyyttä. Tähän näkökulmaan tukeutuen myös Lambsdorf (FDP) määritteli vastuullisen politiikan vastaavan nimenomaan oman aikansa uhkista ja hyvinvoinnista: „*Ich weigere mich, den Bürgern vorzugaukeln, man könne einfach abschalten und verschweigen, welche Folgen das für den persönlichen Wohlstand hätte*“ (FAZ 26.5.1986b). Ydinvoiman nykyhetken selviämisen ehdoksi sitova retoriikka korosti politiikan ajallista vastuuta. Ongelmankäsittelyn siirtämisen motivaation voi tässä nähdä ilmenevän sen siirtämisestä, mitä ei tunnustamattomuutensa vuoksi pystytä käsittelemään.

Kristillisdemokraateissa esitettiin myös näkökantoja ”riskillisen suunnan” harkinnanalaisuudesta tai harkinnanalaiseksi asettamisesta. CDU:n ydinvoimaskeptikoihin

lukeutuva liittopresidentti von Weizsäcker toivoi ydinvoimaharkintaan taukoa (esim. Spiegel 2.6.1986). Ydinvoimasta luopumista kannattava Franz Alt taas toi CDU:n keskusteluun oman aikapelinsä vaatimalla ydinvoimasta luopumista heti, mutta mahdollisesti vain toistaiseksi: „*Atomare Großtechnologie ist nicht oder noch nicht menschengerecht*” (ibid). Etenkään jälkimmäinen linjaus ei niinkään kyseenalaistanut CDU:n tulkintaa saksalaisen ydinvoiman riittävästä turvallisuudesta siinä merkityksessä millaiseksi se pystyttiin saksalaisessa politiikassa osoittamaan, vaan määritti riskin laatua oikeudenmukaisuuden merkityksessä. Tämä jätti avoimeksi vaatiko ydinvoiman kehittyminen ”ihmisille hyväksi” suunnanmuutosta vai sen odottamista, että vallitseva kehityssuunta saavuttaisi halutut tulokset.

Baijerin FDP nimesi linjakseen toukokuun alussa „*Sicherheit geht vor Wirtschaftlichkeit*” (FAZ 5.5.1986). Liberaalit pyrkivät kuvaamaan linjaansa neutraaliuden ja avoimen tulevaisuushorisontin määreillä, joiden mukaisesti ydinvoimasta luopuminen kyseisellä hetkellä oli objektiivisesti arvioituna epärationaalista. FDP:n, samoin kuin SPD:n asennoituminen ydinvoimatuotannon jatkamiseen oli sen hyväksyminen ylimenokauden ajan. *Übergangszeit* -termi rakensi aikatilan, joka toisaalta merkitsi poikkeustilaa välikauden merkityksessä, toisaalta tematisoitui eteenpäin siirtymiseksi nimenomaan murroksen merkityksessä. Unionin ³⁵ `ydinvoimakriitikkojen` kesken kiisteltiin tämän ajanjakson nimeämisestä, Lamsdorf (FDP) arvioi ylimenoajaksi 50-70 vuotta, liittopresidentti von Weizsäckerin (CDU) arvion liikkuesssa muutamissa vuosissa. Liberaalipuolueen ympäristöasiantuntija Mencke-Glückert piti ylimenokauden ajasta kiistelyä asian väistelynä: ”*die FDP dürfe um das klare Ziel nicht herumreden, den Ausstieg herbeizuführen, so bald dies technisch möglich sei... Seit die Kindern nicht mehr spielen können*” (FAZ 26.5.1986b). Tämä oli lähes ainoa Tshernobyl-debatissa esiin tullut kannanotto jossa aika määrittyi epärelevantiksi `itse asian` kontekstiksi.

SPD legitimoit ylimenokauden käsitteellä myös paljon kritisoitua osallisuuttaan jo tehtyihin ydinvoiman rakennuspäätöksiin. SPD kuvasi hyväksyneensä ydinvoiman temporaalisena siirtymäkauden energiamuotona siinä uskossa, että se voidaan tulevaisuudessa korvata turvallisemmilla tuotantomuodoilla (FAZ 14.5.1986a). Ylimenokaudessa voi nähdä pyrkimyksen lineaariseen kehitykseen; tieteen ongelmien korjaantumiseen tieteen

³⁵ CDU/CSU sekä FDP.

kehityksellä sekä samaan aikaan pyrkimyksen kääntyä kyseistä kehitystä vastaan. Dohnaynyi (SPD) tiivistä sosiaalidemokraattisen aikaymmärryksen hahmottamalla, että sitä mitä on luoto sukupolven ajan, ei voida poistaa siveltimen vedolla. Hän määräti vain huolellisesti suunnitellun ja teknokraattisesti puhtaan vetäytymisen tarkoittavan mahdollisuutta uudelle energia-ajanjaksolle ilman ydinvoiman riskejä (FAZ 16.5.1986). Tässä merkityksessä ajan ottaminen tuli SPD:n politiikassa yhdenmukaiseksi huolellisen ja tarkan toiminnan kanssa ja tätä kautta tematisoitui muutoksen pienempänä riskillisyytenä. Suhteessa samaa vetäytymistavoitetta ajaviin Vihreisiin SPD:n voi nähdä rakentavan, ajan suhteen toimimisen kautta, ”radikaalipuolueesta” eroavaa positiota. Tässä mielessä SPD:n harjoittama ajallinen varovaisuus rakentaa sen argumentaatiota kristillidemokraattisen taloudellisten realiteettien korostamisen suuntaan.

Vihreät määrittivät ajan ydinvoimasta luopumisen merkittävämpänä tekijänä sekä Kristillis- että Sosiaalidemokraateille vastakkaisella tavalla. Hessenin ympäristöministeri Fischer (1986, 7) painotti vetäytymisen hinnan olevan joka vuosi korkeampi. Myös kansanedustaja Hönes katsoi luopumisen todennäköisyyden ja hyödyllisyyden perustuvan aikaan: *Die Zeit drängt; je höher der Atomstromanteil, desto schwieriger der Ausstieg, je länger die Atomenergienutzung, um so wahrscheinlicher ein Super-GAU bei uns* (DB 6.6.1986). Hessenin maapäiväedustaja Messinger määräti ydinvoimasta luopumisen mahdollisuuden rajoittuvan nimenomaan nykyhetkeen: *Nötig sei eine Energiewende die nicht bis 1993 hinausgezögert werden dürfe, weil dann eine Wende nicht mehr möglich sei*” (FAZ 22.5.1986). Riski-ilmion akuutin uhkan dramatisoinnin sijaan Vihreät dramatisoivat näin riskin suhteen toimimisen aikaa. Tämä on tulkittavissa kristillidemokraattisen harkinnan ja pitkän tähtäimen aikapelin kääntämiseksi toisinpäin. Vihreiden voi nähdä rakentavan aikakäsitystä sulkeutuvasta ajasta, joka rajaa toiminnan mahdollisuuden nykyhetkeen. Näin ollen riskin uhka esittäytyy jatkuvasti kasvavana, kohti peruuttamattomuutta ja kontrolloimattomuutta kehittyvänä ilmiönä, jonka poliittiseen hallintaan nykyhetki on viimeinen mahdollisuus.

Fischer määräti Tshernobylin onnettomuuden tarjoavan ’huomattavan hetken’ mahdollisuuden käänteen tekemiselle energiapolitiikassa: *Deshalb ist er an der Zeit umzukehren, eine energiepolitische Wende herbeizuführen. Jetzt, nicht erst in grauer Zukunft gilt es, eine neue Energiepolitik einzuleiten ... Der Ausstieg aus der Kernenergie ist heute schon (technisch) machbar ... Tschernobyl markiert eine schreckliche Zäsur*

(Fischer 1986, 7). Tämä painotti päätöksenteon suhteen toimimisen olevan jo mahdollista suhteessa tavoitehorisonttiin. Tällä Fischerin voi siis nähdä vetävän politiikon toiminta-ajan samaan aikatilaan pitkäntähtäimen tavoitteeksi nimetyn vetäytymissuunnitelman kanssa. CDU:n toimintakonseptille tämä näyttäytyy vastakkaisena ja ohittaa etenkin kristillisdemokraattisen tavoitteen asettamisen temporaalisten keinojen arvioinnin kautta. Vihreä puolue konstruoi ydinonnettomuuden siis tekijäksi, joka pakotti päätöksentekoon nyt, toisaalta koska puitteet sen 'jo nyt' mahdollistivat, toisaalta koska se 'vielä' oli mahdollista.

Myös SPD hahmotti Tshernobyliä katkoksen omaisena aikatilana joka mahdollisesti mutta ei välttämättä pyrki suunnanmuutokseen. Nordrhein-Westfalenin pääministeri Rau (SPD) nimitti Tshernobylin jälkeistä aikaa uudelleen ajattelun ajaksi termillä *"Tschernobyl – das ist eine Zäsur³⁶ – Es ist die Zeit des Umdenkens"* (Diehl 1986, 544). Tämän voi toisaalta nähdä kuvaavan Tshernobylin onnettomuutta energiapoliittisena siirtymänä; kehitystä eteenpäin vievänä niin sanotusti kehitykseen kuuluvana murroksena. Toisaalta Zäsur-hetken voi ymmärtää pysähtymisenä, joka ei vielä itsessään määritä tapahtuman merkitystä mihinkään suuntaan, mutta "raivaa tilaa" sen punninnalle ja käsitteellistämiseksi. Sosiaalidemokraateille Tshernobyl ilmeni poliittisen agendan muutosmahdollisuutena, poliittisena linjan vetona, jonka muodostamisesta käytiin kiistaa ja esitettiin julkisuuteen moniäänisiä kannanottoja. Rau (SPD) vetosi Kohliin, erityisesti suunniteltujen ydinvoimaloiden ja jälleenkäsittelylaitosten rakennussuunnitelmien pysäyttämiseksi lausahduksella: *"Es ist nicht zu spät"* (FAZ 5.6.1986). Tämä kuvasi SPD:n linjaa kehityksen peruutettavuuden varovaisesta mahdollisuudesta, joka oli realistista juuri sen pysäyttämässä, mikä ei ollut "vielä valmista".

SPD:lle aika oli se tekijä, joka teki sosiaalidemokraattisesta luopumispolitiikasta vastuullista verrattuna Vihreisiin, nimenomaan vaiheittain suoritettava vetäytyminen ei uhannut toimeentuloa ja siten sosiaalista hyvinvointia (esim. FAZ 14.5.1986). SPD:ssa nähtiin Vihreiden aikakäsityksen soveltamisen yhteisesti hyväksytyyn tavoitteeseen muuttavan sen "puhtaaksi illuusioksi". Puoluejohtaja Brandt perusteli SPD:n aikasuhtautumista: *„Wir stehen für einen energiepolitischen Kurs der Ausgewogenheit, der Mitte, der Vernunft; wir wollen den stufenweisen Umstieg von der Kernenergie auf andere,*

³⁶ Huomattava hetki, kuvaa saksalaisessa historiantutkimuksessa kahden aikakauden rajaa.

sichere Energieträger” (FAZ 27.5.1986). Vihreiden radikaalisiipi taas katsoi SPD:n vetäytymissuunnitelman aikataulun ilmentävän yhteisen vetäytymistavoitteen mitätöimistä: *”Bekanntnis zum weiterbetreiben dieser Todes Technologie”* (FAZ 16.5.1986) SPD:n pitkäntähtäimen aikataulu ilmensi ekoanarkistien mukaan SPD:n tekniikkafetismiä, jota Tshernobyl oli onnistunut vain vähäisessä määrin hillitsemään ja murtamaan (Engemann 1986, 11-2). Kristillisdemokraattien voi puolestaan nähdä ymmärtävän SPD:n vetäytymisstrategian aikarajallisuuden vastuuttomaksi, koska vetäytymisen ajallisen takarajan määrittäminen on poliittisen arviointikyvyn ulkopuolella (FAZ 19.6.1986). Aika on myös poliittisen vastuun käsite, jonka myötä poliitikkojen vastuu ajan realiteettien ymmärtämisestä priorisoidaan arvopoliittisuuden edelle. Ympäristöministeri Wallmann perusteli Die Politische Meinung -lehdessä (1986, 4-11) CDU:n linjaa kristillisen vastuunkannon näkökulmasta, joka määritti vastapuolen vaatimusten lyhytnäköisen politiikan vastuuttomaksi. Tämä rakensi analogiaa nopean päätöksenteon ja virheisiin johtavan lyhytnäköisen päätöksenteon välille. Näin ymmärrettynä ‘ajan ottaminen’ oli myös inhimillisen päätöksenteon välttämätön ulottuvuus joka korosti tulevaisuuden punnintaa politiikan taitona.

Viimekädessä voi siis sanoa, että aika oli keskustelun perus vedenjakaaja ja kiistan kohde. Erimielisyydet eivät lopulta tulleet merkityksellisimmiksi suhteessa ydinvoimasta luopumiseen, vaan kiistassa luopumisen ajallistamisesta. SPD ja Vihreät kiistelivät eksplisiittisesti ydinvoimasta vetäytymisen aikataulusta, mutta myös oikeistolle ydinvoimasta luopuminen muuttui debatin myötä realistiseksi tai ainakin mahdolliseksi tietyn ajanjakson päästä. SPD myöntyi lähimmäs Vihreiden vaatimuksia Hessenissä ilmaisemalla halukkuutta konkreettisen aikataulun valmisteluun teknisesti ja laillisesti realistiselle ydinvoimasta luopumiselle (FAZ 16.5.1986). Tämä ei kuitenkaan riittänyt Vihreille, koska he ilmaisivat pelkäävänsä SPD:n aikakäsityksen olevan liian erilainen: *”Für den Verzicht habe die SPD einen anderen Zeitrahmen vor Augen”* (FAZ 22.5.1986a). Ajan määrittäminen nousi keskustelussa itse poliittista tavoitetta merkittävämmäksi myös koalitiomuodostuksessa, Vihreät ja SPD erkanivat toisistaan koska eivät päässeet yhteisymmärrykseen aikataulusta, CDU ja SPD eivät olleet yksimielisiä tavoitteistaan, mutta kylläkin aikataulusta, joka siirsi kiistaa eteenpäin ja mahdollisti hallitusyhteistyön.

Aikanäkökulma kuvaa kiistaa esitettyjen asioiden tai arvojen tärkeysjärjestyksestä, sitä kautta miten ne priorisoidaan ajallisesti enemmän ja vähemmän merkityksellisiksi. Tässä mielessä vallitseva konsensus ydinvoimasta luopumisesta menettää poliittista merkitystään ja määritettäväksi nouseva aika ryhtyy purkamaan siihen sitoutuneita merkityksiä. Tshernobyl-keskustelussa aika, harkinta ja vastuu sidottiin tiukasti yhteen. Unioni jätti nimeämättä ajanjakson jonka kuluttua ydinvoimasta luopuminen saattaisi olla mahdollista, heistä nimenomaan vastuullinen harkinta esti toimimasta välittömästi. Vihreät nimesivät lakkautusta vaatiessa nimenomaan lakkautusaikataulua yhä uudelleen tarkkojen aikamääreiden kautta. Kiteytetysti ydinvoiman uhka oli Vihreiden argumentaatioissa akuutti ja vaati voimaloiden alasajoa kuukausien sisällä, politiikan vastuullisuuden legitimoivat välitön reagoiminen välittömään uhkaan. Kristillisdemokraateille akuutti uhka oli ydinvoiman lopettamisesta seuraava sähköenergian puutteen synnyttämä joukkotyöttömyys ja ”valojen sammuminen” (esim. FAZ 19.6.1986). SPD:n ja jossain määrin myös FDP:n linjanmuodostamisessa oli ”avonaisuutta” joka hajotti uhan ajallista aktualisoitumista. Riskipolitiikan ääripäät ydinonnettomuuden ja teollisuusyhteiskunnan selviämisen merkityksessä jäivät aktualisoitumatta, jolloin myös toisen ääripään hyväksymättömyys jäi tekemättä.

Avaamisen ja kiistämisen, bekkiläisessä mielessä poliittisen keksimisen ja vastamodernisaation konseptit käyttävät ajan näkökulmasta toistensa työkaluja, esimerkiksi CDU:n siirtäessä kiistan ajallisesti horisonttiin se näennäisesti jättää vaihtoehdot auki, mutta juuri tällä kiistää kiistan mahdollisuuden itse kysymyksestä; ydinvoiman poliittisesta hyväksyttävyydestä. Paitsi kiistan ajallisessa sivuun siirtämisessä, myös Vihreän puolueen linjassa konstruoida ydinvoiman riski `kaiken muun` ylittävälle tasolle voi nähdä keskustelua sulkevan tendenssin. Vihreät kieltäytyivät monessa mielessä argumentoimasta muiden poliittisten puolueiden reunaehtojen tasolla, koska ydinvoimarinokin olemus ylitti kaikki muut mahdolliset riskiuhat taloudellisista sosiaalisiiin; tämä tasoero teki vertailun ja sen mukaisen harkinnan mahdottomaksi.

Ajallisesta perspektiivistä määrittelykiistan rajoiksi tai vastaavasti mahdollisuuksiksi muodostuu tulevaisuuden määrittely, eräässä mielessä voisi jopa sanoa, että keskustelussa esitetyt määrittelyt ja linjaukset legitimoivat suurimmalta osin `pelkkä` arvio tulevaisuudesta. Riskiin kiinnittyvää omalaatuista mahdollisuutta voi tästä perspektiivistä hahmottaa Kosellekin kokemustilan ja odotushorisontin eriytymisen mielessä. Riskikeskustelua voi

lukea määrittelyä murtavana ja avaavana sen kautta, että riski on tekijä joka pystyy erottamaan tulevaisuuden odotukset menneisyyden kokemuksista, toisin sanoen rikkomaan niiden vastaavuuden. Liikkuva juna -määrittelyyn tiivistyy monia Tshernobyl-keskustelun keskeisimpiä elementtejä, se kiteytyy hyvin globaalin kehitysuskon symboliksi, jossa kehitys etenee lineaarisesti ja yhteinen hyvä kumuloituu matkan edetessä. Ohjaaja ei personoidu kuvauksessa, tai muodostuu korkeintaan osiensa summaksi. Tämänkaltaiseen kehitysymmärrykseen nojautuminen pystyy rajaamaan poliittisen tahdon `poisjäämisen aktiksi` ja sinänsä mahdottomaksi. Tällöin kehityksen pilareiden määrittellessä toinen toisensa välttämättömiksi, tavoitehorisontti tulee politiikalle annettuna. Vastakkaisen näkökannan esittäjien haasteeksi muodostuu tämän lähtökohdan hylkääminen tai ohittaminen argumentaation perusteina, Tshernobyl-retoriikassa junan pysäyttäminen tai vaihtaminen.

3.3 Riittävä turvallisuus riskimääreenä

Liittokansleri Kohlin puolustusretoriikka kulminoitui ensimmäisinä onnettomuutta seuranneina viikkoina tunnettuun lausahdukseen: ”*Die Probleme sind nicht in der Bundesrepublik, sondern in Tschernobyl*” (esim. FAZ 26.5.1986). Tätä spontaania linjausta ryhdyttiin CDU:ssa ja Kohlin omassa argumentaatiossa nopeasti korjaamaan, mutta sen spatiaalinen merkitys säilyi oikeistopuolueiden argumentaatiossa läpi Tshernobyl-keskustelun: Länsi-Saksa on tilana erilainen sekä erotettavissa ja sen riskitodellisuus on tämän tilan mukainen. CDU:n puoluesihteerin Geißlerin katsoi, ettei ydinonnettomuus voinut operoida politiikassa merkittävien vaalikysymysten tasolla: „*Es wäre ein Treppenwitz in der Gesichte der deutschen Parlamentswahlen, wenn wegen des Unfalls in einem technischen Kernkraftwerke in Ukraine.. [SPD] in Niedersachsen triumphieren würde*“ (Spiegel 26.5.1986). Tässä merkityksessä vaaran akuuttius säilyi Länsi-Saksan ulkopuolella läpi Tshernobyliin linkittyvän argumentaation.

CDU:n linja konstruoi liittotasavaltaa turvallisenä alueena, jonka ydinvoimat olivat korkeiden turvallisuusstandardien ansiosta maailman turvallisimpia. Tässä `maailman turvallisim` ilmensi tilaa, jonka riittävä turvallisuus perustui muiden, ulkopuolisten tilojen turvattomuuteen. Geißler (CDU) kyseenalaisti SPD:n linjan järkevyyden sitä kautta, että se pyrki maailman kuudentoista turvallisimman ydinvoimalan sulkemiseen, 320

turvallisuusstandardeiltaan kirjavan voimalan jäädessä käyttöön: *”Das wäre nicht die Lösung, wie Tschernobyl gezeigt habe”* (FAZ 13.5.1986). Tästä näkökulmasta vastaukseksi Tshernobylin luomaan riskitilanteeseen muodostuivat ratkaisut ongelmatilassa eli valtion ulkopuolella; riskittömimmän ydinvoimakapasiteetin alasajo rakentui epärationaaliseksi ja korkean turvallisuusstandardiston kansainvälinen levittäminen parhaaksi toimintalinjaksi. Tästä riskikonstruktiosta käsin Kohl määritteli Tshernobylin tarjonnan mahdollisuuden kansainvälisen informaatio- ja tiedotusjärjestelmän kehittämiseen ja parantamiseen ja näiden kautta riskien toimivampaan hallintaan (DB 11.7.1986). Näkemyksen voi nähdä hyväksyvän riski-ilmion rajattomuuden, mutta ylläpitävän vallitsevaa riski-ilmion hallinnan logiikkaa, joka toimii Länsi-Saksan alueen turvallisuuden takaajana.

CDU:n ympäristöpoliittinen edustaja Glück näki Sosiaalidemokraattien kritiikin tulevan väärään osoitteeseen: *”Der Brandstifter wird nur am Rand erwähnt, aber die Feuerwehr wird beschimpft”* (FAZ 15.5.1986b). Tämä rajasi onnettomuuden neuvostoliittolaisen politiikan epäonnistumiseksi ja torjui onnettomuuden yleisemmän ydinvoiman riskitodellisuutta avaavan tendenssin. Näkökulma kielsi Tshernobylin esiin nostaman kontrolloimattomuuden ilmiön olevan seurausta ydinvoimatuotannosta ja rationaalisesti määritetystä energiapolitiikasta sinänsä. Dregger määritti vallitsevan länsisaksalaisen politiikan olevan oikea positio ratkaisunhakemisessa: *”Nicht Ausstieg aus der Kernenergie sei die Aufgabe, sondern ”Vorreiter” zu sein für mehr Sicherheit”* (FAZ 7.6.1986). Länsisaksalainen poliittinen vastuu muodostui näin kristillisdemokraattisessa politiikassa velvollisuudeksi edistää parhaiden turvallisuusstandardien käyttöön pääsyä naapurimaissa. Tämä linjaus, vastauksena SPD:n ajamaan *Einstieg in den Ausstieg*-määritykseen perusteli itseään ongelmanratkaisuun keskittymisenä ja kuvasi tässä mielessä saksalaisesta ydinvoimasta vetäytymistä riskiongelman ratkaisemisesta luopumiseksi.

Tämän näkökulman mukaisesti ydinvoiman globaali riski konstruointiin tekniikan kehittymättömyydeksi tai vain kehittymättömän tekniikan virheeksi, näin virhemarginaalia voitiin pienentää turvallisuustekniikkaa lisäämällä eli tekniikkaa kehittämällä. Sisäasiainministeri Zimmermann (CDU) perusteli saksalaisen ydinvoiman turvallisuutta riittäväksi: *„Die Kernenergie in der Bundesrepublik habe ein so hohes Maß an Sicherheit, dass sie verantwortbar bleibe”* (FAZ 6.5.1986). Riski ilmeni näin tilana, jonne politiikalla voitiin pumpata lisää turvallisuutta. Turvallisuuden lisääminen pienentää riskiä ja rajaa sen

niin, ettei se ylitä yhteiskunnan sietokykyä, eikä ihmisten arviointikykyä; Zimmermann katsoi että myös saksalaisten ydinvoimalaitosten häiriötilat olivat mahdollisia, mutta eivät hallinnan ulkopuolella: *Unsere Sicherungen sind so umfassend ausgelegt, daß Unfälle nach menschlichen Ermessen beherrschbar bleiben* (DB, 14.5.1986). Samassa merkityksessä Baden-Württembergin ympäristöministeri Weiser katsoi, ettei Tshernobylin käsittelyyn tarvinnut kriisirymää tai toimintatapoja, koska kriisiä ei ollut, ”*Wenn wir den Unfall bei uns im Land gehabt hätten, dann wäre alles geregelt geworden*” (Spiegel 12.5.1986b). Tämä edusti puolueretoriikan äärimmäistä laitaa, mutta vastasi CDU:n siviilisuojelulain mukaista käsitystä kontrollin mahdollisuudesta, jonka hallittavan alueen tilallistaminen teki mahdolliseksi.

Kuusitoista ”maailman turvallisinta” ydinvoimalaa pitävät filosofisessa mielessä sisällään riskin mahdollisuuden, mutta reaali poliittisessa merkityksessä tämä on liian marginaalinen poliittisen kiistan kohteeksi. Keskittyminen termiin ”korkeat turvallisuusstandardit” rajaa politiikan roolin teknologian kehittämisessä ja edelleen rakentamisessa koskemaan teknologian laatua ja määrää, ei sen olemusta sinänsä. Ongelmien ratkaisu viittaa tässä mielessä laadun ja määrän parantamiseen; tekniikan parantamisesta tulee poliittisen tahdon ja yhteiskuntaa ohjaavien poliittisten arvojen mukaista. Tältä pohjalta on ainakin ilman syvempää tarkastelua ristiriidatonta esittää saksalainen arvomaailma hierarkiana, jossa ydinvoima on välttämätöntä, mutta ihmisten turvallisuus ja terveys ovat sitä hierarkkisesti ylempänä. CDU rakensi legitimitettiään tekemällä kaiken turvallisuuden eteen ja määrittämällä tätä kautta ”kaiken”, eli sen mitä politiikan piiriin näin saattoi kuulua. Riski käsitteellistettiin näin määreeksi, jonka poliittinen tahtotila pystyi muuntamaan riittävän pieneksi, tai toisin sanoen riittävän turvalliseksi. Tässä mielessä puolueen voi nähdä ymmärtävän riskin liialliseksi epävarmuudeksi.

Riskin olemus hahmottuu pitkälle turvallisuuden määrittämisen ja turvallisuuden osoittamisen tapojen kautta. Näin turvallisuuden arvioinnilla ei ilmennetä ainoastaan riskin laajuutta ja uhkan akuuttiutta, vaan etenkin sen kontrolloitavuuden tapaa ja siten sen ilmenemismuodon merkitystä. Poliittisen arvioinnin kannalta kyse ei siis ole aiempaa suuremmasta uhkasta, vaan tämän ilmenemisen osoittamisesta ja arvottamisesta. Näin tulkittuna Kristillisdemokraattien turvallisuuden konstruointitapa osoittaa, vaikkakin he käsittävät vallitsevat arviointi- ja toimintatavat tilanteen vaatimusten mukaisiksi, riskin olevan liialliseksi päässyttä satunnaisuutta. Tämän satunnaisuuden tai epävarmuuden

lähtökohta on aiempaan luonnehdintaan viitaten erehtymistä, oleelliseksi riskimäärittelyksi muodostuu siis toiminnan virheet sekä erehtymisen ja edelleen niiden poissulkemisen mahdollisuus ihmistoiminnasta. Näin CDU:n turvallisuuden kehittäminen ja lisääminen keskittyy arvioimaan ja huomioimaan tunnettavissa olevaa aluetta, sen ulkopuolelle jäävää epävarmuutta nimeämättä ja käsittelemättä.

Baijerin opposition puhemies Hiersemann (SPD) perusteli *Einstieg in den Ausstieg* -linjaa Kristillisdemokraateille esittämällä sen keskeisimmän merkityksen olevan saksalaisen ydinvoimapolitiikan rakentamisessa esimerkkinä muulle maailmalle: ”*daß Kernenergie nicht der einzige Weg ist*” (FAZ 15.5.1986b). SPD pyrki rakentamaan Tshernobylin onnettomuudella potentiaalista käännöskohtaa, jonka voi nähdä murroksena myös kristillisdemokraattien konventionaalisen tilan ymmärtämiseen. SPD kieltäytyi toistuvasti retorisesti astumisesta Plutoniumtalouteen ³⁷ (esim. FAZ 14.5.1986a). SPD:n puolueyhmän johtaja Hauff määritteli Tshernobylin kaltaisen ongelman lähtökohdaksi hallitsevat talouden mekanismit: *Grenzwerte schreiben bestenfalls den Stand der Technik fest ...Wer nahezu ausschließlich mit Grenzwerten arbeitet, der schafft keine ökonomischen Anreize zur umweltverträglichen Produktion* (Diehl 1986, 546). Tämän voi nähdä kritisoivan taloudellisten lähtökohtien läsnäoloa turvallisuuden arvioinnissa, näin ymmärrettynä näkökulma nostaa talouden, teknologian ohi, kyseenalaistamisen kohteeksi. SPD konstruoi potentiaalista vaaraa tilajaon pohjalta, joka ei ollut käsitettävissä ydinreaktoreiden maantieteellisen sijainnin perusteella. Plutoniumtalouden voi nähdä konseptiona joka ei toki kiellä, mutta ohittaa Kristillisdemokraattien logiikan turvallisimman tekniikan alasajon epärationaalisuudesta. Nimenomaan astumisen akti plutoniumtilaan pyrkii kuvaamaan vaarojen kumuloitumusta tilallisen logiikan mielessä hallitsemattomalla tavalla.

CDU:n argumentointi rakensi kriisin käsittelyn alussa turvallisen tilaa myös sitä kautta, että perustuen raja-arvojen ylittämättömyyteen, kansa Länsi-Saksan alueella ei ollut missään vaiheessa ollut vaarassa (esim. FAZ 2.5.1986). Turvallisuutta saattoi osoittaa mittaamisella kuitenkin vain temporaalisesti, olennaisempi turvallisuuden määrittämisnäkökulma muodostui kansallisvaltion rajojen ja riskin rajattomuuden tematiikan kautta. Kaikki osapuolet rakensivat turvallisuustodellisuuttaan riskien rajattomuuden

³⁷ *Plutoniumwirtschaft*

lähtökohdasta. CDU:n liittopäivien puolueryhmän johtaja Dregger perusteli saksalaisen ydinvoiman alasajon hyödyttömyyden nimenomaan riskien rajattomuuden merkityksessä: *Leider seien die Risiken der Kernenergie von einer grenzüberschreitenden Dimension und betreffen alle Völker und Staaten* (15.5.1986a). Niedersachsenin puolueryhmän puheenjohtaja Remmers (CDU) nimitti sosiaalidemokraattista vetäytymispolitiikkaa lyhytnäköiseksi kansallisrajoitteisuutensa vuoksi (ibid); vetäytymispolitiikka -termi kuvaa ydinvoimasta luopumista pakona, joka jättää muun maailman selviämään kehityksen ongelmista. Kohl määritti sekä ongelman, että ratkaisun operoivan toisiaan vastaavalla, kansallista energiapolitiikkaa korkeammalla tasolla: *Die internationale Dimension des Unglücks von Tschernobyl auch internationale behandeln ist notwendig* (FAZ 17.5.1986). Tämä rajasi riskiä ulos länsisaksalaisesta politiikasta kuvaamalla sitä tasona, johon suhteutettuna Länsi-Saksa oli merkityksetön. Albrechtin (CDU) mukaan juuri Tshernobyl osoitti etteivät kansat olleet toisistaan riippuvaisia enää vain suhteessa rauhaan, vaan myös suhteessa terveisiin elinolosuhteisiin, jonka hän edelleen esitti mahdollisuutena tulla vakuuttuneeksi kansainvälisen yhteistyön tarpeellisuudesta (FAZ 17.5.1986b). Kohl kiteytti poliitikkojen edustavan Tshernobylin määrittämässä tilanteessa globaalia vastuuta: *Wir stehen also angesichts Chancen und Risiken des Fortschritts nicht nur unseren Mitbürgern gegenüber in der Pflicht, sondern tragen wegen der Verflechtung unserer Welt auch internationale Verantwortung* (FAZ 13.5.1986).

Myös Sosiaalidemokraattien riskimääritysten lähtökohtana oli riskien rajattomuus, jonka Tshernobylin onnettomuus oli tehnyt ilmeiseksi, CDU:sta poiketen SPD:n voi kuitenkin nähdä ymmärtävän rajattomuuden analogiana rajoittamattomuudelle. Tämä ymmärrys on viime kädessä nähtävissä perustana SPD:n vaatimalle vetäytymislinjalle. Puolue vaati hallitukselta johdonmukaista ympäristö-ulkopolitiikkaa, joka vakuuttaa naapurimaat idässä ja lännessä energiatuotannon ydinvoimattomuuden välttämättömyydestä: *„Das werde um so erfolgreicher sein, je konsequenter die Bundesrepublik auf diesem Weg vorangehe“* (FAZ 21.5.1986). Länsi-Saksan positioiminen roolimalliksi sekä ympäristöasioiden sulauttaminen ulkopoliitiikan keskiöön pyrki määrittämään länsisaksalaisen energiapolitiikan keskeisenä kansainvälisen riskikondition ohjaamisessa. Suhteutettuna tähän Vihreän puolueen rajattomuuden ymmärrys menee pidemmälle riskitodellisuuden ohjailtavuuden ulottuvuudessa. Vihreät kehittivät Kohlin lausumasta ”ongelma on Tshernobylistä, ei Saksassa”, iskulauseensa: *„Tschernobyl ist überall“* (esim. FAZ 2.5.1986). Samoin he vastasivat CDU:n väittämään länsisaksalaisten ydinvoimaloiden

kansainvälisesti korkeimmasta turvallisuusasteesta: ”*Sie seien genauso unsicher wie alle anderen*” (FAZ 17.5.1986). Vihreät rakensivat riski-ilmion hyväksymättömyyttä pyrkimällä osoittamaan kaikkien ydinvoimariskin myötä esiin tulevien aspektien kestättömyyden; ydinvoiman riskit olivat inhimillisen hallinnan rajojen ulkopuolella, toisaalta myöskään marginaalisen todennäköisyyden hyväksyminen ei antanut oikeutusta tuotantomuodolle uhkan totaalisuuden laadun vuoksi. Vihreiden määrittämän riskiargumentoinnin voi tässä mielessä nähdä kieltäytyvän jyrkästi riskien priorisoinnista ja toisiinsa suhteuttamisesta teollisuusyhteiskunnan kontekstissa.

FDP-politiikkojen erisuuntaiset ydinvoimakannat ajoivat puolueen toukokuun lopun puoluekokouksessa näkyvään puolueensisäiseen kiistaan yhteisestä ydinvoimalinjasta. Pääsihteeri Hausmann (FDP) totesi vaatimuksille ydinvoiman lopettamisesta löytyvän yhtä vähän yksimielisyyttä, kuin lisärakentamisen kannattamiselle” (FAZ 16.5.1986a). Entinen talousministeri Lambsdorf esitti järkeväksi jakaa riskejä maan sisällä energiamuodoittain ja alueittain (FAZ 26.5.1986b). Genscherin (FDP) ulkopoliittinen visio selviämisyhteisöstä luo aiemmin kuvatun ylimenokauden kaltaista poikkeustilaa, jolla voidaan perustella poikkeavia sääntöjä: ”*Chancen von Tschernobyl.. der Katastrophe einen neuen Beweis dafür, daß Ost und West zu einer Überlebensgemeinschaft gezwungen sind*“ (Zeit 23.5.1986). Näin aseteltuna Liberaalien ja Vihreiden voi nähdä rakentavan riskiymmärryksen ’ääripäitä’ riskin poliittisen käsittelyn eli sen priorisoinnin ja suhteuttamisen merkityksessä. Verrattuna Vihreisiin Liberaalit näkivät paljon pelitilaa ydinvoimariskin merkityksessä suhteessa muihin riskeihin ja etuihin, heidän riskimäärittelyään voi kuvata epävarmuuden myöntävänä arviointina.

Tshernobyl aiheutti tilallisen logiikan murtumista, tai paremminkin kiistaa tuosta logiikasta suhteessa tilan kautta määrittyvään poliittiseen vastuuseen ja moraliin. Totutusti poliittisen päätöksenteon vastuu on ensisijaisesti kansan suojele ja toissijaisesti, mahdollisuuksien mukaan, kansan ulkopuolisten auttaminen. Tämä logiikka kyseenalaistui premissinä toimineiden rajojen himmetessä. Poliittisesti Vihreiden esittämän kaltaiseen näkemykseen ”*Tschernobyl ist überall*” oli vaikea suhtautua, koska poliittinen määrittelyvalta edelleen loppui valtion rajoille, kuten myös sitä legitimoivat demokraattiset vaaliäänet. Tästä ristiriidasta katsoen rakentui Kohlin visioima, Euroopassa ärsytystä aiheuttanut ”saksalaisen linjan eurooppalaistaminen” ja pyrkimys kansainvälisen hallinnan mahdollisuuden rakentamiseen.

Kuvatun rajallisuuden ja tilan logiikan kyseenalaistumisen rinnalla Tshernobyl-keskustelu kiinnittyi Länsi-Saksassa maan sisäisen järjestyksen ja kansalaisvapauksien problematiikkaan. Tämän keskustelun, uusia muotoja hakevan riskien arviointikeskustelun rinnalla, voi nähdä seuraavaan suurilta osin vallitsevaa ”kansallisvaltiollisten” ongelmien tematiikkaa. Riskikysymys muuntui loppukesän runsaiden mielenosoitusten ja väkivaltaisten yhteenottojen myötä järjestyksymyksen ulottuvuuteen. Ydinvoiman vastaiset mielenosoitukset yltyivät ajoittain yhteydenotoiksi poliisin kanssa³⁸ ja ydinvoimala-alueilla, erityisesti vielä rakenteilla olevien reaktorien läheisyydessä esiintyi sabotaasia. Näistä lähtökohdista Kristillisdemokraateille tarjoutui tilaisuus vahvistaa valmisteilla vuosia ollutta, mutta kansan vastustamaa siviilinsuojelulakia. Puolueessa tämä tematisoitiin suojatilan rakentamisena³⁹, näkökulma toi keskusteluun poikkeustilan valtiolle määrittämät oikeudet ja vastuut. Tähän liittyen liittopäiväedustaja Kalisch vertasi rajat ylittävää katastrofia sotatilaan (Spiegel, 22.9.1986a). Siviilinsuojelulain toimenpiteet noudattivatkin sotatilan kansansuojelua sairaaloiden, puhdistustoimenpiteiden ja bunkkerisuojiin muodossa ja ohittivat näiltä osin riski-ilmiön poikkeavuuden konventionaalisisista vaaroista; esimerkiksi lääketieteen kykenemättömyyden korjata säteilyn aiheuttamia vaurioita. Lain toimenpiteiden voi nähdä kuvaavan osaltaan kristillisdemokraattien eri tasoille jakaantunutta argumentaatiota, jossa keskusteltiin arvojen tasolla, mutta harkintaa ei päästetty politiikan toimenpiteiden tasolle. Bremenin senaattori Krönig (SPD) kommentoi lain hyväksymisen myötä menetettävän poliittisen tahdon torjua riskeistä, teknisen lisäksi, myös poliittisesti (Spiegel, 22.9.1986b).

Siviilinsuojelulain ympärille muodostunut kiista lisäsi siis keskusteluun poliittisen vaaran ulottuvuuden. SPD katsoi kansalaisvapauksien olevan vaarassa: *Die Entwicklung neuer Universaltechniken gefährden die Individual- und Freizeitrechte* (Klose 1987, 333). Baijerin opposition edustaja Hiersemann (SPD) kuvasi Wackersdorfin puolustajien riskeeraavan Baijerissa henkisen kansalaissodan syntymisen mahdollisuuden, Kristillisdemokraateilta hän vaatii tilanteen edellyttämää uudelleen ajattelua: *”Wir bitten Sie herzlich, wir bitten Sie inständig, diesen Weg des Umdenkens ein paar Schritte mit uns zu gehen”* (FAZ 15.5.1986b). ”Henkisellä kansalaissodalla” Hiersemann määritteli mielenosoitusten kuvastavan vain jäävuoren huippua kansalaisten mielialasta ja hahmotti

³⁸ VäkivaltaisuuDET keskittyivät Hampuriin, Brokdorfiin ja Wackersdorfiin.

³⁹ Schutzraumbau.

näin alhaalta ylös lähtevää muutosta. Kristillisdemokraatit perustelivat lakia vakauden säilyttämisen ensisijaisuutena, he nimesivät SPD:n ja Vihreiden allianssin ”kaaoksen ja kriminaalisuuden” liitoksi (Spiegel 4.8.1986). Liberaalipuolue meni tätä pidemmälle määrittäessään Vihreän puolueen toiminnan ”organisoiduksi poliittiseksi kaaokseksi”, jonka valtaantulo varmistaisi ”tien harhaan ennakkoon ohjelmoitukseksi”. FDP näki Vihreiden uhraavan oikeusjärjestyksen anarkismin alttarilla, eli toisin sanoen heittävän neljäkymmentä vuotta hiotut turvallisuus- ja yhtenäisyysintressit menemään. (FAZ 23.5.1986) Puheenjohtaja Bangemann (FDP) syytti Vihreiden kevyen suhtautumisen poliisien vaurioihin kuvaavan puolueen suhdetta väkivaltaan ja valtion järjestys- ja rauhantehtävään (FAZ 21.5.1986). Tämän argumentoinnin voi nähdä tähtäävän järjestyksen positiointiin kehityksen ja poliittisen vastuun mahdollistumisen ennakkoehtona. FDP:lla idea lineaarisesti kehittyvästä tulevaisuudesta rakentui nimenomaan kronologisen kehittymisen mahdollistaman järjestyksen perustalle, tässä mielessä kehityksen edetessä sosiaalista hyvinvointia kumuloitui konsensuksen edellytyksillä. Tästä näkökulmasta valmisteltujen asioiden kyseenalaistaminen ja kiistäminen esiintyi niiden hukkaan heittämisenä.

Tilallisuuden näkökulmasta hahmotettuna Tshernobyl-debatissa kyseenalaistettiin politiikan ennakkoehtojen dikotomiaa, joka vakiintuneesti pohjasi poliittisen toiminnan perusteluja muun muassa ulkona - sisällä sekä turvallinen – korkea riskinen kahtiajakojen kautta. Tässä mielessä erityisesti talouden, teknologian ja sosiaalisen hyvinvoinnin määreet olivat vakiintuneet toisiaan tukeviksi, mutta toisistaan selkeästi erotelluiksi. Plutoniumtalous- termi kyseenalaisti näitä yhteiskunnan pilareita tavallaan sulauttamalla ne yhteen, termi kietoo tekniikan ja talouden toisiinsa siinä merkityksessä, etteivät ne nykyisessä teollisen yhteiskunnan yhteiskuntamuodossa voi olla olemassa erillään. Tämä ilmenee selvemmin SPD:n välittömästi ydinonnettomuutta seuranneessa määrittelyssä, joka tuo suurteknologian ja kaupallisuuden eksplisiittisesti esiin plutoniumtalouden perusteina: ”*gegen den Einstieg in die großtechnisch kommerzielle Plutoniumwirtschaft*” (FAZ 30.4.1986).

3.4 Uhkan retoriikka – poispuhuminen ja pelkokampanja

Riski-ilmiön konventionaalisiin konfliktinäkökulma löytyy kiistasta mahdollisen ja järkeväen toiminnan muodosta, toisin sanoen siitä millä ehdoin ja miksi ajettu poliittinen linja on argumentaatioltaan hyväksyttävien. Riskiargumentaatio realistisen, rationaalisen sekä mahdottoman ja mahdollisen retorikalla pelikentällä muokkaa myös ja etenkin näitä määreitä itseään. Järkevän ja mahdollisen politiikan osoittaminen kuvaa rakentumisensa myötä myös politiikan ja poliitikon roolia, sekä poliittisen määrittelyvallan rajoja.

Kansan kokema pelko, pelolla politikointi ja sen merkitys poliittista vastuuta ohjaavana voimana määritti julkisessa keskustelussa arviointikykyisen ja vastuullisen poliitikon kuvan muodostumista. Vihreät ja Sosiaalidemokraatit syyttivät hallitusta, erityisesti sisäministeri Zimmermannia ja tutkimusministeri Riesenhuberia vaaran vähättelystä ja riskien poispuhumisesta (esim. FAZ 2.5.1986). Kristillisdemokraatit päinvastoin väittivät Sosiaalidemokraattien ja Vihreiden pelaavan pelolla ja ajavan poliittista agendaansa pelkokampanjan tuella (esim. FAZ 16.6.1986). Niedersachsenin pääministeriehdokkaan Schröderin (SPD) julistettua vaalien alla pyrkivänsä pääministerin positioon päästessään kaikkien osavaltion voimaloiden alasajoon, Remmer (CDU) syytti hänen politiikkansa mielistelystä ja pelon hyväksikäytöstä: *Verantwortungslose Anbieterungspolitik unter Ausnutzung von Ängsten* (FAZ 14.5.1986e). Pelon käsittelyn näkökulma kuvaa merkityksenantoa pelon erilaisille kanavoitumistavoille, toisin sanoen riskiin suhtautumisen poliittista arvottamista. Kristillisdemokraateille pelko esiintyi määreenä, jonka yläpuolella poliitikkojen tuli olla. Ympäristöministeri Wallmannin (CDU) mukaan vastuullinen poliitikko ei antanut pelon, jota itse myös kokee, vaikuttaa toimintaansa ja päätöksiinsä:

Angst ist ein schlechter Ratgeber. Wer sich von Angst bestimmen läßt, denkt zu kurz und entscheidet zu kurz ... Ich habe auch keinerlei Verständnis für die, die Ängste vor der Kernenergie zur Grundlage ihres Wahlprogramms machen, und dann, wenn die erste Wahlentscheidung nicht die erhoffte Ernte einbringt, die Schwerpunktthemen ihres Wahlkampfes verlagern. (Wallmann 1986,5)

Pelon merkityksellistäminen irrationaalisuuden ohella ainoastaan populistisen politiikan aspektiksi vastasi Genscherin (FDP) näkemystä Tshernobylin vuolemisen poliittiseksi

nuijaksi ydinvoimanvastustajien tavoitteiden ajamiseen (Zeit 23.5.1986). Liittokansleri Kohl varoitti maan poliitikkoja ja kansaa jäämästä pelkotilaan (FAZ 15.5.1986). Pelon käsitteellistäminen 'pelkotilaksi' näyttää sen lamaannuttavana ja harhaanjohtavana määreenä; nimenomaan järkiperäisiä poliittisia päätöksiä ei voi tehdä pelon pysäyttävästä tilasta käsin. Pelon ollessa inhimillinen, mutta järjellisyttä rajoittava tunne, kristillisdemokraattisen poliitikon hyveeksi osoittautui pyrkiminen moraalisesti järkevän ja rationaalisen tasolle. Erityisesti Wallmannin määrittely pelon käyttämisestä vaaliaseena legitimoit Kristillisdemokraattien linjaa siltä kannalta, ettei se alene temporaalisiin, ajan myötä merkityksensä menettäviin vaatimuksiin. Kohl määritteli pelkoa uusien tilanteiden kohtaamisen luonnollisena, havainnon puuttumisen aikaan saamana tunteena: *Die Gefährdung ist anonym und wird gerade deshalb als beklemmend und als berdrochlich empfunden* (DB 14.5.1986). Tästä näkökulmasta hän nimesi Tshernobylin jälkeisen tilanteen rohkeutta vaativana vastuksena ja tematisoi riskejä esiin nostavaa debattia ihmiskunnan tendenssinä 'pysähtyä vastoinkäymisten edessä':

Wir sind mit dem technischen Fortschritt in Bereiche vorgestoßen, die die Vorstellungskraft der meisten Menschen überschreiten. Bei Rückschlagen halten wir um so erschrockener inne. Wie viele unter uns begreifen schon die Grundlagen und die Abläufe moderner Nukleartechnik? (ibid)

Myös Albrecht (CDU) määritteli pelon olemusta ajatteluvirheenä katsomalla kansan pelon johtuvan väärinymmärryksestä hallituksen toimintaa kohtaan: *Manche Bürger hätten den Unterschied zwischen Gefahr und Vorsorge nicht recht verstanden* (FAZ 17.5.1986). Sosiaalidemokraatit näkivät pelon tunteen, annetussa laajuudessaan, olevan relevantti politiikan muutostekijä. Hessenin pääministeri Börner (SPD) näki vastuullisen politiikan olevan kansalaisten pelon vakavasti ottamista ja sen mukaan hallitsemista. Hän esitti nimenomaan pelon olevan tilanteen liikkuva muuttuja ja sikäli poliittisen muutoksen lähtökohta: *„Die Sorgen der Menschen müssten ernst genommen werden. So sei der Bau eines Leichtwasserreaktors in Borken heute **nicht mehr** zu verantworten“* (FAZ 21.5.1986b). Tässä mielessä pelon hyväksyminen hyväksyy tulkinnan riskin ja merkittävän, vertailtamattomissa olevan vaaran analogiasta.

FDP:n puheenjohtaja Bangemann jatkoi CDU:n linjaa merkityksellistämällä pelon politiikan irrationaaliseksi lähtökohdaksi. Hän kuvasi Tshernobyli-pelon hallitsemää

tilannetta järjen ja tosiasiatiedon vastaiseksi ja nimesi 'tunteiden ilmaston' tekevän faktoilla vaikuttamisen vaikeaksi (FAZ 21.5.1986). Bangemann kritisoi Vihreiden linjaa politikoinnista lyhytnäköisesti vallitsevan mielialan mukaan: *Wir sehen keine verantwortbare Möglichkeit, jetzt den Ausstieg aus der Kernenergie zu proben ... FDP sei gegen emotionale Weltflucht und Tauchversuche in den trüben Wassern einer Stimmungsdemokratie* (FAZ 24.5.1986). Kristillisdemokraattien ja Liberaalien rakentama pelon ja irrationaalisuuden analogia hahmottaa riskin tiedostamisen ja arvioinnin kuulumista poliittisen arviointikyvyn ja asiantuntijuuden piiriin. Riskin kiteytyminen siihen kiinnittyvän pelkoilmion poliittisena käsittelynä kuvatun rauhoittelun ja normalisoinnin merkityksessä, nostaa esiin Lagadecin kuvaaman tendenssiä. Kansan tunteellisuus ja kykenemättömyys korkeatasoiseen päättelyyn alkavat piirtyä riskien arviointiin sopimattomina määreinä ja sulkeistaa ei-asiantuntijoita ulkopuolelle. Tästä näkökulmasta riskitodellisuuden myötä rationaalisuus eroaa havainnoinnista ja puhtaan järkeilyn ulkopuolisista arviointitavoista.

Vihreiden reaali politiikat katsoivat, ettei laaja pelko ydinvoimaa kohtaan kanavoitunut poliittiseksi konsensukseksi ydinvoimasta vetäytymisen hyväksi, koska tietä ekologisempaan yhteiskuntaan ei oltu, ainakaan vielä, tehty näkyväksi ja siten konkreettisesti hahmotettavaksi (Spiegel 16.6.1986). Kansanvastustusta agitoimaan pyrkivä puolue viittasi usein kansan lamaannukseen ja epäuskoon suunnanmuutoksen mahdollisuudesta. Tästä näkökulmasta vastuullisen politiikan tehtäväksi muodostui vaihtoehtojen realistiseksi tekeminen. Pelon sisältö esiintyi tässä merkityksessä sekä keinona, että päämääränä. Vihreät määrittivät riskiä totaalisen uhkan merkityksessä, puolueen ekoanarkistinen siipi vei tematisoinnin pisimmälle arvioiden Tshernobylin varovaistenkin arvioiden mukaan aiheuttavan seuraavien vuosikymmenien aikana kymmenientuhansien ihmisten kuoleman Euroopassa (GWR 1986, 6). Hessenin ympäristöministeri Fischer näki kansan pelon mahdollisuusmomenttina Vihreiden poliittisen linjan menestyksekkäälle läpiviemiselle: *Doch sollten wir die furchtbare Atom-Katastrophe auch als Chance nutzen. Es gibt heute die Möglichkeit, mit der politischen Akzeptanz breitere Bevölkerungskreise eine hochmoderne Energiestruktur aufzubauen* (Fischer 1986, 9). Sekä radikaali- että realosiiven voi nähdä konseptoivan pelkoa ja sen seurauksia mahdollisuutena riskillisyyden 'oikeaan' ymmärtämiseen ja käsittelyyn.

Albrechtin (CDU) lausuma: „*Wir kämpfen gegen das Gespenst Stimmung*“ (FAZ 24.5.1986) määrittäi Kristillisdemokraatit paitsi vastuunottajina, myös eteenpäin viejinä moraalisesti oikeaan suuntaan. Kohl katsoi Kristillisdemokraattien haasteeksi puolueen linjan pitämisen: *die CDU solle sich nichts aufreden lassen und die durch Tschernobyl entstandene Stimmung durchstehen*. (FAZ 13.5.1986). Albrecht (CDU) nimesi SPD:n ydinvoimalinjan opportunistiseksi ja katsoi päätösten, joista Unioni pystyy vastaamaan pitkällä tähtäimellä, vahvistavan kansan luottamusta (FAZ 24.5.1986). Kohlin ja Albrechtin lausumat rakentavat analogiaa CDU-puolueen ja saksalaisen kansakunnan selviämisen välille: kun puolue selviää kansalaisten pelosta ja kapinoinnista sekä kristillisdemokraattisen linjan kyseenalaistamisesta, myös valtio selviää. CDU:n argumentaatioissa riski ei ilmene nykyistä linjaa kyseenalaistavana tekijänä, päinvastoin juuri 'nykyisen' linjan lähtökohdista etenevä kehitys vie, esimerkiksi konkreettisen riskittömämpien energialähteiden tutkimuksen rahoittamisen kautta vähempi riskiseen yhteiskuntaan. Liberaalien riskiymmärryksen voi tässä suhteessa nähdä samanlaisena, Niedersachsenin FDP:n ryhmäjohtaja Baum nimesi tutkimusrahoituksen suuntaamisen pyrittävä siihen että jäännösriski voidaan jonain päivänä poistaa: „*Die FDP müsse Druck machen, damit andere Energiequellen entwickelt würden, die das atomare Restrisiko eines Tages beseitigen sollten*“ (FAZ 24.5.1986). CDU:n ja FDP:n linjauksien valossa riskiongelmia tai vallitsevan pelon lähtökohdat eivät siis ole nähtävissä rationaalisen toiminnan tai teollisuusvaltion politiikan seurauksena, koska ne positioivat riskiongelman syntyneen 'tilassa', jossa kyseinen rationaalisuus on nimenomaan ollut puutteellista.

Pelko linkitti poliittisen järjen ja vastuun osoittamisen kysymykseen riskin laadun ja määrän hyväksyttävyydestä. Kiista riskin olemuksesta näissä laadun ja määrän dimensiossa kiteytyi Tshernobyl-debatissa jäännösriskikonseptin määrittelyyn. Jäännösriski *Restrisiko* kuvaa riskimarginaalia, jota ei tieteen metodein ja varotoimin voida sulkea pois, kysymys jäännösriskin merkityksestä ja siitä kuinka paljon jäännösriskiä teollisuusyhteiskunnan tulee sietää, nousee poliittisen arvioinnin ja vastuun kannalta oleelliseksi. Sosiaalidemokraatit näkivät saksalaisen ydinvoiman alasajon välttämättömäksi juuri jäännösriskin poissulkemisen vuoksi (esim. FAZ 24.6.1986). Maapäiväedustaja Rau (SPD) nimesi ydinvoimasta luopumisen syyksi ajan mittaan liian suureksi kasvavat riskit (Spiegel 19.5.1986). Schäfer (SPD) kritisoi Kristillisdemokraattien korkeisiin turvallisuusstandardeihin perustuvaa todennäköisyyslaskentaa: „*Wenn Regierungsmitglieder sagten, deutsche Reaktoren seien „absolut sicher“, so sei das die*

Unwahrheit, weil es kein absolut sicheres technisches System gebe“ (FAZ 6.6.1986). Maapäiväedustaja Rau (SPD) hahmotti energiantuotantomuodon jäännösriskiä inhimillisten virheiden näkökulmasta, argumentoiden jäännösriskin hallinnan teknistä takaamista inhimilliseen yhteiskuntaan sopimattomaksi:

Dabei sollten wir nie vergessen: Selbst wenn es jemals gelingen sollte, technische perfekte Systeme herzustellen, so bleiben doch die Menschen, die mit diesen Maschinen umgehen, unvollkommen und machen Fehler. Absolute Sicherheit kann es schon deshalb nicht geben, weil Menschen nicht wie Maschinen funktionieren können. Und wir wollen auch nicht, dass Menschen wie Maschinen funktionieren. (Diehl 1986, 545)

SPD määritteli jäännösriskin ilmentävän arvioimattomissa olevaa uhkaa, tämä hahmotti ydinvoimariskin suhteessa muihin riskeihin eri tasoiseksi ja tässä mielessä vertailtamattomissa olevaksi. Nordrhein-Westfalenin luonnonsuojeluministeri Matthiesen (SPD) perusteli fossiilisten polttoaineiden ensisijaisuutta ydinvoiman räikeällä, Tshernobylin ilmeiseksi tekemällä jäännösriskillä (FAZ 6.6.1986b). Vastaavasti Saarlandin pääministeri Lafontaine linjasi, etteivät konventionaalisten voimalaitosten kuormittavuuden riskit olleet vertailtavissa ydinvoiman sisällään pitämiin riskeihin (FAZ 15.5.1986c). Riskin vertailtamattomuus perustui näin sen kahteen dimensioon; sen ilmenemisen suuruuteen ja tuon ilmenemisen arvioimattomuuteen. Todennäköisyyksiin perustuva arviointi ei tämänkaltaisen linjan mukaan ollut merkityksellinen.

Hampurin Sosiaalidemokraattien ryhmäjohtaja Runde kumosi riskin marginaalisuuden merkitsevän riskin pienuutta: *„Seit Tschernobyl wissen wir: das, was Statistiker und Ingenieure in seiner Wahrscheinlichkeit immer mit gegen Null tendierend berechnet haben, der größte anzunehmende Unfall, kann jenseits aller Statistik täglich und überall stattfinden“* (Diehl 1986, 544). Tässä merkityksessä Sosiaalidemokraatit nimittivät riskien, liian suurien mahdollisten vaarojen merkityksessä, asettavan kehityksen kyseenalaiseksi suhteessa riskin totaaliseen laatuun ja vasta toissijaisesti suhteessa sen todennäköisyyteen. SPD:n kansanedustaja Hauff määritteli jäännösriskiin arvioinnin todellisen merkityksen olevan mahdollisten onnettomuuksien todennäköisyyden arvioinnin sijaan riskin laadussa: *Jedes technische System hat sein Risiko. Es hat keinen Sinn, bei dieser Frage in Technologiechauvinismus zu machen ... Was bedeutet die Reaktorsicherheit eigentlich* (DB

6.6.1986). Riskin käsitteellistäminen turvallisuuden laadun määreeksi kuvaa sitä poissulkemattomana ulottuvuutena, jolloin relevantiksi arviointinäkökulmaksi nousee uhkan sijaan turvallisuuden arviointi. Tässä mielessä turvallisuus ja turvattomuus eivät ole erotettavissa toisistaan eikä niitä voida arvioida erillisinä.

CDU käsitteellisti jäännösriskiä teknologian väistämättömän riskimarginaalin muodossa, korostaen riskin rajoittamisen mahdollisuutta noihin marginaaleihin. Puolue ryhtyi käsittelemään riski-ilmiötä nimenomaan jäännösriskin merkityksessä nopeasti jo ensimmäisessä onnettomuutta seuranneessa parlamenttikäsittelyssä. Baijerin pääministeri Strauß määritteli jäännösriskin alhaalla pitämisen olevan realistista ja sen hallittavuuden mahdollista: „[in der Sowjetunion] schreiende Mißstände bedeuten hohes, nicht kalkulierbares Sicherheitsrisiko“ (FAZ 23.6.1986). Vastaavaan näkemykseen perustuen myös Töpfer (CDU) katsoi jäännösriskistä voitavan puhua tehdaskohtaisena, jolloin se ilmeni vaarallisen laadun määreenä ainoastaan toisenlaisen tekniikan ollessa kyseessä (FAZ 9.5.1986). Tässä mielessä jäännösriski rakentui CDU:n argumentaatioissa nimenomaan riskin hyväksyttävyyttä tematisoivaksi määreeksi. Paitsi uhkan marginalisoitumisen, jäännösriski sille määritetyssä merkityksessä teki ilmeiseksi myös sen väistämättömyyden. Erityisesti liittokansleri Kohl tarttui jäännösriskiin hyväksyttävyyteen nimenomaan tämän välttämättömyyden kautta. Kohl nimesi jäännösriskin kaikkien päätösten perusteeksi, niissä oloissa kun absoluuttista turvallisuutta ei voitu taata. Hän määritteli juuri absoluuttisen turvallisuuden puuttumisen jäännösriskin muodossa olevan syynä turvallisuusstandardien laatuun Länsi-Saksassa;

Gerade das Wissen darum, daß es absolute Sicherheit nicht gibt, daß ein Restrisiko verbleibt, war und ist also die Grundlage für alle Entscheidungen um größtmögliche Sicherheit bei der Nutzung von Kernenergie zu gewährleisten. Auf dieser Grundlage ist das theoretisch verbleibende Restrisiko vertretbar und die Nutzung der Kernenergie ethisch zu verantworten. (DB 14.5.1986)

Näin hahmotettuna toimenpiteitä vaativa jäännösriski ja jäännösriskin edellyttämät turvallisuusstandardit perustelivat toinen toisensa. Hauffin (SPD) tavoin Kohl käsitti riskin energiantuotannon erottamattomana ulottuvuutena: *daß praktisch alle heute gangbaren Wege zur Energieversorgung mit Risiken verbunden sind, die die menschliche Gesundheit in der einen oder anderen Form beeinträchtigen können* (ibid). Jäännösriskin

väistämättömyyden Kohl näki kuitenkin Hauffista poiketen, murskaavan pohjan ydinvoiman luopumista ajavalta argumentaatiolta. Kohl piti jäännösriskin käsitteellistämässä retorisesti erillään länsisaksalaisen ydinvoimatuotannon korkeilla standardeilla varmistetun turvallisuuden ja jäännösriskin konkreettisen merkityksen osana korkeastandardista teknologiaa. Tämä säilytti jäännösriskin hyväksymisen sen universaalia toimintalogiikkaa kuvaavalla tasolla, kun taas turvallisuusstandardit sidottiin kansallisen politiikan tuotteiksi.

Vihreä puolue katsoi Tshernobylin onnettomuuden muuttaneen hypoteettisen jäännösriskin olemassaolon uhkaavaksi vaaraksi, jonka laatu ja laajuus pakottivat suunnanvaihdokseen (DB 2.12.1986). Fischer korosti retorista ristiriitaa Kristillisdemokraattien vakuutuksissa vastaavan onnettomuuden mahdottomuudesta saksalaisissa voimaloissa sekä jäännösriskin eli absoluuttisen turvallisuuden puuttumisen välillä: *„Dies [Restrisiko], angeblich eine Größe, die so klein ist, daß man sie mathematisch nur ganz weit hinter Komma lokalisieren kann. Doch was von derlei Rechenkünsten der Experten zu halten ist, wissen wir inzwischen“* (Fischer 1986, 8). Näin Fischer hahmotti riskin marginaalisuuden syntyneen enemmänkin päämäärähakuisesti kuin objektiivisen todennäköisyyslaskennan pohjalta. Vihreiden argumentaation mukaan Tshernobylin onnettomuuden esiinnostama riskitodellisuus kuvasi varmuuden puuttumisen ja uhkan totaalisen laadun myötä realisoituvaa vaaraa: *„dass der atomare Super-GAU nicht verhinderbar sei“* (FAZ 7.6.1986). Tässä mielessä ainoastaan ydinvoimasta luopuminen takasi totaalisen uhkan hallinnan eli riittävän turvallisuuden: *„absolute und totale Verzicht auf diese mörderische und unkontrollierbare Energie“* (FAZ 7.7.1986).

Vihreä puolue oli yksimielinen ydinvoimasta vetäytymisen välttämättömyydestä, mutta toimintatapa Tshernobylin onnettomuuden suhteen vahvisti puolueen jakautumista sosiaalidemokraateille myötämielisiin reaalipolitiikkoihin sekä ekoanarkisteihin. Reaalipoliitikkojen linja Fischerin tiivistämänä oli: *„Nicht nur Bekenntnis, sondern auch durchsetzung, verdammt noch mal“* (Zeit 23.5.1986c). Vihreiden riskimäärittelyksen kiinnittyminen totaaliseen tuhon mahdollisuuteen sulki harkitsevan riskimäärittelyn ulottuvuuksia muun muassa kiistämällä riskin laadun suhteuttamisen energiantuotannon riskillisyyteen yleensä. Yhteistyöstä Sosiaalidemokraattien ”ydinvoimapuolueen” kanssa kieltäytyvät ekososialistit määrittivät riski hyväksymistä murhaamisen hyväksynnän

merkityksessä. Radikaalisiiven puheenjohtaja Trampert nimesi Tokion huippukokouksen⁴⁰ länsimaisten ydinterroristien tapaamiseksi: „*Wer nach Tschernobyl das Atomprogramm fortsetzt, der organisiert wissentlich den Atomtod: das heißt für mich alle Atomparteien sind unsere Gegner. Auch die Atom-SPD*” (FAZ 20.5.1986). Samoin radikaalisiipi nimesi ydinvoimatuottajien mahdollistavan totaalista riskiä tietoisesti: „*Sie organisieren verbrecherischer weise den Atomtod*“ (GWR 1986, 7). Murhaamisretoriikka vei realosiiven totaalisuusmäärittelyä pidemmälle muuttaen sen tietoiseksi tai ainakin tiedostettavissa olevaksi. Vihreiden ekososiaalit kieltäytyivät suhteuttamasta tietyn laatuista riskiä osaksi päätöksenteon ja yhteiskunnan kehittymisen prosessia, ekoliberaalien realosiipi taas kyseenalaisti todennäköisyyden arvioinnin merkityksen. Ekoanarkistit laskivat katastrofin olevan todennäköisyyden arvioinnin ulkopuolella: „*Mit dem GAU ist das eingetreten, wovon Atomkraftwerk-Betreiber immer behauptet haben es sei technisch ausgeschlossen und praktisch unmöglich*“ (GWR 1986, 6).

Ydinvoimatuotannon välttämättömyyden ja välttämättömän vetäytymisen välinen kiista rakensi politiikan mahdollisen ja mahdottoman rajoja ja tätä kautta poliitikon ja politiikan muotoa. Finanssiministeri Stoltenberg (CDU) muodosti kauhukuvaa kehityksestä tipahtavasta Länsi-Saksasta, mikäli ydinvoimasta luovutaan pelkkien riskien vuoksi, hän jatkoi tavallisen työttömyyspuheen yli kuvaten suoranaista teollisuusyhteiskunnan romahdusta: „*auch die Folgen für den gesamten Arbeitsmarkt wären vergerend. Das Investitionsklima würde sich dramatisch verschlechtern, die Bundesrepublik ihren hervorragenden Rang als Wirtschaftspartner in der Welt verlieren*“ (Spiegel 9.6.1986). Vihreiden kansanedustaja Hönes käänsi ydinvoimasta vetäytymisen suhteen teollisuusyhteiskunnan rakenteeseen toisinpäin: *Festhalten an der Atomenergie bedeutet eine volkswirtschaftliche Katastrophe. Der Nicht-Ausstieg ... verhindert die dringende Umstrukturierung zugunsten der rationellen Energieversorgung* (DB 6.6.1986). Hessenin ympäristöministerin Fischerin vetäytymissuunnitelma edisti hiilen, kaasun ja öljyn käytön myötä metsien vahingoittumista typen ja rikin seurauksina, mutta ei nähnyt uhkan olevan verrattavissa ydinvoiman riskiin: „*es gehe nicht an, das Waldsterben gegen eine Reaktorkatastrophe aufzurechnen*“ (FAZ 9.6.1986). Tämä kuvaa Vihreiden linjaa olla suostumatta ydinvoiman ja fossiilisten polttoaineiden riskien annettuun prioriteettijärjestykseen, joka mahdollistaa niiden vertailun ja samaan aikaan sen voi

⁴⁰ G7-maiden huippukokous Tokiossa 4.-6.5.1986.

jälkikäteen tulkittuna, nähdä esimerkkinä päätösten seurausten fundamentaalisesta ennakoimattomuudesta.

Osavaltioittain käytävä debatti alueen ydinvoimaloiden mahdollisesta sulkemista oli kiivainta Hessenissä Fischerin johtaman ympäristöministeriön vaikutusalueella. Fischerin toukokuun 21. päivänä julkistama vetäytymisskenaario, selvitys ydinvoimasta luopumisen poliittisesta ja taloudellista realistisuudesta (FAZ 23.5.1986c) oli nähtävissä antiteesinä erityisesti Börnerin hallitus selvitykselle, joka legitimoivat ydinvoiman nykyiselle korkeateknologisille yhteiskuntamuodolle välttämättömien korkeiden energiamäärien tuottajana. Fischerin vetäytymisskenaarion laskelmien poliittinen pääsanoma oli kiteyttää vetäytymisen olevan realistisesti mahdollista: „*Jetzt geht es in der Debatte nicht mehr um technische Detailprobleme, es geht um die politische Frage, das, was technisch machbar ist, auch zu realisieren – zum Schutze der Menschen*“ (Fischer 1986, 11.) Ydinvoimakiistan tarkastelu sen realistisuuden ja mahdollisuuden ulottuvuudessa näyttää osapuolten pysyvän konsensuksessa realistisen määreistä viitaten sillä tekniseen toteutukseen ja taloudelliseen selviämiseen. Mahdollinen sitä vastoin on poliittisen tulkinnan ja kiistan kohde, Vihreillä sen voi nähdä määrittyvän realistisen poliittisena ulottuvuutena, toisin sanoen myös realistista tietyiltä osin ohjaavana poliittisena tahtona.

Hessenin maapäiväedustaja Weghorn (FDP) nimesi Fischerin ydinvoiman alasajoskenaarion kuuluvan kategoriaan ”*Träumen, Hoffen und Täuschen*” (FAZ 23.5.1986c). Tutkimusministeri Riesenhuber varoitti vaarallista olevan uusiutuvien energiamuotojen potentiaalın yliarviointi (Spiegel 9.6.1986b). Ydinvoimasta vetäytymisen mahdollittomuus määrittyi tässä realiteeteista irrallisuutena, tai niitä vastaan toimimisena. FDP:n ja CDU:n rakentama politiikka perustui tämän näkökulman mukaisesti rationaalisuuden, realiteettien mukaan toimimisen ja mahdollisen analogiseen ymmärtämiseen. Tämän mukainen kristillisdemokraattinen linja ydinvoimasta turvallisempiin energiamuotoihin siirtymisenä rationaalisten vaihtoehtojen löytämisen myötä törmäsi SPD:n Kristillisdemokraatteja kohtaan esittämään kritiikkiin puolueen harjoittamasta energiafetismistä⁴¹ ja dogmaattisesta suhtautumisesta ydinvoimaan (FAZ 13.5.1986). CDU tematisoi realiteettien lukemista ja rationaalista ajattelua saman ilmiön eri puoliksi kiinnittämällä poliitikon vastuun tämän kahtalaisuuden arviointiin

⁴¹ Ensimmäisestii syytökset kohdistuovat Baijerin CSU:n sekä Straubiin.

kykenemiseksi. Rheinland-Pfalzin pääministeri Vogel totesi Weberiltä lainaten poliitikoilta vaadittavan intohimon lisäksi myös vastuuntuntoa ja arviointikykyä (FAZ 25.5.1986). Ympäristöministeri Wallmann puolestaan (CDU) katsoi, että Tshernobyl-keskustelussa ei ollut kyse luottamuskriisistä ydintekniikan vaan valtion suhteen, tästä näkökulmasta ydinvoima ei tuotantomuotona kyseenalaistanut vaan ongelma rajautui turvallisuuden takaamiseen valtiopolitiikan rajoissa. Wallmann näki saksalaisen turvallisuusfilosofian kiinnittyvän ydinonnettomuuden mahdottomaksi tekemiseen teknisen laitteiston avulla (Spiegel 21.7.1986).

Kristillisdemokraattien talouspoliittinen edustaja Wissmann nimesi SPD:n Ausstieg-linjan: „*Einstieg in eine neue Massenarbeitslosigkeit*„ (Zeit 23.5.1986b). Tähän perustuen hän kuvasi ydinvoimasta vetäytymisen mahdottomuutta: „*weder technisch machbar, noch volkswirtschaftlich vertretbar*“. Tämä sulki sulkemisvaatimuksilta teollisen yhteiskunnan kontekstissa niin sanotusti molemmat realistiset ovet. Kohl lähestyi argumentaatioissaan ydinvoimakysymystä puoluettaan yleisemmältä tasolla kehityksen ja uskonnon teemojen kautta. Taloudellisiin ja teknisiin faktoihin perustuvaa ”rationaalista” argumentaatiota hän harjoitti, suhteessa CDU:lle ominaiseen tyyliin suhteellisen vähän. Kohl pysyi eräänlaisessa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden kentässä, myös pelatessaan ydinvoiman riskiä vastaan dramatisoimalla ydinvoiman alasajon työttömyysvaikutusta (FAZ 15.5.1986). Tämän lähestymistavan avulla Kohl pystyi kääntämään kristillisdemokraattisen luopumisen mahdottomuuden puolustelun puheeksi ydinvoimatuotannon jatkamisesta mahdollisuutena. Hän rakensi mahdollisuuden ja riskin vastavuoroisuuden näkökulmasta teknologisen kehityksen kuvaa, joka oli merkittävimmiltä osiltaan positiivinen, mahdollistaen muun muassa eliniän pitenemisen ja ihmisten fyysisen työ määrän vähenemisen. Mahdollisuuden näkökulma vaati hänen mukaansa rohkeutta: „*Wir wollen den Mut zur Forschung fördern und eine Ethik der technisch-wissenschaftlichen Zivilization unterstützen*“ (Kohl 1986, 286). Tässä Kohlin voi nähdä yhtyvän Vihreiden ymmärrykseen ’mahdollisesta’ realistisen poliittisena ulottuvuutena.

Erityisesti Wackersdorfin jälleenkäsittelylaitoksen Baijerin sosiaalidemokraatit nimesivät hölynpölyksi sekä ekologisessa, että taloudellisessa mielessä (Spiegel 4.8.1986) SPD kuvasi ydinvoiman asteittainen lopetuksen olevan *realistisches, realisbares Ziel* (FAZ 21.5.1986b). Tällä SPD perusteli linjansa lähtökohdiksi totuuden huomioon ottamisen sekä toteutettavissa olevuuden, konstruoiden näin arkitodellisuutta CDU:n rationaalisuutta

olennaisempänä ja ohittamattomampana. CDU:n ja FDP:n korostama rationaalisuus ”suomentuu” tarkoituksenmukaisuudeksi ja järkeväksi sekä tehokkaaksi suunnitelmallisuudeksi (Nurmi ym, 1992). Rationaalisuus-sanana avaaminen määrittää sen siis Beckinkin esiin nostamaksi päämäärärationaalisuudeksi *Zweckrationalität*. Tässä mielessä juuri realismi pystyy kyseenalaistamaan keino-päämäärä-linjaa legitimoimalla vastaväitteeksi niin sanottua arkitodellisuutta. Sosiaalidemokraattien voi siis nähdä osallistuvan mahdollinen-realistinen keskusteluun realismi-käsitteen uudelleen määrittämisen kautta. Näin ymmärrettynä, vaikka keskustelussa vallitsi näennäinen yhteisymmärrys realismi-käsitteestä teknisinä ja taloudellisina edellytyksinä, mahdollisuuden määrittelykiista on nähtävissä erilaisten tulkintojen tekemisenä nimenomaan realismi-käsitteestä.

SPD:n voi kaiken kaikkiaan nähdä luovan Tshernobyl-keskustelussa suurimman määrään uutta termistöä. Suuri osa ainakin lehdistön kautta esiin tulevasta keskustelusta rakentuu iskulauseenomaisen, alkuperältään sosiaalidemokraattisen sanaston ympärille muun muassa termien *Plutoniumwirtschaft*, *Einstieg in den Ausstieg*, *Umsteigen* sekä *Übergangszeit* kautta. Tätä voi tulkita SPD:n vaihtoehtoisen toimintahorisontin rakentamiseen pyrkimisenä siinä mielessä, että tämän tyyppisen linjauspyrkimys vaatii nimenomaan uudenlaista kielellistä hahmottamista, jotta se tulisi ymmärrettäväksi ja käsitettäväksi. Tämä osa keskustelun termistöä poistui käsittääkseni saksalaisesta keskustelusta ydinvoimakäytön väistyessä poliittiselta agendalta tuolta erää. Tässäkin mielessä ”kertakäyttösanasto” kuvaa kielen käyttämistä poliittisen kiistan temporaalisena välineenä.

3.5 Teollisuusvaltion selviämisestä

Sekä Kristillisdemokraattien ja Liberaalien, että Sosiaalidemokraattien ja Vihreiden koalitiot pyrkivät nimeämään Niedersachsenin maapäivävaalit, samoin kuin vuoden 1987 liittopäivävaalit suuntavaaleiksi. Missä merkityksessä ”suunta” kyseenalaistettiin tai vaihtoehtoisesti katsottiin tarvitsevan uudelleen legitimoimista vajaa kaksi kuukautta ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen? CDU:lle suunnan esiin nostaminen pyrki kaikkien vaaliteemojen synteisiin, jonka myötä se uskoi Tshernobylin riskin pienevän ”normaalien” talouden ja sosiaalisen hyvinvoinnin vaalikysymysten rinnalla. Kohl julisti CDU:lla olevan paljon ongelmia, mutta kaikki mahdollisuudet (FAZ 23.6.1986a). Tässä mielessä

ydinvoimaongelma ei kyseenalaistanut Unionin 'policya'. Bangemannin (FDP) sanoin: "*Es ist nicht einfacher geworden, für die Kernenergie einzutreten, aber es ist wie nach vor richtig*" (FAZ 14.5.1986c). Puna-vihreä koalitio taas katsoi suuntavaalin määrittävän arvokysymyksenä valtion energiatulevaisuudesta ja ihmisten turvallisuudesta. Vihreät näkivät tilanteen vaativan suoraa kansanäänestystä ydinvoimakysymyksestä ja sen mukaisesta Bonnin hallituksen luottamuksesta (FAZ 15.5.1986).

Vihreän puolueen ohella SPD rakensi näkyvästi suunnanmuutosta tai vähintäänkin sen vakavaa harkitsemista. Suunnanmuutoksen rakentumisen voi käänteeksi, jossa energiapolitiikan muutos mahdollistuu varmuuden ja turvallisuuden sekä kehityksen konventionaalisen ymmärryksen kyseenalaistamisella. Iskulauseeksi muodostuneessa plutoniumtalouden nousemisesta kieltäytymisessä (esim. FAZ 12.5.1986) SPD toistaa teollisuusyhteiskunnan junamaista 'kehitysretoriikkaa', mutta tematisoi sen väistämättömyyden merkityksen päinvastaiseksi. Plutoniumtalouden käsitettä voi tarkastella tilallisen näkökulman lisäksi myös hahmottamalla sen rakentamaa riskien prioriteettijärjestystä; plutoniumtalous suurentaa teknologian riskit suhteessa sen etuihin ja jättää talouskasvun, työllisyyden ja niistä rakentuvan sosiaalisen hyvinvoinnin terveydellisten uhkien varjoon. Jo sanana *Plutoniumwirtschaft* ilmentää vaaraa teknologian synonyymina ja näin sosiaalinen hyvinvointi perustuu uhkaavaan vaaran pohjalle. Näin konstruoituna linjaus pystyy nostamaan keskusteluun ja murtamaan CDU:n rationaalisuuteen pohjaavaan linjan rationaalisuus-käsitteen.

Paitsi kiistana ydinvoiman taloudellisesta merkityksestä, Tshernobyl-keskustelu on siis nähtävissä kiistana rationaliteetista, toisin sanoen sen argumentaatioketjun muodostamisesta, joka linkittää ydinvoiman riskin hyvinvoinnin ja kehityksen uudelleenmäärittelyyn. Ulkoministeri Genscher (FDP) summasi Vihreiden energia- ja puolustuspolitiikan murtavan suoraan yhteiskunnan ideologista pohjaa: "*daß ist ein Ausstieg aus der Gemeinschaft der westlichen Demokratien*" (FAZ 26.5.1986a). Vastaavasti Baijerin pääministeri Strauß (CDU) nimesi ydinvoiman vastustamisen turvallisuuden vastustamiseksi ja legitimoivat ydinvoimakysymyksen kysymykseksi nykyisen yhteiskuntamuodon selviämisestä:

Wer unsere Energiepolitik bekämpft, bekämpft auch die soziale Sicherheit.
Gerade hochzivilisierte Gesellschaften mit hohem Lohnniveau seien sehr

schnell zu destabilisieren ... Es geht um unser nationales Überleben als Industrienation. (FAZ 15.5.1986b).

Lausuntojen voi nähdä kuvaavan Kristillisdemokraattien ja Liberaalien politiikkaa vakauden rakentamisena ja siitä vastaamisena. Tästä näkökulmasta stabiilius on toimivan yhteiskunnan väistämätön edellytys ja siinä mielessä poliitikon ensisijainen vastuualue. Vastaavasti Kohl satoi ydinvoiman eettisen perustan tuotantomuodon ydintehtävään nykyisen elämäntavan ja elinolosuhteiden mahdollistaja; työn ja talouden kehittymiseen, ihmiselämän pidentymiseen ja maailmanlaajuiseen helpottumiseen sekä ydinvoiman mahdollistamaan puhtaaseen ilmaan (BD 14.5.1986, FAZ 15.5.1986a). Myös SPD:n osavaltio politiikassa esiintyi energiapolitiikan sitomista nykyisen yhteiskuntamuodon välttämättömäksi ennakkoehdoksi. Hessenin pääministeri, sosiaalidemokraatti Börner perusteli hallitusselvityksessä ydinvoimamyönteisyytensä tuotantomuodon suurien energiamäärien perusteella: *”weil die großen Energiemengen, die unsere hochtechnisierte Welt heute braucht, zur Zeit anders nicht erzeugt werden können”* (FAZ 23.5.1986c). Riski-ilmiön hyväksyminen tästä näkökulmasta määrittää paitsi ydinvoiman hyödyt, myös riskin kuvaaman uhkan olemassa olon yhteiskunnan nykyisen muodon ennakkoehdoksi. Tältä pohjalta riskin käsittely oli rajoitettavissa sen oikeaan positiointiin; CDU määrittä Tshernobylin onnettomuuden vahvistaneen kristillisdemokraattista linjaa, jonka mukaan turvallisuus ja terveys ovat ensisijaisessa asemassa suhteessa taloudelliseen hyötyyn rauhanomaisen ydinvoiman käytössä (FAZ 13.5.1986). Kohl näki Länsi-Saksan mallin olevan tässä mielessä esimerkillinen ratkaisu, joka asettaa ydinvoiman tekniikkana ihmisen palvelukseen.

Kyseenalaistiko SPD:n ydinvoiman lakkauttamista kannattava linja vallitsevan teollisuusyhteiskunnan muodon? Euroopan parlamentin jäsen Heidemarie Wiczorek-Zeul (SPD) määrittä vetäytymistä uuden strategisen suunnan ottamisen merkityksessä: *Unsere Antworten auf den europäischen Ebene müssen in ihrem ökonomischen Kern in einer neuen und anderen Industrie- und Technologiestrategie bestehen, die auf Rationalisierung bei Rohstoff- und Energieverbrauch abstellt* (Diehl 1986, 547). Lausuman määrittää vallitsevaa talouspolitiikkaa epärealistisena sitä kautta, että se perustuu kestävämpään ymmärrykseen ylläpidettävästä energiantarpeesta ja raaka-ainemäärästä. Tässä mielessä ydinvoimasta vetäytyminen on luettavissa energia- ja talouspolitiikan järjennukaistamisena tai sen muokkaamisena pitkällä tähtäimellä realistista todellisuutta

vastaavaksi. SPD:ta kokoavan plutoniumtalousretoriikan nostaessa riskit ohi kehityksen, sen voi nähdä kyseenalaistavan teollisuusyhteiskunnan ymmärryksen mukaisen kehityksen ja hyvinvoinnin liiton, jolle liittotasavallan politiikka oli perustunut. Runde ja Hauff summasivat, ettei onnettomuus johtanut Sosiaalidemokraatteja yleiseen epäuskoon teknisen kehityksen suhteen, mutta horjutti pysyvästi heidän uskoaan suurteknologiaan (Diehl 1986, 544-5). Tässä merkityksessä SPD avasi tilanteen, jossa teknistä kehitystä oli ryhdyttävä hahmottamaan uudenslaisista poliittisista lähtökohdista. Ydinvoimarinakin voi nähdä tekijänä, joka ilmeisen energiapolitiikan vaihtoehtotematikan ohi ylittää, rationaalisuuden kyseenalaistumisen kautta, uudelleen määrittelemään politiikon moraalialia. Poliitikon moraalialia määrittäy Tshernobyl-keskustelussa toisaalta yhteiskunnallisten tavoitteiden prioriteettijärjestyksen muokkaamisen kautta, toisaalta sen arvioinnissa missä määrin ja millaista riskiä on moraalialisesti oikein ylläpitää yhteiskunnassa. Tshernobylin voi nähdä luovan tilaa, jossa konventionaalinen moraalialitausta kyseenalaistuu sen verran, että tilaa aukeaa mahdollisuuksille.

Poliittisen vastuun tai politiikon moraalialin näkökulmasta riski esiintyy CDU:n argumentaatiossa 'häiriötekijänä'. Suhteessa kehitykseen ja hyvinvoinnin edistämiseen riski on poikkeama, joka poliittisen arviointikyvyn tulee asettaa mittasuhteisiinsa. Yleisellä tasolla Kohl (1986) puhuu riskien väistämättömyydestä kehityksen sivuvaikutuksena ja sekä puolueen että Saksan kurssin pitämisestä. Tultaessa ydinvoimapolitiikkaan, hän johdonmukaisesti esittää onnettomuuden puutteellisen poliittisen ohjauksen seuraukseksi. Länsisaksalaisen mallin Kohl esittää esimerkillisenä tapauksena, jossa vastuullinen politiikka rakentaa ja takaa riittävän määrän turvallisuutta: vastaavan onnettomuuden mahdollisuutta saksalaisissa reaktoreissa hän ei suoranaisesti kiellä, mutta määrittää riskin Länsi-Saksan "turvallisessa tilassa" marginaaliseksi ja siten, suhteessa muihin politiikan substansseihin, epärelevantiksi. Tämän argumentoinnin mukaisesti riski ei ilmene kronologisen kehityksen ennakkoehtoja kyseenalaistavana tekijänä, vaikka se voikin päästä uudelleen muokkaamaan kehitystä.

Den Fortschritt für die Menschen nutzen, ethische Maßstäbe im Umgang mit moderner Technologie setzen – das kann nur, wer selbst an der Spitze der Forschung steht. Am Beispiel der Kernenergie ist uns das besonders deutlich geworden: Nur weil wir Jahrzehnten Kraftwerke betreiben, die zu den sichersten der Welt gehören, haben wir die Technologie und die Erfahrung, um

die Sicherheitsstandards unseren Nachbar vorzuschlagen und abzuverlangen.
(Kohl 1986, 287)

Tämä kuvaa kattavasti Kristillisdemokraattien yleistä linjausta Saksan positiosta suhteessa sekä ongelman ratkaisuun että riskiongelman syihin. Tshernobylin onnettomuutta edeltäneissä ydinvoimadebateissa Kohl oli kutsunut ydinvoiman vastustajia taantumuksellisiksi, nähdessä ydinvoiman vastustaminen olevan kehityksen vastustamista (Spiegel 19.5.1986). Ydinvoimaonnettomuuden jälkeen Kohl pitäytyi edelleen ydinvoiman ja kehityksen liiton legitimoinnissa. Kohlin retoriikassa kehitys eteni ikään kuin sodankäynnin tavoin, jossa ydinvoimaonnettomuuden kaltaiset onnettomuudet ilmenivät taistelutappioina, kuuluessa asiaan mutta ollen taitavalla ohjauksella pienennettävissä. Kohlille poliittisen hallinnan piiriin, poliittisiksi kysymyksiksi kuuluivat teknis-tieteellisen kehityksen suuret ongelmat, ei kehitys sinänsä. Tässä mielessä nimenomaan kehityksen perusteiden kyseenalaistamattomuus perustui sen näyttöihin sosiaalisen kehityksen parantajana.

Kohl rakensi poliitikon vastuuta määrättyllä alueella, joka on ymmärrettävissä tietynlaisena rajojen asettamisena. Tämä ilmentää riski-ilmiötä toisaalta entiteettinä jota nimenomaan politiikka pyrkii ja pystyy hallitsemaan, toisaalta kuvaa riskien moninaisuutta ja hallitsemattomuutta, joita vastaan politiikka pystyy ainoastaan rakentamaan 'turvallistamisen' kaltaisia vastavoimia. Bangemann tiivistä FDP:n näkökannan kuvaamalla poliitikkojen kykenemättömyyttä energian tuotantomuotojen vaihtamiseen tai talouden periaatteiden ohjaamaan kehitykseen puuttumiseen: „*Energiemarkt sei vom Wettbewerb reguliert und jede neue Technik müsse sich deshalb im Konkurrenzkampf durchsetzen*“ (Spiegel 9.6.1986b). Tässä mielessä Liberaalipuolueen konstruoima riski hahmottuu ulkokohtaisesta kehityksestä automaattisesti syntyväksi. Riskin ambivalentti hahmo on nähtävissä myös CDU:n ja FDP:n aiemmin kuvatuissa linjauksissa kehityksen mukana kulkemisen väistämättömydestä: „*Bundesrepublik sollte nicht ausstiegen, sondern Vorreiter zu sein für mehr sicherheit*“ (FAZ 7.6.1986). Näissä turvallisuutta rakennetaan, sekä moraalisen vastuun, että oman turvallisuuden vuoksi, eräänlaisena vastavoimana itse kehityksen luomalle epäturvallisuudelle.

Riski kiinnittyminen teknologiakehitykseen, joka taas on erottamaton osa kronologista historian kehitystä, tuo riskin ilmeiseksi meidän aikamme väistämättömän ilmiön

muodossa. Tämä näkökulma hyväksyy kehityksen riskin aiheuttajana, mutta ei muunna tätä hyväksyntää riski-ilmion käsittelyyn. Riskien käsittelyn mielessä Kohl päinvastoin katsoo kehityksestä vetäytymisen paon kaltaiseksi aktiksi: *Der Verantwortung, die uns in dieser Welt aufgetragen ist – es ist keine perfekte und keine heile Welt- können wir nicht entfliehen* (DB 14.5.1986). Kohl yhdistää välttämättömyyden ja mahdollisuuden elementtejä, kääntäen huomion kahteen mahdolliseen näkökulmaan, positiivisiin mahdollisuuksiin ja välttämättömyyteen. Riski esitetään ikään kuin politiikan teosta erillisessä tilassa olevaksi, tai paremminkin sen läsnäoloa siellä häivytetään; ei vetäydytä ydinvoimasta ja sen tematisoimasta kehityksestä vaan ollaan kärjessä lisäämässä turvallisuutta. Kohlin määrittämänä riski ei yllä kehityksen perusteiden tasolle, eikä sen tässä merkityksessä pidä antaa hukkaan heittää tehtyä työtä: ”*Es hat doch keinen Sinn zu sagen, das alles war falsch*” (FAZ 26.5.1986).

Kristillisdemokraattien nuorisounionin puheenjohtaja Böhr muistutti puoluetta, ettei kansainvälisten turvallisuusstandardien yhtenäistäminen poistanut ongelmaa vastuukysymyksestä: „*ob die heute lebenden überhaupt das Recht haben, die künftigen Generationen mit Hinterlassenschaften zu belasten, wie strahlenden Abfall und Atomkraftwerke, von denen nicht bekannt sei, wie sie bei Unbrauchbarkeit zu verschrotten seien*“ (FAZ 13.5.1986). Kristillisdemokraateista ensimmäisenä ydinvoimasta luopumista esittänyt Saarlandin ryhmänjohtaja Jacoby esitti ydinvoimatuotannossa loppuvaiheeseen siirtymistä *Phase der Endnutzung*. Hän kysyi ydinvoiman vertailtamattomissa olevan säteilyriskin ja epävarman hallittavuuden vuoksi: *ob die Erlangung kurzfristiger Vorteile für die jetzt lebende Generation angesichts der Risiken ethisch und moralisch vertretbar sei* (FAZ 15.5.1986). Lausumat kyseenalaistivat CDU:n politiikkaa erityisesti puolueen itseensä tematisoiman pitkän tähtäimen vastuunkannon kautta, murtaen puolueen ’poliittisen moraalın’ kiinnittymistä taloudellisen vakauden ja sen tuoman temporaalisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaamiseen.

CDU:n ympäristöministeri Wallmann haki riskidialogille pohjaa uskonnollisesta diskurssista. Wallmann pohti Die Politische Meinung –lehdessä (Wallmann 1986, 4-11) suunnanmuutoksen tarpeellisuutta kristillisen etiikan näkökulmasta. Hän rakensi CDU:n politiikan vastuullisuutta ’ihmiskunnan luojalle vastuullisen toiminnan’ merkityksessä, joka ilmensi politiikan vastuun saavan Tshernobylin myötä täysin uuden, kaiken aiemman ylittävän laadun. Tämän linjan mukaisesti energiapolitiikka oli vastuussa tuleville

sukupolville ja temporaalinen politiikka mielletävissä politiikaksi nimenomaan tulevaisuuden tilassa.

„Unverantwortlich ist eine allzu kurzsichtige Betrachtung der Probleme, zu kurzsichtig in der Zeit, zu kurzsichtig im Raum. Zu kurzsichtig auch, weil über die Diskussion der „Machtbereich“ verschiedener Wege und Modelle vielfach die grundlegende ethische Verantwortung aus dem Blick gerät, die uns auferlegt ist. (ibid, 4)

Tässä mielessä Wallmann hahmottaa vallitsevaa energiapolitiikkaa Tshernobylin vuoksi muuttamaan pyrkivien päätösten olevan lyhytnäköisiä ja nykyhetkeä tulevaisuuden sijaan lukevia. Tshernobylin vastuullinen käsittely merkitsee Wallmannin mukaan eri energianmuotojen riskien kompleksisuuden hahmottamista, arviointia ja vertailua. Vakavasti otettaviksi keskustelukumppaneiksi ydinvoiman vastustajista hän esitti ne, jotka tiedostavat ihmisen tiedon rajallisuuden, virheiden mahdollisuuden ja myös ”toisen tien” riskillisyyden: *„kann ein Ausstieg aus einem vermeintlich nicht tragbaren Risiko zugleich den Einstieg in andere, unübersehbare Risiken bedeuten.“* (ibid, 6) Tämä esittää riskeillä pelaamisen niiden moraalisenä priorisointina, jossa poliitikon vastuu perustuu riskin tunnistamiseen. Käsillä oleva riski on hahmotettavampi kuin muut potentiaaliset riskit ja muodostuu Wallmannin argumentaatiossa hyväksyttävimmäksi tuttuuden luoman ennakoitavuuden ja hallittavuuden kautta. Argumentaatiollaan Wallmann rakentaa CDU:lle moraalialueita, joka on nykyisen ajan ja ajan tunteiden tavoittamattomissa ja yläpuolella. Riski rakentuu hyväksyttäväksi, kun sitä ei käytetä väärin (pelivälineenä), eikä sillä kyseenalaisteta päätöksenteon eettistä pohjaa. Tässä Wallmannin voi nähdä argumentoivan riskistä normatiivisella tasolla ainoastaan näyttääkseen, että moraalisesti kaikki on ennallaan ja oikeassa suunnassa. Teknologian ja puutteellisten politiikan käytäntöjen on korjaannuttava ja kehityttävä, jotta tiede ja päivän politiikka pysyvät arvopolitiikan tasolla.

Sosiaalidemokraatit vastasivat CDU:n linjaan ydinvoiman asettamisesta kehityksen premissiksi määrittämällä tuotantomuodon pääomaintensiivisimmäksi ja työpaikkaköyhimmäksi energiantuotantomuodoksi, tällöin juuri ydinvoimasta luopuminen agitoi tutkimusta eteenpäin muiden energianmuotojen kehittämisen kautta ja merkitsi siten kehitystä stagnaation sijaan (Spiegel 13.10.1986). Tätä näkökulmasta Tshernobyl-keskustelun esiin nostama `riskillisuus` ilmeni kehitystä jähmettävänä tekijänä, jossa

vallitsevista valinnoista syntyvät riskit asettuivat todellisen kehityksen päämäärien vastavoimaksi. Riskin konstruktio on sosiaalidemokraattisissa linjauksissa kristillisdemokraattien vastaavaa konstruktiota 'hahmottomampi' siinä mielessä, ettei sitä tiedollisesti nimetty tai osoitettu. Juuri tämä riski-ilmiön irrottamattomuus ajallisesti käsillä olevasta kehityksen tasosta muodostaa SPD:n suunnanmuutoksen perustan. SPD:n puolue ryhmän johtaja Vogel näki Tshernobylin onnettomuuden ja sen aiheuttamien reaktioiden ilmentävän uuden tyyppistä katastrofia ihmiskunnan historiassa: „*Es fehlten die räumliche Begrenzung, wegen der langen Verfallszeiten der Stoffe die zeitliche Begrenzung und das mangelte an Schutzmöglichkeiten*“ (FAZ 23.5.1986d). Riskin hallitsemattomuuden ja ennakoimattomuuden ylitse merkittävimmäksi osoittautui tässä uusi tilanne, jossa politiikalla tai muilla toimilla ei ollut enää mahdollisuutta jälkeensä tai tapahtuman ollessa käynnissä vastata tai vaikuttaa riskitilanteeseen. Tästä näkökulmasta Vogel näki ydinvoimakeskustelun koskevan peruskysymyksiä tekniikan hyväksyttävistä rajoista: *Das Umdenken über die Kernenergie sei "kein deutscher Spleen". Es gehe um die Grundfrage, ob angesichts der Challenger- und der Tschernobyl-Katastrophen nicht eine Grenze erreicht sei, jenseits derer man nicht jegliche Technik nutzen dürfe* (FAZ 14.5.1986a). Erityisesti tämä näkökulma nostaa kysymyksen voiko ydinvoimariskin määrittelyä sittenkään suhteuttaa sen etujen ja haittojen kautta yhteiskunnan hyvinvointiin ja kehitykseen.

Tämän linjauksen pohjalta SDP onnistui myös perustelemaan positionsa puolueena, jonka näkökannat vaihtelivat ydinvoimalaonnettomuutta seuranneina viikkoina osavaltioittain ja joka joutui hakemaan yhtenäistä linjaansa huomiota herättävän kauan. Puolue esitti toukokuun lopussa politiikkansa määrittäväksi tekijäksi oppimisen ja suunnanhakemisen ”arpiä parantavassa” keskusteluprosessissa ilman patenttiratkaisuja (FAZ 23.5.1986). Varsinkin aktiivisimman Tshernobyl-keskustelun rauettua tema aktivoitui puolueen sisällä laajahkona debattina teknisen kehityksen ja yhteiskunnan suhteesta. Ydinvoimaintensiivisen Hampurin SPD-ryhmän puheenjohtaja Runde näki viimeistään Tshernobylin horjuttaneen kehitysuskoa ja näyttäneen teollisuusyhteiskunnan ekologisen modernisaation välttämättömyyden: *Eine wirtschafts-politische Utopie, die Problemlösungen in erster Linie durch technischen Fortschritt herkömmlicher Art erwartet, wird scheitern. Sie findet weder Zustimmung in der Bevölkerung noch schafft sie Arbeit oder rettet unsere bedrohten Lebensgrundlagen* (Diehl 1986, 544).Tässä ongelmien

ratkaisemattomuus konventionaalisen edistyspolitiikan kautta tulee ilmeiseksi ja Runden lausuman voi nähdä rationaalisen toiminnan irrationaalisten seurausten tiedostamisena.

SPD:n voi hahmottaa näkevän teknologian ja teollisuuden riskit tekijöinä, joka peittävät konventionaalisen työn ja pääoman konfliktin ja siten murtavat pohjaa puolueen tähänastiselta jakokonseptilta politiikkansa pohjana. Kansanedustajat Klose, Müller ja Peter määrittävät noin vuosi Tshernobylin jälkeen ydinvoiman, geeni- ja bioteknologian sekä avaruusteknologian pakottaneen edistyksen ymmärryksen uudelleenmäärittelyyn: *”Die bisherige Verständnis von Fortschritt und Modernität gerät an Grenzen. Lange Zeit ging auch die SPD von einer weitgehend unkritischen Gleichsetzung zwischen technisch-wissenschaftlichen und gesellschaftlich-sozialem Fortschritt aus”* (Klose 1987, 333). Riskitekijä on rikkonut talous-teknologisen orientoitumisen mukaisen keinojen ja tavoitteiden analogian, jossa tieteen, tekniikan ja teollisuuden kehitys on muuntunut itsessään päämääräksi. *”Die Entwicklung markieren eine neue Qualität gesellschaftlicher Risiken. Technische Entwicklung einerseits und soziale und ökologische Rationalität andererseits fallen auseinander”* (ibid). Tässä SPD:n tematisoinnissa tulee eksplisiittisesti ilmi, mahdollisesti Beckiltä omaksutussa merkityksessä, teknologisen kehityksen aseman murtuminen edistyksen lähtökohtana. „Ekologisen modernisoinnin“ termillä SPD pyrkii hakemaan uusia ideoita ja yhteiskunnallisia perspektiivejä kehitykseen: *„durch die neue Qualität der industriellen Risiken müssen sich politische Entscheidungen weit stärker an einer `Verantwortungsethik` ausrichten, die den dauerhaften Schutz von Mensch und Natur zum Ziel hat“* (ibid, 334). SPD:n keskustelu vuonna 1987 ilmenee modernisaatoriskin ongelmatematiikan tiedostamisena, mutta ei etene varsinaisiin uudelleen konstruointeihin.

Kristillisdemokraateissa riskin konstruointi pysähdyksenä tai kyseenalaistajana ilmeni yksittäisten henkilöiden irtiottoina puolueen 'linjasta'. Franz Alt (CDU) edusti kristillisdemokraateissa poikkeavaa vastuulogiikkaa suoraan puolueen keskeiseen kristilliseen arvostoon nojaten. Hän näki Tshernobyl luultavasti viimeisenä mahdollisuutena uudelleenajatteluun: *Alle Unfälle, die möglich sind, werden irgendwann passieren, wenn wir die Voraussetzungen für mögliche Unfälle nicht beseitigen. Spätestens jetzt dürfen wir nicht länger das Undenkbare mit dem unmöglichen verwechseln* (Spiegel 2.6.1986). Alt kyseenalaisti Kristillisdemokraattien tieteenuskon ja kristinuskon toisiinsa nojaavaa logiikkaa. Hänelle riski ilmeni yhtä aikaa perusteet kyseenalaistavana ja

ajatustavan muutosta vaativana määreenä. Toisaalta Alt ei tavoitellut niin sanottua uutta normistoa tai suuntaa vaan katsoi että puolueen oli palattava ”vanhoihin arvoihin”. ”*Wir brauchen ... Rückbesinnung auf alte Werte, eine Ökologie der Bescheidenheit statt einer Ökonomie der Verschwendung*” (ibid). Alt kyseenalaisti myös kontrollisuhteen, omistammeko ydinvoiman vai se meidät ja vaati tässä merkityksessä Kohlia lopettamaan ”atomisen onnenpelin” Liittovaltion presidentti von Weizsäcker kehitteli irtiotta neuvomalla hallituspoliitikkoja kolmanteen suuntaan: *Nicht sofort abzuschalten, aber auch nicht so tun, als könne alle zu bleiben, wie es ist ... Jetzt müssten die Entscheidungen für die erste Hälfte des 21. Jahrhunderts getroffen werden. Nach dem zunächst die friedliche Nutzung der Kernenergie prioritär gefördert worden sei, müsse nun die Forschungspolitik ihre Richtung ändern.* (FAZ 22.5.1986b) Riski tai vaara ei tämän mukaisesti väistämättä määritä linjaa huonoksi, enemmänkin `kolmannen suunnan` voi nähdä kyseenalaistavan arvorationaalisen päätöksenteon ja tieteellisen kehityksen järjestyksen, jonka von Weizsäcker tulkitsee ohjaavan toisiaan vääristyneessä järjestyksessä.

Vihreiden reaalipoliitikkojen siipi rakensi Tshernobyl-keskustelun aikaa dramaattisena historiallisena hetkenä, joka tarjosi mahdollisuuden uudelle kehityssuunnalle ja yhteiskunnallisen kurssin korjaukselle demokraattiseen suuntaan. Ekoliberaalit eivät nähneet nimeämäänsä atomiyhteiskuntaa energiapolitiikan tai ydinvoimalobbauksen tuloksena: *Sie ist.. die Konsequenz eines industriellen Entwicklungsweges, auf dem das Machbare mit dem Wünschenwerten identifiziert wurde, eines Entwicklungsweges, der von expansionistischem Größenwahn geprägt war* (Spiegel 16.6.1986). Ekoliberaalit kuvasivat atomiyhteiskuntaa myös teknologisen kehityksen paraatitapauksena, joka yhteiskunnallisten seuraustensa myötä asettaa vastuuttoman asiantuntijatiedon maallikkojärkeä vastaan. Tämän myötä kyse ei voinut olla ainoastaan teollisuusmuodosta vetäytymisestä: ”*um die Abkehr von einem ganz speziellen und hybriden industriellen Entwicklungsweg, dessen sichtbarstes Symbol die Atomindustrie ist*“ (ibid). Ekoliberaalit tematisoivat ydinvoimakysymyksen myös moraaliseksi poliittiseksi kysymykseksi, johon ei voinut saada vastausta insinööreiltä ja vakuutusmatemaatikoilta, vaan johon jokainen oli demokraattisessa yhteiskunnassa ekspertti vastaamaan. Tätä kautta riskin käsittely oli yhteiskunnan fundamentaalisimman kysymyksen pohtimista, eikä siitä voinut debatoida ”reaalipoliitiikan” tasolla tai käsitteillä.

Vihreille Tshernobylin onnettomuus oli näennäisesti erinomainen tilaisuus ajaa ydinvoiman vastaista linjaa ja lisätä puoluekannatusta. Puolueen ajama ”Sofortigen Ausstieg” tuotiin vahvasti esiin ja se sai myös paljon näkyvyyttä, monet Tshernobyl-keskustelun konkreettiset vaikutukset mukaan lukien ympäristöministeriön nopea perustaminen voidaan toki katsoa Vihreiden poliittisen agendan mukaisiksi ja siinä mielessä osaltaan heidän linjansa meriitiksi. Vihreän puolueen politiikassa voi silti nähdä eräänlainen riski-politiikan paradoksin. Puolueen poliittinen toimintatapa ja tavoitteet kuvastuvat termeissä radikaaliagenda, järjestyksen muuttaja, tehtyjen päätösten ja päätetyn linjan kyseenalaistaja. Vuoden 1986 pääteemoja puolueella oli ydinvoimaliikkeen ohella Natosta vetäytyminen ja Länsi-Saksan armeijan lakkautus. Refleksiivisen riskin käsittelyn mielessä Vihreät kuitenkin harjoittivat politiikkaa, joka näki ainoaksi vaihtoehdoksi riskin eliminoinnin, riskin käsittelytapa rajoittui tässä mielessä riskin aiheuttavan ilmiön poistamiseen. Huolimatta riskin olemuksen punninnasta kieltäytymisestä, Vihreiden voi nähdä pelaavan riskeillä riskin dramatisoinnin, muiden riskien kuten fossiilisten polttoaineiden ja taloudellisten vaikutusten minimoinnin ja ydinvoiman uhkahorisontin täyttämisen myötä. Tämä luo edellytyksiä myös positioon riskikeskustelun avaaman tilanteen uudelleenmäärittelyssä, Vihreiden voi toki vahviten nähdä pyrkivän nykyisen kehityksen perusteiden murtamiseen. Tiivistetysti Vihreät kyseenalaistivat yhteiskunnan vallitsevan rationaliteetin, mutta eivät onnistuneet rakentamaan politiikkansa riski-kontekstissa. Tästä näkökulmasta puolueen voi nähdä onnistuvan konventioiden ja rationaalisuuden kyseenalaistamisessa, mutta ei sisällön rakentamisessa niiden uudelleenmäärittelyn suunnassa

Tshernobyl-keskustelussa kiisteltiin riskitodellisuuden merkityksestä vallitsevan ajan järjen ja vallitsevien yhteiskunnallisten päämäärien kyseenalaistajana konstruoimalla oman riskiymmärryksen mukaista politiikan roolia. Puolueille keskustelussa hahmottuvat politiikan ja poliittisen määrittelyn roolit ja rajat voi nähdä osin tarkoittamattomastikin syntyvinä ajallisina määrityksinä sekä talouden ja turvallisuuden premissien välillä tehtyinä punnintoina. Tätä kautta puolueiden voi nähdä konstruoivan omaa rooliaan sekä politiikan merkitystä siinä laajuudessa ja merkityksessä, jossa he käsitteellistävät riski-ilmiötä politiikan käsiteltävissä olevaksi. Keskustelussa konstruoitujen erilaisten turvallisuus- ja riskiymmärrysten valitsemisen ja painottamisen voi tiivistää erilaisiksi hyvinvoinnin määrittelyiksi, toisin sanoen siksi, mikä on hyvää politiikkaa ihmisille, tai pelkistetyimminkin mikä on ”hyvää politiikkaa”.

4 RISKI - NORMAALI AMBIVALENSSI

Lähdin tulkitsemaan riskiä ilmiönä jonka poliittinen, tai kuvaavimmillaan poliittista kognitiivisuutta rakentava määrittely hahmotti sekä riskitodellisuuden lähtökohdista, että riskikäsitteen tematisoivan pelivaran kautta mahdollisuutta uudenlaiseen poliittiseen arviointiin. Nämä toisiaan edellyttävät aspektit; riskin konkreettisesti havaittavana todellisuutena sekä sen ymmärtämisen käsitteellistämistä määrittävänä tapana, vedin yhteen Ulrich Beckin Nebenfolgen der Nebenfolgen –näkökulman ulottuvuudessa. Riskin mieltäminen ympäristöllisiä ja terveydellisiä seurauksia pidemmälle, sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten kerrannaisvaikutusten mielessä toi esiin ulottuvuuden, joka näytti riski-ilmiöön kiinnittyvän totuudenmuodostuksen; työni näkökulmasta poliittisen arvioinnin ennustamattomuuden, kontrolloimattomuuden sekä ilmiön edellyttämän uudenlaisen käsitteellistämisen haasteet ja kuvasi kehityksestä erottamatonta satunnaisuutta.

Tshernobyl-keskustelussa riskin voi nähdä momenttina joka loi uudenlaista riskipoliittisuuden tapaa puolueittain. Tshernobylin ei voi katsoa muuttaneen puolueiden kantaa asiakysymyksen sisällössä, joskin ydinvoimaonnettomuus oli Sosiaalidemokraateille sysäys kahden punnitun linjan välillä. Tämä vahvistui analyysin reunaehtona siinä mielessä, että päätösvallan ja päättelytavan kyseenalaistamisesta ja yleensäkin päätöksen vetämisestä tieteen ja teknokraattisen päätöstävän ketjusta moraaliseksi 'kaikkien kysymykseksi' oli suoranaisesti miellettyä enemmän ydinvoiman puolustajien agendan mukaista. Toisaalta myöskään Kristillisdemokraattien ei voi yksiselitteisesti nähdä sulkeneen määrittelykysymystä, vaikka he pyrkivät torjumaan poliittisen kiistanalaisuuden poliitikkojen 'käsillä olevan ajan' toimintatasolla. Beckiläisessä merkityksessä myös Kristillisdemokraattien politiikasta voi mielestäni lukea esiin niin sanottua konventionaalisen sekä sitä murtavan riskiymmärryksen vuorottelua. Tämä tulee eksplisiittiseksi riskimäärittelyn ristiriitaisuudessa, joka toisaalta hahmottaa riskin yhteiskunnan todellisuudesta erottamattomana, toisaalta konstruoi sitä poliittisesti hallittavana ilmiönä. Sääntöjä rikkova politikointi tai riskin rakentaminen mahdollisuusnäkökulmasta edellyttää poliittista taitoa, mutta vastaavasti poliittista taitoa voi nähdä vaativan myös menestyksenkäs pitäytyminen totutussa linjassa riski-ilmiön huomattavasti muuntamassa tilanteessa. Tässä mielessä riskin mahdollisuusaspektin

hahmottaminen ei ole suoranaisesti poliittisen voiton ja siihen kiinnittyvän poliittisen taidon esiin lukemista, vaikkakin ennakoi moninaistuvien argumentaatiotapojen myötä muuttuvaa politikointia ja sitä kautta lopulta myös poliittikkotyyppejä.

Länsisaksalaisessa politiikassa riski-ilmion käsittely hahmottui pitkälle riskin määrittämisen uudenlaisen poliittisen kontekstin; epävarmuuden, tuntemattomuuden ja kontrolloimattomuuden käsittelynä. Tämä tuli erityisesti ilmi aikaan kiinnittyvässä keskustelussa sekä riskin spatiaalista ulottuvuutta tarkastelevan näkökulman kautta. Tshernobyl-keskustelussa keskeisintä ei ollut riski-ilmion nimeäminen tai muotoilu spesifin poliittisen määrittämisen kautta, vaan poliittisen ymmärryksen rakentaminen riski-ilmion suhteuttamisesta yhteiskunnan muihin ulottuvuuksiin, politiikan tärkeysjärjestykseen ja poliitikon rooliin. Tällainen poliittinen konstruointi ilmensi suhtautumista 'uusiin lähtökohtiin' ja poliittisen arvioinnin muuntamista tämän asennoitumisen mukaan. Keskustelussa tuli ilmeiseksi, että riskiä arvioitiin sen 'vastakäsitteiden' kuten turvallisuuden ja varmuuden punninnan sekä sen ymmärtämiseen muuten linkittyviä määreiden kuten irrationaalisen ja realistisen hahmottamisen kautta.

Tästä näkökulmasta modernisaatioriski näkökulmana analysoimaani keskusteluun kiinnitti huomion implisiittiseen kiistaan rationaliteetin ja premissien kyseenalaistamisesta. Implisiittisyydellä tarkoitan ettei tämä ulottuvuus ollut analysoimassani keskustelussa kiistan suoranainen kohde. Kuitenkin riski-ilmion; ydinvoiman ydinsäteilyn vaaran ja voimalaonnettomuuden mahdollisuuden poliittinen arviointi ja sen määrittelystä käyty kiista on luettavissa nimenomaan kiistana siitä arviointitavasta, jolla riski-ilmio määritellään. Tämä tulee ilmeiseksi varsinkin sitä kautta, ettei riski-ilmioista koskaan voitu esittää "totuutta" ja näin sen vaarallisuus, riskillisuus ja turvallisuus olivat arviointitavasta riippuvaisia. Tshernobyl-keskustelu, kuten eivät muutkaan ydinvoimasta käydyt keskustelut, ei pystynyt esittämään yhdenmukaista arviota ydinvoiman normaalitilan säteilyn vaarallisuudesta tai ydinvoimalatyypistä, jossa onnettomuus olisi poissuljettu tai vastaavasti todennäköisesti tapahtuva. Kiistan kohdistuminen arviointitapaan kiinnittää sen suoraan kiistaksi rationaliteetista; totutusta ajallisesta tavasta priorisoida, ymmärtää ja käsitteellistää asioita. Aineistoni luennan myötä on nähtävissä, että Tshernobyl-keskustelussa päästiin ulos niin sanotusta premissien kehästä, jossa yhteiskunnan eri aspektit pysyivät kyseenalaistamattomina perustellen toinen toisensa. Tämä ei

suoranaisesti murtanut konventionaalista, Beckin sanoin päämäärarationaalista poliittisen arvioinnin tapaa, mutta toi sen rinnalle kilpailevia tapoja määrittää havaittavaa todellisuutta.

Mahdollisuusaspektin sisällöksi muodostui tätä kautta riskitodellisuuden hyväksyminen siinä mielessä, että tämä mahdollisti konventionaalisen arvioinnin laajentumisen tai siitä irtiottojen tekemisen. Riski operoi hedelmällisenä poliittisena konseptina myös siinä mielessä, että se politisoi aihealueita purkamalla jaottelua oikeaan ja väärään, tai perusteltavissa ja perustelemattomissa olevaan. Tässä mielessä esiin lukemani ”mahdollisuuden” voi nähdä relevanttien totuusmäärittelyjen moninaistumisena ja moninkertaistumisena. Kun rationaliteetti ymmärretään ajan järkenä; toisin sanoen ajan hegemonisena ajattelu- ja perustelutapana, voi Tshernobyl-keskustelun käsittää myös machiavellilaisittain ymmärrettynä momenttina tai ”poikkeamana”, tämä rikkoo sovinnaisen käsityksen rationaliteetin jatkuvasta ja implisiittisestä muuntumisesta ”kehityksen mukana” ja kehitystä vastaavaksi. Epävarmuuden ja tietämisen puutteen hyväksyminen on nähtävissä edellytyksenä uudelleen muotoutuvalle poliittiselle arvioinnille, mutta ei vielä ota kantaa Beckin politiikalle antamaan haasteeseen, eli vastauksen etsimiseen siihen, miten toimitaan oman rationaalisen toiminnan seurauksena syntyneen epävarmuuden ja kontrolloimattomuuden suhteen.

Näin Tshernobyl-keskustelun ei voi nähdä käsitteellistävän riskiä ’miksikään’ siinä merkityksessä, että se olisi tematisoinut nimettävissä olevia uusia havainnointi- tai konstruointitapoja. Enemminkin sen mitä olen tässä työssä riskikonseptin alle koonnut voi nähdä lähtökohtina Tshernobyl-keskustelun aukaiseman ja auki jäävän kiistan jäsentämiselle ja edelleen, sen ylläpysymisen lähtökohtien ymmärtämiselle. Riskinäkökulma auttaa hahmottamaan määritystapoja, jotka väistämättä ajautuvat toistensa ja myös itsensä kanssa ristiriitaan. Tämä näkökulma tekee ymmärrettäväksi myös vastakkaisten perustelujen samanaikaisen relevanttiuden. Riskin voi siis työni näkökulmasta nähdä kuvaavan kiistanalaisuuden auki pysymistä siinä merkityksessä, että siihen kiinnittyvä keskustelu yhdistää aina monia tasoja ja toimijoita, jotka kaikki pysyvät tilanteen relevantteina määrittelijöinä. Viime kädessä kiistanalaisuus pysyy luonnollisesti auki kaikissa ’julkisen määrittelyn’ kysymyksistä, työni näkökulman mukaisesti riskitematiikka tekee tämän ”normaalin ilmiön” kuitenkin eksplisiittisemmäksi ja kuvaa riskikysymyksissä erityistä vaikeutta rationaliteetin uudelleenkonstruoinnissa.

Tshernobyl-keskustelu tekee tässä mielessä myös ilmeiseksi, ettei poliittista keskustelua seurannut ydinvoiman lakkautusohjelman realisoitumisen ollut keskustelusta ainoa esiin luettavan lopputuleman mahdollisuus ja tässä mielessä sen väistämätön lopputulos. Toimintaohjelman legitoimista ei siis voi nähdä kiistanalaisuuden marginalisoitumisena, vaan se on paremminkin ymmärrettävissä yhtenä ajallisena otoksena keskustelusta, eli toisin sanottuna ilmentää yhtä sen temporaalista, tilannekohtaista ja satunnaista lopputulemaa. Määritysten vastakkaisuus ja elinvoima säilyi keskustelussa ja tässä mielessä siinä oli lähtökohtia myös muille lopputuloksille. Tämä tietty satunnaisuus määrittää myös Tshernobyl-keskustelun tarkastelua konkreettisen poliittisten linjausten lähtökohtana 2000-luvun perspektiivistä.

4.1 Riskin hahmo 2000-luvun ympäristöpolitiikassa

Riskien operointi on pysynyt ja saanut suuremman merkityksen ympäristöpoliittisissa kysymyksissä Tshernobylin jälkeisinä vuosikymmeninä. Saksa on pysynyt ydinvoimasta vetäytymisen aikataulussa ja tällä hetkellä viimeinen ydinreaktori arvellaan suljettavan 2020. Kiistaton toimintaohjelma ei silti ole poistanut kiistaa ydinvoimasta tai sen aikataulusta, ydinvoiman vastustajat ovat muun muassa kritisoineet vetäytymisuunnitelman sallivan voimaloille liian pitkät, käytännössä niiden toimintaiän pituiset toiminta-ajat, joiden voi paremminkin nähdä takaavan voimaloiden toiminnan kuin estävän sen.

2000-luvun riskikeskustelu keskittyy kuitenkin ilmaston lämpenemiseen, jonka myötä riskien kerrannaisvaikutukset ilmenevät ydinvoimaan verrattuna moninkertaisina. Ilmaston lämpenemisen vertaaminen Tshernobylin ja Harrisburgin ydinonnettomuuksien riskitodellisuuden aikaan tekee poliittisten päätösten seurausten ennakoimattomuuden ja tarkoittamattomuuden näkyväksi ja kuvaa politiikan seurausten yltämistä ennakoitua laajemmalle sekä osin tarkoitettuja tavoitteitaan vastaan. Ilmastonmuutos on osaltaan luettavissa myös 1980-luvun ydinvoimariskejä koskevan päätöksenteon tarkoittamattomien seurausten ilmenemiseksi. Ilmaston lämpenemisen voi nähdä myös vielä ydinvoimaa huomattavasti laajempänä poliittisena refleksiona koko kansa- ja ihmiskunnan toiminnasta, jolloin myös yksityishenkilöt tulevat vastuuseen sähkönkulutuksestaan ja hiilidioksidipäästöistään ja syyllisiksi siinä missä teknologiakin. Spatiaalisten rajojen konstruktointi on ilmastonmuutoksen myötä menettänyt viimeisetkin mahdollisuutensa,

myöskään Tshernobylin kaltaisia ajallisuuksien rakentamisia ei voi ilmastonmuutoksen kautta löytää.

Kokonaisuutena tarkastellen ilmastonmuutos-ilmio toistaa Tshernobyliin sovellettavissa olevaa riskien ja riskiyhteiskunnan tematiikkaa. Ilmastonmuutoksen voi katsoa käyneen läpi jo erittäin pitkän ja laajan määrän poliittista määrittelyä, vaikka enemmän olisikin vielä edessä. Ilmastonmuutoskeskustelusta löytyy laajaa ja maailmanlaajuista ajattelutapojen ja rakenteiden uudelleenmuotoutumista, jossa poliittisten päätösten voi nähdä, muun muassa päästökaupan myötä, muokanneen teollisuuden ja yrityselämän logiikkaa merkittävässä määrin uusiksi. Vaikka ilmastonmuutoskeskustelussa on eurooppalaisittain päädytty näennäiseen poliittiseen konsensukseen, kamppailevat yhteisten linjausten alla muun muassa samat ongelmat jotka löytyivät länsisaksalaisesta yhteiskunnasta kahdeksankymmenluvun lopulla: energiapolitiikkaa määrittävänä tekijänä on vahvistunut erimielisyys asiantuntijoiden arvioitavissa olevista peruskäsitteistä, joiden punnintaan keskustelun tulisi perustua, yksilöiden vapauden vähenemisen uhka, tällä kertaa kuluttajana ja liikkujana sekä kysymys missä määrin energiantuotannon riskit ovat kapitalistisen demokratian olemassa olon ehto. Ilmastonmuutosilmion arviointi tekee analogian kiistan ilmiöstä ja kiistan ilmiön arviointitapojen välillä ilmeiseksi; on todennäköistä että vallitsevan ja laajudessan hahmottumattoman riskitodellisuuden poliittinen konstruointi on täynnä satunnaisuutta ja rakentaa todellisuutta ohi tavoitehorisonttinsa.

LÄHTEET

Sanoma- ja viikkolehhtiaineisto

- Frankfurter Allgemeine Zeitung (30.4.1986) Bonn vermisst sofortige Meldung des Reaktors. Nr. 100, 3.
- FAZ (2.5.1986) Nach dem Reaktorunglück wieder innenpolitischer Streit um die Kernenergie. Nr 101, 2.
- FAZ (5.5.1986) FDP: Endlagerung erst sicherstellen. Nr. 103, 4.
- FAZ (6.6.1986a) Kritik an der Informationspolitik der Bundesregierung. Nr 104, 1.
- FAZ (6.6.1986b) Matthiesen: auf Kohle ist nicht zu verzichten. Nr 104, 4.
- FAZ (7.7.1986) Börner: Deutsche Kernkraftwerke sind sicher. Nr. 105, 4.
- FAZ (9.5.1986) Töpfer fühlt sich wie ein Käfer zwischen Borke und Rinde. Nr. 106, 3.
- FAZ (12.5.1986) Bonn verärgert über hessische Alleingänge „Die Bevölkerung unnötig verunsichert“. Nr. 108, 1-2.
- FAZ (13.5.1986) Die Union fürchtet die Furcht der Bevölkerung, wie wählen die Bauern? Nr. 109, 1-2.
- FAZ (14.5.1986a) Die SPD sucht nach einem Weg zum Rückzug aus der Kernenergie. Nr. 110, s1-2.
- FAZ (14.5.1986b)Grüne wollen Volksbegehren zur Kernenergie. Nr. 110, 2.
- FAZ (14.5.1986c) Bangemann: Kernenergie bleibt erforderlich. Nr. 110, 2.
- FAZ (14.5.1986d) Fischer spricht von Koalitionskrise, SPD will ernsthaft prüfen. Nr. 110, 1-2.
- FAZ (14.5.1986e) Die SPD fordert Überprüfung aller Kernkraftwerke. Nr. 110, 5.
- FAZ (15.5.1986a) Kohl: Wir bleiben bei der Kernenergie, Die Opposition verlangt eine Umkehr. Nr.111, 1-2.
- FAZ (15.5.1986b) Strauß hält an Wiederaufarbeitung in Wackersdorf fest. Nr.111, 2.
- FAZ (15.5.1986c) Lafontaine: Ausbau der Kernenergie beiderseits der Grenze stoppen. Nr.111, 2.
- FAZ (16.5.1986a) Hamburg sucht Einstieg in den Ausstieg. Nr. 112, 4.
- FAZ (16.5.1986b) Hirsch: Atomenergie für dritte Welt ungeeignet. Nr. 112, 3.

- FAZ (17.5.1986a) Kohl will 35 Länder zu einer Konferenz über Reaktorsicherheit in Bonn versammeln. Nr. 113, 1-2.
- FAZ (17.5.1986b) Albrecht: Die Lage ist fast wieder normal. Nr.113, 5.
- FAZ (20.5.1986) Nato-Austritt und Abschaffung der Bundeswehr. Nr.114, 1-2.
- FAZ (21.5.1986) Bangemann setzt auf in Zukunft auf die Koalition mit der CDU. Nr.115, 1-2.
- FAZ (21.5.1986b) Die SPD wirbt in Niedersachsen mit Ankündigungen gegen die Kernenergie. Nr.115, 1-2.
- FAZ (22.5.1986a) Die Grünen drohen mit dem Bruch der Koalition in Hessen. Nr.116, 1-2.
- FAZ (22.5.1986b) Die Kernenergie verdrängt andere Themen. Nr. 116, 5.
- FAZ (23.5.1986a) Moskau baut die Atomindustrie weiter aus. Nro. 117, 1-2.
- FAZ (23.5.1986b) Die FDP führt Gestaltungskraft vor. Nr. 117, 2.
- FAZ (23.5.1986c) Grüne wollen Strom aus Kohle, Gas und Öl. Nr.117, 4.
- FAZ (23.5.1986d) Vogel sieht sich von der CDU bestätigt. Nr. 117, 4.
- FAZ (24.5.1986) Bangemann bekennt sich zu Kohl, zur Koalition und verlangt von der Union mehr Klarheit. Nr. 118,1-2.
- FAZ (26.5.1986a) Kernkraft, Kindergeld, Steuerpolitik, FDP: wir bleiben im Landtag von Hannover. Nr.119, 1-2.
- FAZ (26.5.1986b) FDP Führung unter dem Druck eher linken Positionen in der Außen- und Energiepolitik. Nr. 119, 2.
- FAZ (27.5.1986) Die SPD hält den sofortigen Verzicht auf die Kernenergie für pure Illusion. Nr. 120, 1-2
- FAZ (5.6.1986) Rau stellt sich gegen den Schellen Brüter und Wackersdorf. Nr. 127, 1-2.
- FAZ (6.6.1986) Der Bundestag streitet über die Reaktorstörung in Hamm und über den Minister Jochimsen. Nr. 128, 1-2.
- FAZ (7.6.1986) Wallmanns Berufung aktenkundig. Nr. 129, 1-2.
- FAZ (9.6.1986) Hessen als Hohe Schule für den neuen Bundesumweltminister. Nr. 130, 3.
- FAZ (16.6.1986) Albrecht bleibt Ministerpräsident in Niedersachsen. Nr. 136, 1.
- FAZ (19.6.1986) Verzicht auf Kernenergie umweltgefährdend. Nr.138, 5.
- FAZ (23.6.1986) Attacke gegen Rau und die Grünen. Nr.141, 4.
- FAZ (24.6.1986) Dem Rückzug aus dem Kernkraft. Nr.142, 3.

- Der Spiegel (12.5.1986a) Die Sache hat uns kalt erwischt. Nr.20, 19-27.
- Der Spiegel (12.5.1986b) Neue Mehrheit für den Ausstieg. Nr.20, 28-32.
- Der Spiegel (19.5.1986) Atomenergie –Einstieg in den Ausstieg Nr. 21, 18-29.
- Der Spiegel (26.5.1986) Mehr Bewegung, als manche wahrhaben. Nr. 22, 19-21.
- Der Spiegel (2.6.1986) Schluss mit dem atomaren Glückspiel. Nr. 23, 18-19.
- Der Spiegel (9.6.1986a) Wallmann kann nur Propaganda machen Nr. 24,17-22.
- Der Spiegel (9.6.1986b) Sonne statt Kernkraft. Nr 24, 99-108.
- Der Spiegel (16.6.1986a) Ein Schiff kann lange brennen. Nr 25, 12-25.
- Der Spiegel (16.6.1986b) David hat gegen Goliath eine Chance. Nr 25, 42-50.
- Der Spiegel (21.7.1986) Ballast abwerfen. Nr 30, 23-25.
- Der Spiegel (4.8.1986) Angst vor dem „politischen Super-Gau“. Nr. 32, 50-73.
- Der Spiegel (22.9.1986a) Zivilschutz, Völlig unterkellert. Nr. 39. 49-52
- Der Spiegel (22.9.1986b) Logisch, aber wahnsinnig. Nr. 39, 52-54.
- Der Spiegel (6.10.1986) Zu kleiner Schritt. Nr 41. 53-54.
- Der Spiegel (13.10.1986) Ein Achtel der Sahara genügt. Nr 42, 45-58.

- Die Zeit (9.5.1986) Strahlenstaub über dem schönen Schein. Nr. 20, 1.
- Die Zeit (16.5.1986) Unter dem Kanzler schwankt der Boden. Nr. 21, 11.
- Die Zeit (23.5.1986a) Warten auf den letzten Schub. Nr. 22, 4.
- Die Zeit (23.5.1986b) Eine vertrackte Rechnung. Nr. 22, 19.
- Die Zeit (23.5.1986c) Dauerkonflikt als System. Nr. 22, 20.

Elektroniset lähtet

- Deutscher Bundestag, 14.5.1986 Bonn. Sitzung 215/ Wahlperiode 10.
<http://dip.bundestag.de/btp/10/10215.pdf> [Viitattu 16.4.2008]
- Deutscher Bundestag, 6.6.1986 Bonn. Sitzung 220/ Wahlperiode 10.
<http://dip.bundestag.de/btp/10/10220.pdf>. [Viitattu 16.4.2008]
- Deutscher Bundestag, 11.7.1986 Bonn. Unterrichtung 5839/ Wahlperiode 10.
<http://dip.bundestag.de/btd/10/058/1005839.pdf> [Viitattu 16.4.2008]
- Deutscher Bundestag, 2.12.1986 Bonn. Entschließungsantrag 6717/ Wahlperiode 10.
<http://dip.bundestag.de/btd/10/000/1000010.pdf> [Viitattu 14.4.2008]

- Eräsaari, Risto (2002) Kuinka turvaton on riittävän turvallinen. Vammala: Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarja, nro 46.
<http://www.polemiikki.fi/files/library/attachments/Polemia46.pdf> [Viitattu 19.4.]
- Greenpeace (2006) The Chernobyl Catastrophe - Consequences on Human Health.
<http://www.greenpeace.org/international/press/reports/chernobylhealthreport>
[Viitattu 1.4.2008]
- IAEA, Chernobyl Forum (2005) Chernobyl's Legacy: Health, Environmental and Socio-Economic Impacts.
<http://www.iaea.org/Publications/Booklets/Chernobyl/chernobyl.pdf>
[Viitattu 10.3.2008]
- Leiss, William. Ulrich Beck, *Risk Society, Towards a New Modernity*. Trans. from the German by Mark Ritter. Simon Fraser University: CJS Online.
<http://www.ualberta.ca/~cjscopy/articles/leiss.html> [Viitattu 19.3.2008]
- Merkel: Kein Ausstieg vom Ausstieg (2008) Tagesschau.de/Wirtschaft.
<http://www.tagesschau.de/wirtschaft/meldung69338.html>. [Viitattu 6.4.2008]
- Perrow, Charles (1984) Normal Accidents. Living with High Risk Technologies. Princeton: Princeton University Press.
<http://books.google.com/books?id=VC5hYoMw4N0C&printsec=frontcover&dq>
[Viitattu 23.3.2008]
- Pocock J.G.A (1975) Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition. Princeton: Princeton University Press.
<http://www.questia.com/reader/action/open/100774068> [Viitattu 16.4.2008]
- Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Energieversorgungsunternehmen vom 14. Juni (2000)
- <http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/atomkonsens.pdf>
[Viitattu 6.4.2008]
- Weber, Max (alkup. 1904) Objektivität Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre. Hrsg. von Johannes Winckelmann. Tübingen 1985, S. 148-161.
<http://www.zeno.org/Soziologie/M/Weber,+Max/Schriften+zur+Wissenschaftslehre/Die+%C2%> [Viitattu 12.4.2008]

Muut lähteet

- Beck, Ulrich (1986) Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich (1988) Gegengifte, Die organisierte Unverantwortlichkeit. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich (1991) Politik in der Risikogesellschaft, Essays und Analysen. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Beck, Ulrich (1992) Risk Society, Towards a New Modernity. London: Sage Publications.
- Beck, Ulrich (1993) Die Erfindung des Politischen. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich (1995) Poliitiikan uudelleen keksiminen, kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Giddens, Lash: Nykyajan jäljillä. Jyväskylä: Gummerus Vastapaino,
- Diehl, Rainer (1986) Nach Tschernobyl: die SPD und der technische Fortschritt. Julkaisussa Die Neue Gesellschaft, Frankfurter Hefte. Hefte 6, Jahrgang 33. 544-547.
- Douglas, Mary ja Wildavsky, Aaron (1982) Risk and Culture. An Essay on the Selection of Technological and Environmental Dangers. California: University of California Press.
- Engemann, Thomas, Siegert Jens (1986) Die Strahlenden Realos in Hessen. Julkaisussa Grasswurzelrevolution. Nro. 105, Juni. 11-12.
- Fischer, Joschka (1986). Der Austieg aus der Atomenergie ist machbar. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Joas, Hans (1988) Das Risiko der Gegenwartsdiagnose. Julkaisussa Soziologische Revue. Jahrgang 11/Heft 1. 1-6.
- Klose, Hans-Ulrich, Müller, Michael, Horst, Peter (1987) Thesen zur politischen und kulturellen Erneuerung der SPD. Julkaisussa Die Neue Gesellschaft, Frankfurter Hefte. Hefte 4, Jahrgang 34. 330-335.
- Kohl, Helmut. (1993) Tagesordnung der Zukunft; Rede auf einer Konferenz der Konrad-Adenauer Stiftung in Berlin. Teoksessa Hintze Peter, Langguth Gerd (toim): Der Kurs der CDU. Reden und Beiträge des Bundesvorsitzenden 1973-1993. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt GmbH. 274-291.
- Lagadec, Patrick (1982) Major Technological Risk, An Assessment of Industrial Disasters. Hammerweg: Pergamon Press.
- Lagerspetz, Eerik. (1997) Epävarmuuden aika. Teoksessa Ahponen Pirkkoliisa (toim): Riskikirja, uhat, mahdollisuudet ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Sophi 9. 91-105
- Luhmann, Niklas (1986) Die Welt als Wille ohne Vorstellung, Sicherheit und Risiko aus der Sozialwissenschaften. Julkaisussa Die Politische Meinung. Nr. 229, 31. Jahrgang. 18-21.
- Luhmann, Niklas (1988) Ökologische Kommunikation. Kann die moderne Gesellschaft sich auf ökologische Gefährdungen einstellen? Opladen: Westdeutscher Verlag.

- Luhmann, Niklas (1992) Beobachtungen der Moderne. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1991) Soziologie des Risikos. Berlin: de Gruyter.
- Mackensen, Rainer (1988) Die Postmoderne als negative Utopie, julkaisussa Soziologische Revue. Jahrgang 11/ Heft 1. 7-13.
- Nurmi, Jari, Rekiaro, Ilkka ja Päivi (1992) Suomalainen sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.
- Palonen, Kari (1998) Das „Webersche Moment“, Zur Kontingenz des Politischen. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Rossnagel, Alexander (1986) Kein Staat mit dem Atomstaat. Julkaisussa Vorgänge, Zeitschrift für Bürgerrechte und Gesellschaftspolitik. Jahrgang 25/ Nr. 83/ Heft 5. 9-16.
- Stork, Volker (2001) Die „Zeite Moderne“ – ein Markenartikel? Zur Antiquiertheit und Negativität der Gesellschaft von Ulrich Beck. Konstanz: UVK.
- Tschernobyl – der Widerstandfall ist eingetreten (1986) Julkaisussa Graswurzelrevolution. Nr. 105, Juni. 6-7.
- Wallmann, Walter (1986) Verantwortung für Mensch und Natur. Julkaisussa Die Politische Meinung. Jahrgang 31/ Nr. 29. 4-11.
- Weber, Max (1922) Wirtschaft und Gesellschaft. Tübingen: Mohr 1972.